

**HELSINGIN KAUPUNGIN
TIETOKESKUS
HELSINGFORS STADS
FAKTACENTRAL**

KVARTTI 1 | 10

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU | KVARTALSPUBLIKATION

Päätoimittaja | Ansvarig redaktör

Editor in Chief

Asta Manninen

Toimittaja | Redaktör | Editor

Vesa Keskinen

Tilastokatsaus | Statistisk översikt

Statistical Overview

Sini Askelo

Käännökset | Översättning | Translations

Magnus Gräsbeck

Kuviot | Figurer | Graphs

Pirjo Lindfors

Taitto | Ombrytning | General Layout

Ulla Nummio

Kansikuva | Pärm bild | Coverpicture

Verkkokalastusta Eläintarhanlahdella 3.2.2010

Nätfiske på Djurgårdsviken den tredje februari

2010 / Vesa Keskinen

Kansi | Pärm | Cover

Tarja Sundström-Alku

Paino | Tryckeri | Print

Tammerprint Oy, Tampere 2010

Julkaisija

Helsingin kaupungin tietokeskus

PL 5500, 00099 Helsingin kaupunki

p. 09 310 1612

Utgivare

Helsingfors stads faktacentral

PB 5500, 00099 Helsingfors stad

tel. 09 310 1612

Publisher

City of Helsinki Urban Facts

P.O.Box 5500, FI – 00099 City of Helsinki,

Finland

telephone +358 9 310 1612

Tilaukset, jakelu

Beställningar, distribution

p. - tel. 09 310 36293

tilaukset.tietokeskus@hel.fi

Orders by phone, Distribution

telephone +358 9 310 36293

tilaukset.tietokeskus@hel.fi

ISSN 0788-1576 (painettu)

ISSN 1796-7279 (verkossa)

HELSINGIN KAUPUNGIN HELSINGFORS STADS

TIETOKESKUS FAKTACENTRAL

CITY OF HELSINKI URBAN FACTS

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU | KVARTALSPUBLIKATION | QUARTERLY

Kvartti on Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisema Helsinkiä ja Helsingin seutua koskevaa ajankohtaista tutkimus- ja tilastotietoa esittelevä lehti. Kvartti on suunnattu paitsi päätöksenteon tueksi Helsingin päättäjille ja suunnittelijoille, myös kaikille muille, jotka haluavat tarkemmin perehtyä kaupunki-ilmiöitä koskevaan tietoon. Lehti on alusta saakka ollut kokonaan kaksikielinen (suomi/ruotsi). Nykyisin yksi numero vuodessa on englanninkielinen. Quarterly pyrkii palvelemaan lukijoita ja yhteistyökumppaneita kansainvälisesti.

Ohjeita kirjoittajille

Aineisto lähetetään mieluiten sähköpostin liitetiedostona ja tekstit voivat olla suomen-, ruotsin- tai englanninkielisiä. Artikkelin alkuun tulee lyhyt sisältöä kuvaava ingressi. Artikkelin toivotaan painottuvan tulosten/tulkintojen esittelyyn. Otsikkojen tulee olla kertovia eivätkä johdanto, lopuksi, keskustelua – tyyppisiä. Tekstin maksimipituus on 5–6 sivua eli n. 2 000 sanaa / 17 000 merkkiä.

Tekstejä kirjoitettaessa on otettava huomioon, että

- Teksti aloitetaan vasemmasta reunasta ilman sisennyksiä, tasaus ainoastaan vasempaan reunaan.
- Pakollista rivinvaihtoa käytetään vain kappaleiden lopussa. Kappaleiden väliin jätetään yksi tyhjä rivi. Tavutusta ei käytetä.
- Lähdeviitteet sijoitetaan tekstissä sulkeisiin siten, että ensiksi tulee kirjoittajan nimi, sitten lähteen julkaisuvuosi ja lopuksi mahdollinen viittauksen sivunumero (esim. Karisto & Monten 1996, 25). Alaviitteitä tulee välttää.
- Kuvioiden, taulukkojen ja karttojen numeroaineisto toimitetaan mieluiten Excel- tiedostona. Niiden otsikot kirjoitetaan tekstiin ja niitä tehtäessä tulee huomioida, että otsikot ja selitteet tulevat lopulliseen tekstiin kahdella kielellä (poikkeuksena Quarterly).
- Valokuvat ovat suotavia, niiden minimiresoluutio on 300 dpi. Tiedostomuoto on jpg tai tiff.
- Lähdeluettelo liitetään kirjoituksen loppuun otsikolla Kirjallisuus.

Julkaistusta artikkelista maksetaan 200 euron kirjoittajapalkkio. Kvartin aineisto- ja ilmestymispäivät ovat vuonna 2010 seuraavat:

Kvartti Aineisto toimitukseen Lehti ilmestyy

2/10 14.5.2010 15.6.2010

3/10 24.9.2010 29.10.2010

4/10 12.11.2010 17.12.2010

Kvartti-lehden toimitus

Päätoimittaja Asta Manninen Toimittaja Vesa Keskinen

Puh. 09 310 36400 Puh. 09 310 36296

etunimi.sukunimi@hel.fi etunimi.sukunimi@hel.fi

Osoite: Tietokeskus, PL 5500, 00099 Helsingin kaupunki

Käyntiosoite: Ympyrätalo, Siltasaarenkatu 18-20 A, 5 krs.

SISÄLLYS | INNEHÅLL

Asta Manninen

Kaupunki- ja aluetiedon kysyntä kasvavaa. Kasvaako Tilastokeskuksen tietotarjonta? 3
Växande efterfrågan på stads- och regionfakta. Växer Statistikcentralens utbud?

Seppo Laakso & Heikki A. Loikkanen

Aluetaloudet muutoksessa – maailmanlaajuisesti 7
Regionekonomierna förändras – globalt

Pekka Vuori

Syntyneisyys äidinkielen mukaan Helsingin seudulla 2000-luvulla 20
Nativiteten i olika språkgrupper i Helsingforsregionen på 2000-talet

---

Suvi Linnanmäki

Kemikaaliviraston perustaminen Helsinkiin 27
Undersökning om Kemikalieverkets grundande

Georg Haggrén

Helsingborg – Helsingin linna? 33
Helsingborg – Helsingfors slott?

Jouni Heinänen

Puistoja ja aukioita Helsingin nivelissä 45
Triangulära parker och skvärer i Helsingfors

[UUTISET](#) | [NYHETER](#)

Moniperheiset lapset, osa II 59
Flerfamiljsbarn, del II

Itämeren alueen kaupunkien talouskasvu 2003–2013 63
Ekonomisk tillväxt i Östersjöregionens städer 2003-2013

Kaupunginkirjasto vuosina 1940–2005 – historiateos ilmestynyt 64
Stadsbibliotekets historia, del II

[ARTIKKELIT 2009](#) | [ARTIKLAR 2009](#) 66

[SUMMARY IN ENGLISH](#) 70

[KIRJOITTAJAT](#) | [SKRIBENTER](#) 72

[TILASTOJA HELSINGIN SEUDUSTA](#) | [STATISTIK OM HELSINGFORSREGIONEN](#) 73

Kaupunki- ja aluetiedon kysyntä kasvavaa. Kasvaako Tilastokeskuksen tietotarjonta?

Växande efterfrågan på stads- och regionfakta. Växer Statistikcentralens utbud?

Kaupunkien ja kaupunkiseutujen tutkimuksen, päätöksenteon ja johtamisen tukena tarvitaan monipuolisia, harmonisoituja ja ajantasaisia tietoja kaupunkien ja kaupunkiseutujen kehityksestä. Helsinki, Helsingin seudun kunnat ja toimijat ovat merkittäviä tilasto- ja tutkimustiedon käyttäjiä, osin myös tuottajia. Kaupunki-, alue- ja kaupunkiseututiedon merkittävimpiä valtakunnallisia lähteitä ovat Suomen virallinen tilasto ja Tilastokeskus.

Tilastokeskuksesta on saatu monipuoliset ja hyvät tiedot väestörakenteesta ja sen muutoksista, koulutuksesta, taloudellisista oloista, työstä ja työhön osallistumisesta, tuloista, asumisesta, muista elinoloista ja väestön hyvinvoinnista. Muutaman vuoden välein toteutetut kulutustutkimus, varallisuustutkimus, työolotutkimus ja vapaa-aikatutkimus ovat keskeisiä elinolojen ja hyvinvoinnin kehityksen kuvauksessa ja riittäväillä otoksilla toteutettuina käytettävissä myös kaupunki- ja kaupunkiseututasolla. Tilastokeskuksen tiedot on saatu sekä Helsingin seudusta, sen kunnista ja kuntien osa-alueista. Useimmat tiedot on saatu vertailukelpoisina maan kaikista kaupungeista ja kaupunkiseuduista. Tilastokeskus on lisäksi turvannut tilasto- ja tutkimusaineistojen riittävät otoskoot ja tilastojen tuottamisen riittävän tiheyden.

Tiedon kysyntä ja käyttö monipuolistuu yhteiskunnassa, erityisesti suurissa kaupungeissa. Uuden tiedon

Som stöd för forskning, beslutsfattande och styrning i städer och stadsregioner behövs mångsidiga, jämförbara och färskta fakta om städers och stadsregioners utveckling. Helsingfors och de övriga kommunerna i Helsingforsregionen är viktiga användare av statistik och forskningsrön, och producerar även delvis själva sådana. En av de viktigaste nationella källorna för data om städer, områden och stadsregioner är Finlands officiella statistik och Statistikcentralen.

Statistikcentralen har gett mångsidig och bra information om befolkningsstruktur och -förändringar, utbildning, ekonomi, sysselsättning och förvärvsfrekvens, inkomster, boende, övriga levnadsförhållanden och befolkningens välfärd. Undersökningar med några års intervall om konsumtion, förmögenhet, arbetsförhållanden och fritid är viktiga indikatorer för hur levnadsförhållandena och välfärden utvecklas – och med tillräckligt stora urval även användbara på stads- och stadsregionnivå. Statistikcentralen har säkerställt att information har kunnat fås skilt för Helsingforsregionen, dess kommuner, och dessas delområden. De flesta uppgifterna är jämförbara med landets alla övriga städers och stadsregioners. Statistikcentralen har dessutom sett till att de statistiska urvalen varit tillräckligt stora och att statistiken uppdaterats tillräckligt ofta.

Efterfrågan och nyttjandet av fakta blir allt mångsidigare i vårt samhälle, i synnerhet i de stora städerna. I

saaminen riittävän nopeasti on tärkeää nyky-yhteiskunnan nopeissa, monesti ennakoimattomissa muutoksissa. Tiedon käyttäjät odottavat entistä parempaa tietopohjaa tulevan ennakointiin. Mutta mikä on Tilastokeskuksen tilastotuotanto tulevaisuudessa? Vähenekö tarjonta? Mitä tulevassa tilastotuotannossa painotetaan, mihin mahdolliset supistamistoimet kohdistuvat? Mitkä ovat supistamistoimien perusteet?

Tilastokeskuksen laatimassa muistiossa (15.9.2009) on arvioitu tilastotuotannon supistamismahdollisuuksia käyttäen kriteereinä lähinnä EU:n tilastointitarpeita ja kansallisia tietotarpeita. Supistamisen syy on riittämättömät voimavarat. Supistamisuhan tai sitä koskevan selvitystyön alaisia tärkeitä tilastoaineistoja on useita (koskien mm. väestöä, hyvinvointia, aluetaloutta ja suhdannekuvauksia). Tilastokeskuksen relevanssiselvityksessä kaupunki-, alue- ja seututiedon merkitys ja kysyntä tuntuu lähes tyystin unohtuneen. Kaupunkiseutujen tutkimuksen, suunnittelun ja päätöksenteon tietopohja uhkaa oleellisesti heikentyä.

Tilastotuotannon supistamissuunnitelma on joiltain osin jo edennyt toteuttamisvaiheeseen (Hyvinvointikatsaus 1/2010, Tilastokeskus). Kaikkia päätöksiä ei kuitenkaan ole vielä tehty. Kun Tilastokeskus tämän kevään kuluessa selvittää supistamismahdollisuuksia, on toivottavaa, että kaupunkien ja kaupunkiseutujen perustellut tietotarpeet otetaan huomioon. Helsinki, Espoo, Vantaa ja muutkin suuret kaupungit kantavat vakavaa huolta siitä, että Tilastokeskus tulevaisuudessa priorisoi EU:n tilastointitarpeet kansallisten ja varsinkin kaupunki- ja paikallistason tietotarpeiden ohi. Tämänhetkisessä Tilastokeskuksen supistamissuunnitelmassa on selviä kaupunki- ja aluetilastotuotannon heikennyksiä, jotka samalla oleellisesti heikentävät yhteiskunnan taloudellisten olojen kuvausta ja seurantaa sekä kansalaisten toimeentulon, elinolojen ja hyvinvoinnin kuvausta ja seurantaa. Supistamisen sijaan olisi muuttuvan toimintaympäristön, lisääntyvän kansainvälisyyden ja globaalien talouden vuoksi perusteltua parantaa tilastotuotantoa ja mahdollistaa nopeampi reagointi ja täsmällisemmän tilastotiedon tarjonta.

de snabba och ofta oanade förändringarna i dagens samhälle är det viktigt att få ny information snabbt. Informationsbrukarna väntar sig allt bättre faktaförankring vid prognoser och planering. Men hurdan blir Statistikcentralens produktion i framtiden? Ökar utbudet – eller minskar det? Vad kommer man att betona, och vilka produkter kommer eventuella nedskärningar att gälla? På vilka grunder görs nedskärningarna?

I en promemoria från Statistikcentralen (15.9.2009) bedöms möjligheterna att skära ner i statistikproduktionen utgående främst från EU:s statistikbehov och nationella informationsbehov. Orsaken till nedskärningarna är otillräckliga resurser. Nu nedskärningshotas eller -utreds flera viktiga statistiska material (om bl.a. befolkning, välfärd, regionekonomi och konjunkturbeskrivningar). I Statistikcentralens relevansutredning tycks stads-, områdes- och regiondatas betydelse och efterfrågan helt ha glömts bort. En hotbild här är att faktagrunden för forskning, planering och beslutsfattande i stadsregionerna försämras väsentligt.

Planen för hur statistikproduktionen skall skäras ner har till vissa delar redan framskridit till verkställighet (Hyvinvointikatsaus 1/2010, Statistikcentralen), men alla beslut har ännu inte fattats. Då Statistikcentralen i vår utreder ytterligare nedskärningar är det önskvärt att städernas och stadsregionernas befogade informationsbehov beaktas. I Helsingfors, Esbo, Vanda och övriga stora städer finns en allvarlig ängslan för att Statistikcentralen i framtiden prioriterar EU:s statistikbehov högre än nationella och i synnerhet regionala och lokala informationsbehov. I den nedskärningsplan som nu finns ingår klara inskränkningar i stads- och regionalstatistiken, vilket väsentligt skulle försämra möjligheterna att beskriva och följa de ekonomiska förhållandena och medborgarnas utkomst, levnadsförhållanden och välmåga. Med tanke på vår tids föränderliga verksamhetsmiljö med ökat internationellt samvärelse och en global ekonomi vore det i stället för nedskärningar befogat att förbättra statistikproduktionen och därmed möjliggöra snabbare reaktioner och exaktare beslutsfakta.

Kaupunkien näkökulmasta on perusteltua nostaa esille seuraavat huolenaiheet:

- Kaupunkiseutujen tuottamat useat tuotteet ja palvelut vaarantuisivat Tilastokeskuksen tietotuotantoa supistettaessa, sillä monet näistä tuotteista ja palveluista perustuvat Tilastokeskuksen tuottamiin tietoihin. Esimerkki näistä tuotteista on Helsingin seudun suunnat.
- Kaupunkiseutujen talouskehityksen seuranta ja ennakointi on yksi avaintiedoista alueiden ja kaupunkiseutujen kehittämisessä. Jos esimerkiksi aluetilinpito lopetettaisiin, kaupunkiseutujen kehittämistyön yksi oleellinen pohja rapautuisi.
- Tulonjako- ja elinolotutkimus tuottaa oleellista tietoa alueilla käytettävissä olevista tulosta ja alueiden välisestä tuloeroista.
- Työvoimatutkimuksen aluetietotuotanto on tärkeää. Otsokojen pienentäminen uhkaa vähentää tiedon saatavuutta ja kattavuutta aluetasolla. Otsokojen pienentäminen niin, että ne vastaavat EU:n minimitasoa, olisi kaupunkitilastoille katastrofaalinen toimenpide. Todettakoon, että työvoimatutkimuksen otosaineistosta kootut eri tiedot ovat antaneet ajankohtaisuutta lisäävää täydennystä sisällöltään monipuolisille, mutta suhteellisen hitaasti valmistuville rekisteripohjaisille perustilastoille.
- Matkailu ja rajat ylittävä työmatkaliikenne ovat kasvavia ilmiöitä. Niillä on jatkuvasti kasvava merkitys kaupunkien ja koko maan taloudelle. Siksi matkailutilastojen supistaminen ei ole perusteltua. Suurempaa huomiota tarvitaan rajat ylittävän työmatkaliikenteen tiedon keruuseen.
- Tietokantoihin tulee sisällyttää aluedimensio. Aluenäkökulma on keskeinen ja tietoa alue-eroista, niiden suuruudesta ja luonteesta tarvitaan jatkuvasti.

Rekisteritilastoihinkin on kaavailtu supistuksia, kuten rekistereihin perustuvien perhetilastojen ja väestönmuutostilastojen raportoinnin vähentämistä. Tämä on vastoin näiden tietojen jatkuvaa ja laajaa käyttöä.

Med anledning av nedskärningsplanen finns det fog för att peka på följande orosmoment:

- Många av de produkter och tjänster som stadsregionerna producerar skulle äventyras, eftersom många av dessa produkter och tjänster bygger på basfakta från Statistikcentralen. Ett gott exempel på dessa produkter är Helsingin seudun suunnat (Trender i Helsingforsregionen).
- Följandet och förutseendet av stadsregionernas ekonomiska utveckling är en nyckelkunskap vid utvecklande av områden och stadsregioner. Om man t.ex. lade ner regionräkenskaperna skulle en väsentlig grund för stadsregionernas utvecklingsarbete undermineras.
- Forskningen om inkomstfördelning och levnadsförhållanden är viktig. Om urvalsstorlekarna minskas hotar informationens tillgänglighet och täckningsgrad på lokalnivå.
- Att minska urvalsstorlekarna till EU:s miniminivå vore en katastrof för stadsstatistiken. Noteras bör att de uppgifter som samlats ur Arbetskraftsutredningens olika urval har givit aktualiserande kompletteringar till den registerbaserade basstatistiken, som är mångsidig men som blir färdig förhållandevis långsamt.
- Turism och resande samt pendling över gränserna är växande fenomen. De har en allt större betydelse för städernas och hela landets ekonomi. Därför är det inte befogat att inskränka statistiken om turism och resande. Det skulle tvärtom behövas starkare betoning på data om pendling över gränserna.
- En områdesdimension bör inrymmas i databaserna. Områdesperspektivet är vitalt, och fakta om skillnader mellan regioner, städer och områden – hurdana och hur stora skillnaderna är – behövs hela tiden.
- Även i den registerbaserade statistiken har man tänkt sig nedskärningar, t.ex. i rapportering om statistiken om familjer resp. befolkningsförändringar. Detta vore att helt negligera det faktum att denna statistik hela tiden tillämpas i omfattande utsträckning.

Suomen tilastotuotannon erityinen vahvuus ovat säännölliset vuosittain, neljännesvuosittain tai kuukausittain saatavat tilastot ja kattavat tietorekisterit, jotka tuottavat monipuolisen kuvan kaupunkien ja seutujen ja koko yhteiskunnan tilasta ja kehityksestä sekä mahdollistavat kunnan sisäiset paikkatietoon pohjautuvat tarkastelut ja analyysit. Tämä on yhteiskunnan tietoinfrastruktuuria, josta on kaikissa olosuhteissa huolehdittava. Taloudellisesti epävarmoissa oloissa ja muuttuvissa oloissa tiedon tarve korostuu entisestään.

Asta Manninen
johtaja

Den finländska statistikproduktionens särskilda styrka är regelbunden statistik årsvis, kvartalsvis eller rentav månatligen samt täckande dataregister. Allt detta ger en mångsidig bild av städernas, regionernas och hela samhällets tillstånd och utveckling, och möjliggör lokadatabaserade analyser inom kommunerna. Det handlar således om samhällelig faktainfrastruktur, som vi under alla förhållanden måste värna om. Det är just i ekonomiskt osäkra tider och föränderliga situationer som behovet av information betonas.

Asta Manninen
direktör

Aluetaloudet muutoksessa – maailmanlaajuisesti

Regionekonomierna förändras – globalt

Seppo Laakso & Heikki A. Loikkanen

Aluetaloudet ovat jatkuvassa muutoksessa paikallisesti, valtakunnallisesti ja maailmanlaajuisesti. Maailmanpankin julkaisema tutkimus ”Reshaping Economic Geography” kiteyttää muutosvoimat kolmeksi D:ksi: 3 D = Density – Distance – Division.

Väestön ja tuotannon alueellinen kasautuminen kaupunkialueille on yksi nykyisen maailman merkittävimmistä yhteiskunnallisista muutoksista. Maailman tuotannon arvosta puolet tuotetaan alueilla, jotka kattavat vain 1,5 % maailman maapinta-alasta. Tuotanto on keskittynyt vauraisiin kehittyneisiin maihin ja niiden suurkaupunkeihin. Rikkaimmat maat ovat myös kaupungistuneimpia. Vastaavasti köyhimmät maat ovat maaseutuvaltaisimpia. Kuitenkin köyhissä kehitysmaissa ja keskituloisissa kehittyvissä maissa kaupungistuminen etenee nopeimmin. Niiden suurkaupungit kasvavat valtavalla vauhdilla. Etenkin köyhimmissä maissa kasvu on monissa tapauksissa jokseenkin hallitsematonta, kun maaseudun köyhä väestö hyökyy miljoonakaupunkien slummeihin paremman elämän toivossa.

Såväl lokalt, nationellt som globalt befinner sig regionekonomierna i ständig förändring. Undersökningen ”Reshaping Economic Geography”, som givits ut av Världsbanken, sammanfattar förändringskrafterna i tre D:n: 3 D = Density – Distance – Division.

En av de mest betydande samhällliga förändringarna i världen idag är att befolkning och produktion anhopas i stadsregioner. Av världens sammanlagda förädlingsvärde produceras hälften i regioner som tillsammans täcker bara 1,5 % av världens markyta. Produktionen har koncentrerats i rika utvecklade länder och storstäderna där. De rikaste länderna är också de mest urbaniserade, och de fattigaste de mest rurala. Men just nu sker urbaniseringen snabbast i fattiga u-länder och medelrika länder stadda i utveckling. I dessa växer storstäderna med väldig fart. I synnerhet i de fattigaste länderna är tillväxten i många fall ganska okontrollerad i och med att fattig landsortsbefolkning väller in i miljonstädernas slummer i hopp om ett bättre liv.

Förändringen i regionekonomierna och den därtill hörande urbaniseringen som lokalt, nationellt och glo-

Aluetalouden muutos ja tämän osana kaupungistuminen paikallisena, valtakunnallisena ja maailmanlaajuisena ilmiönä on jatkuvasti ajankohtainen ilmiö. Muutosta yritetään hallita sekä kehittyneissä että kehittyvissä maissa erilaisilla alueellisesti kohdennetuilla toimenpiteillä, joiden tehosta ja vaikutuksista on ristiriitaisia näkemyksiä. Myös Maailmanpankki on tunnistanut aluekehityksen ja siihen vaikuttavien politiikkatoimien suuren merkityksen maailman kehitykselle. Se julkaisi viime vuonna laajan tutkimuksen ”Reshaping Economic Geography” (The World Bank 2009), joka sisältää laajan kuvauksen ja analyysin aluekehityksen ja keskittymisen ilmiöistä sekä niiden vaikutusmekanismeista ja seurauksista. Tutkimukseen kuuluu myös perusteellinen aluekehitykseen vaikuttavien politiikkatoimenpiteistä erittely sekä monipuolinen arsenaali politiikkasuosituksia maantieteellisiltä oloiltaan ja talouden lähtökohdiltaan erilaisia maita ja alueita sekä niiden vaihtelevia kehitysvaiheita varten. Tuloksena on lähes 400-sivuinen raportti, jonka laadinnassa on hyödynnetty maailman johtavien alue- ja kaupunkitaloustieteilijöiden asiantuntemusta.

Väestö ja taloudellinen toiminta on alueellisesti keskittyntä

Maailman väestöstä puolet asuu kaupunkimaisissa yhdyskunnissa, joiden pinta-ala maapallon maa-alasta on 2,7 % (YK v. 2005). YK:n ennusteen mukaan kaupunkiväestön osuus nousee 60 %:iin suunnilleen vuonna 2030. Maailman vauraimmissa maissa kaupungistuminen on edennyt pisimmälle: Pohjois- ja Länsi-Euroopassa sekä Pohjois-Amerikassa kaupunkimaisissa yhdyskunnissa kaupunkiväestön osuus on jo yli 80 %. Niissäkin kaupungistumisen ennustetaan jatkuvan edelleen, mutta kuitenkin hitaammin kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Näillä alueilla väestön liikkuvuus sekä tavaroiden ja palveluiden kauppa alueiden välillä on vilkkainta.

Suomessa taloudellinen toiminta on yhtäältä keskittyntä, toisaalta hajautunutta. Suurin keskittymä on

balt fenomen är ständigt aktuell. Både i u-länder och de frammarscherande länderna försöker man få kontroll över den med olika regionalt inriktade åtgärder, men om dessas verkningsfullhet råder det olika meningar. Även Världsbanken har konstaterat den regionala utvecklingens och därmed anknutna politiska åtgärders stora betydelse för världens utveckling. I fjol utgav banken analysen ”Reshaping Economic Geography” (The World Bank 2009), som ger en omfattande beskrivning av den regionala utvecklingen och anhopningsfenomenen samt av deras verkningar och följder. Analysen innehåller också en grundlig specificering av de politiska åtgärder som påverkar regionutvecklingen, jämte en mångsidig arsenal av politiska rekommendationer för länder och regioner med olika geografiska och ekonomiska utgångspunkter, och för dessa områdens skiftande utvecklingsskeden. Resultatet är en nästan 400-sidig rapport där expertisen hos världens ledande region- och stadsekonomiforskarens har utnyttjats.

Befolkning och ekonomi har anhopats regionalt

Hälften av världens befolkning bor idag i urbana samhällen, som sammanlagt täcker 2,7 % av världens markyta (FN år 2005). Enligt FN:s prognos kommer 60 % av världens befolkning att vara urbaniserad år 2030. Längst har urbaniseringen nått i de rikaste länderna: i norra och västra Europa och i Nordamerika bor redan över 80 % av befolkningen i stadsartade, alias urbana, samhällen. Och även där förväntas urbaniseringen fortsätta, om ock långsammare än under tidigare årtionden. I dessa områden är befolkningens rörlighet och handeln med varor och tjänster regioner emellan livligast.

I Finland ä den ekonomiska verksamheten dels anhopad, dels splittrad. Största koncentrationen är Huvudstadsregionen, vars fyra städers sammanlagda markareal 769 km² är bara 0,2 procent av hela landets. Men där bor 19 % av Finlands befolkning, och re-

pääkaupunkiseutu, jonka neljän kaupungin yhteenlaskettu maapinta-ala (769 km²) on vain 0,2 % koko maan pinta-alasta, mutta alueella asuu 19 % Suomen väestöstä ja tuotetaan 30 % bruttokansantuotteesta. Silti Suomi kuuluu OECD-maiden joukossa vähiten keskittyneisiin maihin. YK:n käyttämien tilastojen mukaan Suomen väestöstä 63 % asuu kaupunkimaisissa yhdyskunnissa, kun OECD-maiden keskiarvo on 76 % (v. 2005). Kaupungistumista ja keskittymistä koskevat kansainväliset vertailut ovat kuitenkin ongelmallisia, koska käsitteille kaupunki tai kaupunkimainen yhdyskunta ei ole yhtenäistä määrittelyä. Tästä syystä eri tietolähteissä on erilaisia lukuja eri maiden, kuten Suomen, kaupungistumisasteesta.

Keskittyminen liittyy kiinteästi taloudelliseen kehitykseen. Kaikki nykyiset rikkaat maat ovat historian kuluessa käyneet läpi muutoksen alkutuotantovaltaisesta teollistuneeksi ja edelleen palveluvaltaiseksi yhteiskunnaksi. Prosessin kuluessa kunkin maan tulotaso on noussut, tuotanto on keskittynyt ja aluerakenne on kaupungistunut. Suurimmat teollisuus- ja erityisesti palvelukeskittymät ovat kasvaneet aikojen kuluessa miljoonakaupungeiksi. Muutoksen aikataulu ja kesto ovat poikenneet maiden välillä; edelläkävijöitä olivat Englanti ja Hollanti. Kuitenkin samantapaisen muutosprosessin läpikäyneiden maiden ja alueiden välillä on suuria eroja niiden aluerakenteessa, esimerkkinä tiivis Keski-Eurooppa ja hajautuneempi Pohjois-Eurooppa.

Monissa vauraimmissa maissa sekä elinkeinorakenteen muutos että alueellinen muutos ovat hidastuneet, kun tulotaso on noussut. Aluerakenne on suhteellisen stabiili keskittymisen suhteen mm. Länsi- ja Keski-Euroopan maissa. Sen sijaan mm. Suomessa suhteellisen voimakas aluerakenteen muutos ja keskittyminen jatkuvat edelleen, mikä liittyy osittain siihen, että Suomessa kaupungistuminen lähti liikkeelle suhteellisen myöhään, mutta käynnistyttyään on edennyt nopeasti erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Nykyisissä kehittyvissä maissa, kuten Kiinassa ja Intiassa, tuotannon keskittyminen ja väestön kasautu-

tionens andel av landets bruttonationalprodukt är 30 %. Trots det hör Finland till de OECD-länder som är minst urbaniserade. Enligt statistik som FN använder bor 63 % av Finlands befolkning i urbana samhällen, mot 76 % i medeltal i OECD-länderna (år 2005). Men internationella jämförelser av urbanisering och koncentration är problematiska såtillvida att det inte finns någon enhetlig definition av begreppen stad och urbant samhälle. Därför finner man i olika källor olika tal för urbaniseringsgraden i Finland och andra länder.

Anhopning och sammangyttring hänger nära samman med ekonomisk utveckling. Samtliga länder som är rika idag har gått igenom omvandlingen från jordbruksamhälle till industrisamhälle och därifrån till nuvarande servicesamhälle. Under denna process har alla dessa länders inkomstnivå stigit, produktionen koncentrerats och regionstrukturen urbaniserats. De största industri- och i synnerhet serviceanhopningarna har med åren vuxit sig till miljonstäder. Denna förändring har inte skett helt samtidigt eller tagit lika lång tid överallt: pionjärerna var England och Holland. Och det finns stora skillnader i regionstrukturen mellan länder som genomgått processen, t.ex. mellan det tätbefolkade Mellaneuropa och det glesare Nordeuropa.

I många rikare länder har förändringen i både näringsstruktur och regionstruktur blivit långsammare då inkomstnivån stigit. Regionstrukturen är just nu relativt stabil beträffande anhopning i bl.a. västra och centrala Europa. Däremot pågår t.ex. i Finland fortfarande en förhållandevis stark regional förändring och koncentration, vilket delvis hänger samman med att urbaniseringen kom igång förhållandevis sent här. Men då den väl kom igång har den gått snabbt, i synnerhet efter Andra världskriget. I de länder som idag är stadda i stark utveckling, såsom Kina och Indien, sker just nu en snabb anhopning av produktion och befolkning till städerna. Men även i de fattigaste länderna, i synnerhet i Afrika, är urbaniseringen mycket snabb idag.

minen kaupunkeihin jatkuvat nopeina prosesseina. Köyhimmässä maissa, erityisesti Afrikassa, kaupunkistuminen on myös erittäin nopeaa.

Tiheydet, etäisyydet ja rajat ovat aluekehityksen suurimpia muutosvoimia

Maailmanpankin tutkimus tiivistää aluekehityksen muutosvoimat kolmeksi ulottuvuudeksi: tiheys (density), etäisyys (distance) sekä jako tai rajat tai erottavat tekijät (division). Kyseiset kolme ulottuvuutta ovat pitkään kuuluneet kaupunki- ja aluetalouden tutkimuksen peruskäsitteistöön eikä Maailmanpankin tutkimus sisällä varsinaisesti mitään uutta teoriaa aluekehityksestä. Sen voi kuitenkin sanoa hyödyntävän 1990-luvun alussa syntynyttä, vuoden 2009 taloustieteen nobelisti Paul Krugmanin lanseeraamaa uutta talousmaantiedettä (New Economic Geography = NEG) ja siihen liittyvää empiiristä tutkimusta. Maailmanpankin tutkimuksen suurimmat ansiot ovat käsitteiden kiteyttäminen ytimekkäästi sekä muutosten ja erojen havainnollistaminen valtavalla määrällä esimerkkejä, jotka on koottu maailmanlaajuisesti erilaisista ja eri kehitysvaiheissa olevista maista ja alueista.

Tiheydellä tarkoitetaan aluetaloudessa taloudellista volyyymia suhteutettuna maa-alaan. Tiheys on aluekehityksen tärkein ulottuvuus paikallisesti. Tuotannollisen toiminnan ja sen myötä väestön keskittyminen lisää tiheyttä niillä alueilla, joihin toiminnot kasautuvat ja vastaavasti saattaa alentaa tiheyttä niillä alueilla, joilla väestö ja mahdollisesti myös tuotannollinen toiminta vähenee. Keskittymisen perusta on siinä, että erilaiset taloudelliset toiminnot sijaitsevat lähellä toisiaan, jolloin sekä kasautumiseen liittyvien etujen hyödyntäminen tuotannossa että tavaroiden ja palveluiden vaihto on mahdollisimman helppoa ja taloudellista.

Etäisyys viittaa matka- tai liikenne-etäisyyteen eri yhdyskuntien välillä, mutta erityisen suuri merkitys on saavutettavuudella eli liikenne-etäisyydellä niihin paikkoihin, joihin taloudellinen toiminta on keskitty-

Täthet, avstånd och gränser är de största förändringskrafterna i regionutvecklingen

Världsbankens forskning sammanfattar regionutvecklingens drivkrafter i tre dimensioner: density (täthet), distance (avstånd) och division (indelning). Dessa har redan länge ingått i grundbegreppen inom stads- och regioneconomisk forskning, och Världsbankens forskning innehåller egentligen ingen ny teori om regionutvecklingen. Man kan säga att den delvis utgår från s.k. New Economic Geography = NEG, som i början av 1990-talet lanserades av Paul Krugman (tilldelad Nobelpriset i ekonomi år 2009), och därtill anknytande empirisk forskning. De största förtjänsterna med Världsbankens undersökning är att den reder ut begreppen tydligt och därtill åskådliggör förändringar och skillnader genom synnerligen talrika exempel hämtade från länder och regioner av olika slag och i olika utvecklingskede.

Med täthet (density) avses inom regioneconomi den ekonomiska volymen i förhållande till markarealen. På ett lokalt plan är tätheten den viktigaste dimensionen i regionutvecklingen. Koncentration av produktion och därmed befolkning ökar tätheten i de områden där verksamhet anhopas, samtidigt som tätheten kan minska i motsvarande mån i områden där folkmängden och eventuellt också produktionen minskar. Koncentrationen bygger på att olika ekonomiska verksamheter i ett samhälle har nytta av att ligga nära varandra: det blir lättare, snabbare och billigare att sälja och köpa varor och tjänster.

Avståndet (distance) syftar på rese- och transportavståndet mellan olika samhällen, men särskilt stor betydelse har närbarheten, alias trafikavståndet till de ställen där den ekonomiska verksamheten är anhopad. På det nationella planet är närbarheten den viktigaste regioneconomiska dimensionen. Men även på lokalplanet är den vital (intern närbarhet inom stadsområdet), samt mellan länder och även globalt. Närbarheten är numera inte begränsad till den fysiska närbarheten

nyt. Saavutettavuus on valtakunnallisella tasolla tärkein aluetaloudellinen ulottuvuus. Sillä on keskeinen merkitys myös paikallisesti (kaupunkialueiden sisäinen saavutettavuus) sekä maiden välillä ja myös maailmanlaajuisesti. Saavutettavuus ei rajoitu liikenteeseen eli henkilö- ja tavaraliikenteen etäisyyteen vaan nykyisin tietoliikenneyhteydet muodostavat saavutettavuuden keskeisen osatekijän.

Saavutettavuus on edellytys tavaroiden, palveluiden ja työvoiman liikkumiselle alueiden välillä, mikä puolestaan on edellytys alueiden väliselle kaupalle ja erikoistumiselle, työntekijöiden liikkumiselle asuinpaikan ja työpaikan välillä sekä ihmisten muuttamiselle.

Kunkin paikan saavutettavuus ja paikkojen väliset liikenne-etäisyydet perustuvat paitsi maantieteellisiin tekijöihin, mitä suurimmassa määrin liikenneväyliin ja muihin liikennejärjestelmän osatekijöihin, kuten satamiin, asemiin, terminaaleihin ja liikenteen ohjausjärjestelmiin sekä tietoliikenteen perusrakenteeseen. Tämän vuoksi saavutettavuus ja etäisyydet riippuvat ratkaisevasti siitä, miten ja kuinka paljon yhteiskunta investoi saavutettavuuden edellytyksenä olevaan perusrakenteeseen sekä huolehtii sen ylläpidosta.

Rajoilla tarkoitetaan tekijöitä, jotka erottavat maita ja alueita toisistaan, estävät tavaroiden ja palvelusten sekä tuotannon tekijöiden sekä innovaatioiden liikkeitä. Rajoilla on selvitys kansainvälisessä yhteydessä. Maiden väliset rajat, tullit, maksut ja muut kaupankäynnin rajoitukset vähentävät taloudellista kanssakäymistä. Passit, viisumit, luvat ym. rajoitukset pienentävät ihmisten liikkuvuutta. Rajat estävät kansainvälisen työnjaon piiriin pääsyä ja kehityserojen tasoittumista. Myös maiden sisällä on rajoja, jotka vaikeuttavat kanssakäymistä eri muodoissaan ja hidastavat kehitystä. Rajojen madaltaminen on ensiarvoisen tärkeä eristyksissä oleville maille ja alueille. Myös paikallistasolla esiintyy erilaisia raja-aitoja ja eriyttäviä mekanismeja, vaikka kaupunginosien välillä ei olekaan valtakunnan rajojen kaltaisia esteitä. Yksinkertaisimmillaan jotkut kaupunginosat voivat olla muihin

för person- och godstrafik, utan idag utgör den elektroniska informationsöverföringen en viktig del av den.

Nåbarhet är en nyckelförutsättning för varors, tjänster och arbetskraftens rörlighet mellan olika områden, och rörligheten i sin tur är en förutsättning för interregional handel och specialisering, pendling och flyttande mellan orter.

Ett ställes nåbarhet och trafikavståndet mellan olika ställen beror dels på geografiska faktorer men också i högsta grad på trafikleder och övrig logistisk infrastruktur såsom hamnar, tåg- och busstationer, terminaler och trafikdirigeringsystem, samt på infrastrukturen för informationsöverföring. Därmed beror nåbarheten och avstånden i avgörande grad på hur och hur mycket samhället investerar i närbarhetsinfrastrukturen och dess underhåll.

Med gränser avses de faktorer som skiljer länder och regioner åt och förhindrar att varor och tjänster, produktionsfaktorer och innovationer kan röra sig. Gränserna spelar en roll för de internationella kontakterna: tullar, tariffer och övriga begränsningar på handeln minskar det ekonomiska utbytet och samarbetet. Pass, visa, tillstånd och begränsningar minskar folks rörlighet. Gränserna förhindrar tillträdet till den internationella arbetsfördelningen och en utjämning av utvecklingskillnaderna.

Även inom länder finns det gränser som hämmar olika former av växelverkan och bromsar utvecklingen. Att sänka gränsskrankorna är av primär vikt för isolerade länder och regioner. Även på lokalnivå kan det förekomma olika sorters barriärer och åtskiljande mekanismer, trots att det ju inte mellan t.ex. stadsdelar finns gränser i egentlig mening. Som ett förenklat exempel kan en stadsdel vara trafikmässigt isolerad, vilket sedan kan medföra ekonomisk, social och rentav politisk isolering.

I fallet Finland, ett litet land som är beroende av sin utrikeshandel, har det handlat om att försöka sänka barriärerna och därmed bli delaktigt i den europeiska integrationen. I samma andetag kan konstateras att de

nähdessä liikenteellisesti eristyksissä ja tämä heijastuu myös taloudellisenä, sosiaalisena ja vaikkapa poliittisena eristäytyneisyytenä.

Suomen tapauksessa pyrkimys päästä pienenä ulkomaankaupasta riippuvana maana osallistumaan Euroopan integraatiokehitykseen on ollut pyrkimystä rajojen madaltamiseen. Toisaalta esimerkiksi Itä-Suomen taloudelliset ongelmat ovat ainakin osin ymmärrettävissä sen kautta, että maan itäraja on vuosikymmenten aikana rajoittanut merkittävästi taloudellista, sosiaalista ym. kanssakäymistä aiemmin Neuvostoliiton ja sittemmin Venäjän kanssa.

Alueellisen keskittymisen prosessit

Maailmanpankin raportin mukaan menestyvät maat ja alueet ovat edistäneet talousmaantieteensä muuntamista sellaiseksi, että tuloksena on korkeampi tiheys kaupunkialueilla, lyhyemmät etäisyydet (parempi saatavuus) ja vähemmän erottelevia ja eristäviä teki-öitä. Tässä asetelmassa muuttoliike ja ylipäättään liikkuvuus kaikissa muodoissaan on mahdollista ja helppoa. Tämän ansiosta maat ja alueet, joilla on vähän esteitä osallistua kansainväliseen vaihdantaan pääsevät hyötymään kasautumisen, suurtuotannon ja erikoistumisen eduista.

Kasautuva aluekehitys edistää maiden ja alueiden taloudellista kehitystä, mutta se on luonteeltaan epätasapainoista. Kasvu ei voi lähteä liikkeelle ja jatkua kaikkialla samaan tahtiin, koska kasautumisvoimia ei voi syntyä tasaisesti kaikkialle. Pyrkimys synnyttää kasvua kaikkialle itse asiassa estää tai hidastaa kasvuprosessia. Näin ollen kasautuvan kehityksen hedelmät voivat parantaa elinolosuhteita ensisijaisesti suurilla kaupunkialueilla, sekä niihin liikenteellisesti kytkeytyneillä kaupunkiverkoston alueilla, joille yritystoiminta sijoittuu. Tällainen kehitys ei ole alueellisesti tasaista, etenkin silloin jos väestö ei muuta sinne minne työpaikat sijoittuvat. Muuttamalla kasvukeskuksiin ja niiden ympäristöihin yhä suurempi väestönosa pääsee osalliseksi kasvun hedelmistä. Kasvuprosessin alku-

ekonomiska problemen i t.ex. östra Finland åtminstone delvis förklaras av att den höga östgränsen i årtionden märkbart begränsat det ekonomiska, sociala etc. omgänget med först Sovjetunionen och nu senare Ryssland.

Processerna inom regional koncentration

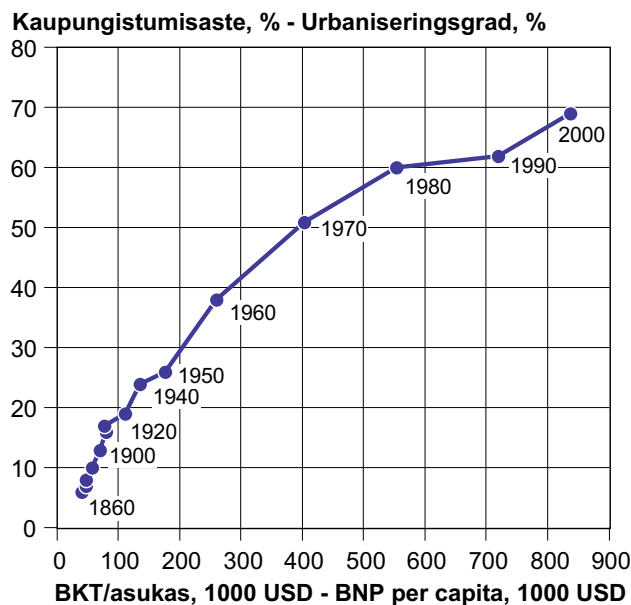
Enligt Världsbankens rapport har de framgångsrika länderna och regionerna jobbat för att förändra sin ekonomiska geografi i riktning mot högre täthet inom stadsområden, kortare avstånd (bättre närbarhet) och färre åtskiljande och isolerande faktorer. Med ett sådant upplägg är flyttningsrörelse och rörlighet överlag i alla dess former möjligare och enklare. Och därmed kan sådana länder och regioner som har låga barriärer till internationellt utbyte dra nytta av fördelarna med anhopning, storproduktion och specialisering.

En anhopande regionutveckling främjar länders och regioners ekonomiska utveckling men är av naturen obalanserad. Tillväxten kan inte komma igång och fortsätta i samma takt på alla ställen, eftersom anhopning inte kan ske överallt. I själva verket kan en strävan att skapa tillväxt överallt rentav förhindra eller bromsa tillväxtprocessen. Sålunda kan frukterna av koncentration förbättra levnadsförhållandena primärt i de stora stadsområdena och i övriga trafikmässigt anknutna områden i stadsnätverket där företagsverksamhet placerar sig. En dylik utveckling är ju inte regionalt jämn, i synnerhet inte om folk inte flyttar dit där jobben finns. Men en allt större del av befolkningen blir delaktig av tillväxtens frukter genom att flytta in i tillväxtcentra. I tillväxtprocessens begynnelsekedje växer de ekonomiska skillnaderna områdena emellan vanligen, men i ett senare skede brukar det ske en minskning i dessa skillnader. Med inkomstskillnaderna, alias den ekonomiska ojämnligheten, brukar det gå på samma sätt.

En ökning av den urbana befolkningen, stora skillnader regioner emellan och stora inkomstskillnader har varit kännetecknande för nuvarande utvecklade länder

Kuvio 1: Kaupungistumisaste ja bruttokansantuote henkeä kohti (indeksi, 1926=100) Suomessa

Figur 1. Urbaniseringsgrad och bruttonationalprodukt per capita (index, 1926=100) i Finland

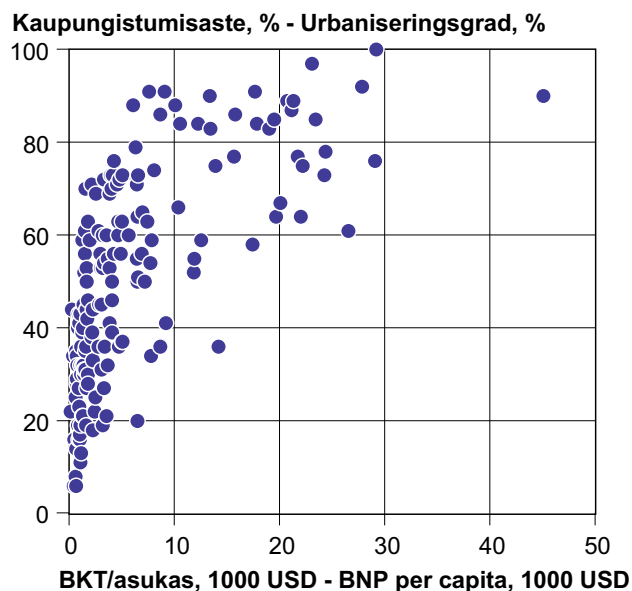
Kuvio 5.8 kirjasta Laakso & Loikkanen 2004. Figur 5.8 i boken Laakso & Loikkanen 2004.

vaiheissa alue-erot yleensä kasvavat, mutta myöhemmin tapahtuu yleensä alueellisten tuloerojen pieneenemistä. Tuloeroille eli taloudelliselle eriarvoisuudelle tapahtuu yleensä samalla lailla.

Kaupunkiväestön kasvu, suuret alue-erot ja tuloerot ovat olleet ominaisia myös nykyisille kehittyneille maille niiden kasvuprosessin aikana. Suomessa (kuvio 1) kaupunkiväestön osuus ja henkeä kohti laskettu BKT ovat kasvaneet viimeisen 120 vuoden aikana muuttaen aluerakenteen hajautuneesta kaupunkipainotteiseksi. Kaikki korkean tulotason maat ovat läpikäyneet samantyyppisen aluerakenteen muutoksen, mutta viime aikoina myös monet kehittyvät taloudet ovat kaupungistuneet, vaikka niiden tulotaso on edelleen verrattain alhainen. Kansainvälisessä poikkileik-

Kuvio 2: Kaupungistumisaste ja bruttokansantuote henkeä kohti (ostovoimakorjattu) maailman maissa 1997

Figur 2. Urbaniseringsgrad och bruttonationalprodukt per capita (köpkraftskorrigerad) i världens länder 1997

Kuvio 2.4 kirjasta Laakso & Loikkanen 2004. Figur 2.4 i boken Laakso & Loikkanen 2004.

under deras tillväxtprocess. I Finland (Figur 1) har både stadsbefolkningens andel av folkmängden och BNP per capita vuxit under de senaste 120 åren och gjort en splittrad regionstruktur stadsbetonad. Alla länder med hög inkomstnivå har genomgått en liknande förändring i regionstrukturen, men på senare tid har även många frammarscherande ekonomier urbaniserats, trots att deras inkomstnivå fortfarande är relativt låg. Ett internationellt tvärsnitt från slutet av 1990-talet avslöjar också att Finland mot bakgrund av sin BNP-nivå fortfarande är bland de minst urbaniserade (Figur 2).

Om de regionala skillnaderna i beskattningsbar inkomst per inkomsttagare vet vi att de var stora t.ex. på 1930-talet och att de sedan dess har minskat (Kan-

kaus -vertailussa 1990-luvun lopulla ilmenee myös, että BKT per capita tasoonsa nähden Suomi on edelleen vähiten kaupungistuneiden joukossa (kuvio 2).

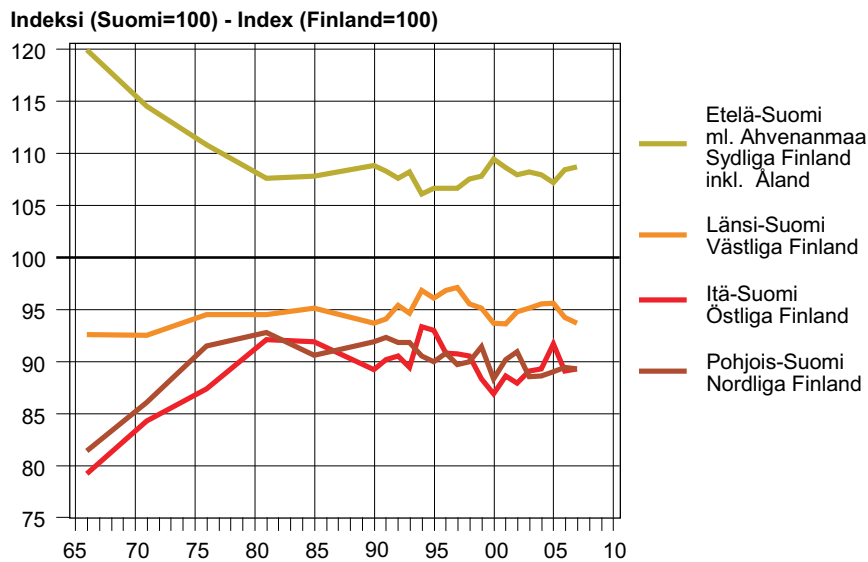
Suomen alueellisista verotettavien tulojen (per tuloonsaaja) eroista tiedämme niiden olleen suuria esimerkiksi 1930-luvulla, mutta erot ovat kaventuneet sen jälkeen (Kangasharju 1998). Alueellisten tuloerojen kehityskuva riippuu jossain määrin siitä, mitä tulokäsitettä käytetään. Hyvinvoinnin jakaumaa ajatellen luontevinta on vertailla käytettävissä olevia tuloja (markkinatulo + tulonsiirrot – välittömät verot) henkeä kohti. Jakamalla Suomi pohjois-etelä suunnassa neljään NUTS-2-alueeseen (kuvio 3) havaitaan suhteellisten alueellisten tuloerojen kaventuneen 1960-luvun puolivälistä 1980-luvun alkuun (Loikkanen ym. 2007). Sen jälkeen nämä erot ovat pysyneet jokseenkin samoina, mukaan lukien 1990-luvun alun lama, jolloin absoluuttinen tulotaso laski kaikilla alueilla jokseenkin saman verran.

gasharju 1998). Bilden av de regionala inkomstskillnadernas utveckling beror i någon mån på hur inkomstbegreppet utnyttjas. Med tanke på välståndets fördelning är det naturligtast att jämföra disponibel inkomst (marknadsinkomster + inkomstöverföringar – direkta skatter) per capita. Genom att indela Finland i fyra NUTS-2-zoner (från syd till nord, Figur 3), märker man att de relativa regionala inkomstskillnaderna minskade mellan medlet av 1960-talet och början av 1980-talet (Loikkanen et al. 2007). Sedan dess har skillnaderna förblivit någorlunda oförändrade, även om man räknar med den ekonomiska recessionen i början av 1990-talet, då den absoluta inkomstnivån sjönk ungefär lika mycket i alla NUTS-2-zoner.

Inkomstfördelningen utjämnades klart i hela landet från medlet av 1960-talet tio år framåt. Sedan skedde ingen förändring i ojämnligheten före början av 1990-talet. Under den ekonomiska tillväxten efter medlet av 1990-talet började den sedan öka, och snabbare än långtidsmedeltalet. Inkomstfördelningen har

Kuvio 3: Henkeä kohti lasketut käytettävissä olevat tulot NUTS-2 alueittain vuosina 1990–2007, indeksi (Suomi=100)

Figur 3. Disponibel inkomst per capita i olika NUTS-2-zoner i Finland 1990–2007, (index, Finland=100)

Lähde: Loikkanen, Riihelä, Sullström (2007), päivitetty
Källa: Loikkanen, Riihelä, Sullström (2007), uppdaterad

Tulonjako koko maassa on tasoittunut selvästi 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin. Sen jälkeen eriarvoisuudessa ei ole juuri muutosta ennen 1990-luvun alkua. Eriarvoisuus alkaa kasvaa 1990-luvun puolivälin jälkeisen pitkän aikavälin keskiarvoa nopeamman taloudellisen kasvun aikana. Alueiden sisäiset tulonjaot ovat olleet ja kehittyneet hyvin samantapaisina kuin koko maan tasolla. Vasta 1990-luvun puolivälistä lähtien Etelä-Suomen väestön sisäinen eriarvoisuus on noussut muita alueita suuremmaksi. Tuloeroja koskevat tulokset voi tiivistää sanomalla, että viime vuosikymmeninä alueiden väliset käytettävissä olevien tulojen erot ovat verraten pienet Suomessa. Valtaosa tuloeroista on henkilöjen välisistä eroista johtuvaa niin alueiden sisällä kuin koko maassa. (Loikkanen, Riihelä, Sullström, 2007)

Politiikkasuositukset

Maailmanpankin raporttiin sisältyy myös politiikkasuosituksia, jotka kytkeytyvät sen avainkäsitteisiin: tiheys, etäisyys ja rajat. Perusjuonne on se, että etäisyyksiä tulee pienentää, tiheyksiä kasvattaa ja erottelevia raja-aitoja madaltaa taloudellisen kehityksen edistämiseksi. Kutakin kolmea tavoitetta varten esitetään politiikkainstrumentit. Koska eri maat ja alueet ovat ”eri tilassa” näiden kolmen tekijän suhteen, politiikkasuositukset poikkeavat tapauksesta toiseen.

Politiikkasuositusten lähtökohtana on se, että taloudellinen kehitys on alueellisesti epätasapainoista. Pyrkimys levittää kasvua tasaisesti kaikkialle kääntyy itseään vastaan, koska silloin menetetään kasautuvan kehityksen edut. Toisaalta epätasapainoinen kehitys voi olla syrjimätöntä (inclusive), jos ihmisillä on mahdollisuus ja halua muuttaa kasvukierteeseen päässeille alueille, tai jos kasvavien ja syrjäisempien alueiden integraatiota voidaan parantaa. Keskeistä on yritysten ja ihmisten muuttoliikkeen ja kaupungistumisen salliminen sekä alueellinen erikoistuminen. Niitä voidaan edistää politiikkakeinoin, joista osa on alueellisesti

varit och utvecklats mycket likartat inom de olika zonererna och i hela landet. Först från och med medlet av 1990-talet har den interna ojämnligheten blivit större i södra Finland än i resten av landet. Rönen om inkomstskillnaderna kan sammanfattas i påståendet att skillnaderna i disponibel inkomst regioner emellan varit förhållandevis små i Finland. Största delen av inkomstskillnaderna beror på skillnader personer emellan både inom regionerna och i hela landet (Loikkanen, Riihelä, Sullström, 2007).

Politikrekommendationer

Världsbankens rapport innehåller också politikrekommendationer anknutna till dess nyckelbegrepp täthet, avstånd och uppdelning. Huvudtanken är att avstånden bör minskas, tätheten ökas och barriärerna sänkas i syfte att främja den ekonomiska utvecklingen. För vart och ett av dessa tre mål föreslås politiska instrument. Eftersom olika länder och regioner är i ”olika tillstånd” med avseende å dessa tre faktorer är politikrekommendationerna olika från fall till fall.

Politikrekommendationernas utgångspunkt är att den ekonomiska utvecklingen är regionalt obalanserad. Strävan att sprida tillväxten jämt överallt vänder sig mot sig själv, eftersom man då förlorar fördelarna med en anhopad ekonomi. Till saken hör att en obalanserad utveckling kan vara välkommande (inclusive), om folk har möjlighet och lust att flytta till områden som kommit in i tillväxtspiralen, eller om integrationen mellan växande resp. avlägsnare regioner kan förbättras. Avgörande är att tillåta att företag och människor flyttar och att urbanisering och regional specialisering sker. Detta kan göras med hjälp av politiska åtgärder, varav vissa är desamma för alla regionalt, en del förenar regionerna och en del är inriktade på vissa regioner.

Stommen för en regionalt liknande politik består av fungerande institutioner. En fungerande demokrati, lagstiftning och förvaltning är överallt en förutsättning även för ekonomisk utveckling. Likaså behövs det bas-

kaikille samoja, osa alueita yhdistäviä ja osa alueellisesti kohdennettuja.

Alueellisesti yhtäläisen politiikan runko muodostuu toimivista instituutioista. Toimiva demokratia, lainsäädäntö ja hallinto ovat kaikkialla myös taloudellisen kehityksen edellytyksenä. Samoin kaikkialla on oltava tarjolla peruspalvelut: koulutus, terveydenhuolto ja muut paikalliset palvelut ja niiden toimiva rahoitusjärjestelmä. Raportissa kiinnitetään paljon huomiota maamarkkinoihin, sillä maanomistusolot, maapolitiikka ja huono maankäyttö voi olla kaikkialla kehityksen esteenä.

Alueita yhdistävä politiikka parantaa alueen perusrakennetta ja sen yhteyksiä muille alueilla. Investoimalla liikenneväyliin, terminaaleihin ja tietoliikenteeseen alueet kytketään paremmin kasvukeskusten verkostoon. Näin kytketään myös heikommin kehittyneitä alueita kasvualueisiin ja esitetään niiden erikoistumista sekä yleisemmin alueiden välistä ja kansainvälistä vaihdantaa.

Alueellisesti kohdennetun politiikan sisältö riippuu tapauksesta. Taantuvilla alueilla voidaan tukea niiden luontaisesti vahvoja aloja kuten maataloutta ja pientellisuutta. Kaupungeissa kohdennettu tuki voi kohdistua asumiseen, yhdyskuntien rakenteeseen, slummitumiseen liittyvien ongelmien ratkaisuun. Kohdennetut toimenpiteet eivät ole alueellisesti yhtäläisten tai alueita yhdistävien toimenpiteiden vaihtoehtoja, vaan niitä täydentäviä.

Raportissa esitetään millaisia julkisen vallan toimia eri aluetyypeille tulisi kohdentaa. Esimerkiksi harvaan asutuilla seuduilla tulisi taata peruspalvelujen tarjonta, mutta infrastruktuuri-investoinnit ovat hyödyttömiä, jos yritystoiminnan ja ihmisten sijaintivalinnat eivät ole käynnistäneet kasautuvaa kehitystä. Samaan tapaan esitetään muille alue- ja maatyypeille sopivia politiikkakeinoja.

Vastuiden suhteen raportin sanoma on, että paikallisen tason tehtävänä on maa- ja kaavoituspolitiikallaan huolehtia tiheydestä, jonka tuloksena kasautumisesta ja läheisyydestä seuraavat tuottavuushyödyt voi-

service överallt: utbildning, hälsovård och övrig lokal service och ett fungerande finansieringssystem för dem. Rapporten fäster mycket uppmärksamhet vid markmarknaden, eftersom markägarskap, markpolitik och dålig markanvändning kan vara ett hinder för utveckling var som helst.

En politik som förenar regioner förbättrar regionernas infrastruktur och kontakter utåt. Investeringar i trafikleder, terminaler och informationsöverföring knyter in regioner i nätverket av tillväxtcentra. På så vis länkas även svagare regioner till tillväxtregionerna och ges en möjlighet till specialisering och, mera allmänt, interregionalt och internationellt utbyte.

Innehållet i en regionalt inriktad politik formas från fall till fall. I avtynande regioner kan man stöda deras naturligt starka sidor såsom lantbruk och småindustri. I städer kan inriktat stöd ges för t.ex. boende, samhällsstruktur och lösande av förslumningsproblem. De inriktade åtgärderna är inte alternativ till de regionalt lika alias de regionförenande åtgärderna, utan komplement till dem.

Rapporten visar vilken typ av åtgärder den offentliga makten borde rikta in på olika typer av regioner. T.ex. i glesbefolkade regioner borde man trygga utbudet på basservice. Men investeringar i infrastruktur är till ingen nytta om företags och människors val av läge inte har startat en anhopningsutveckling. På samma sätt föreslås lämpliga politiska åtgärder för övriga typer av regioner och länder.

Beträffande ansvarsfördelningen är rapportens budskap att det lokala planets uppgift är att medelst mark- och planläggningspolitik sörja för den täthet som genom anhopning och närhet ger produktivetsfördelar. Den nationella politiken skall i sin tur fokusera på avstånden och investeringar i infrastruktur, och därigenom minska på transportkostnader och resetider och höja den regionala närbarheten. Internationell (integrations-) politik skall sedan sänka barriärerna och handelshindren mellan länder och världsdelar så att alla kan få bli delaktiga av det ekonomiska utvecklingslyftet.

vat toteutua. Kansallisen politiikan painopiste on etäisyyksissä: kuljetuskustannusten ja matka-aikojen pienentämisessä ja alueellisen saavutettavuuden parantamisessa infrastruktuuri-investoinnein. Kansainvälisen (integraatio-) politiikan keinoin tulee madalta maiden ja maanosien välisiä raja-aitoja ja kaupan esteitä jotta kaikki pääsisivät osallisiksi taloudellisen kehityksen kierteestä.

Loppukommentteja

Maailmanpankin raportti rakentuu tutkimustuloksille, jotka korostavat kaupungistumisen ja siihen liittyen tiheyksien, etäisyyksien ja erojen tuottavuusvaikutuksia. Se tekee osaltaan ymmärrettäväksi miksi kasautuminen ja taloudellinen kehitys ovat sidoksissa toisiinsa.

Myös Suomen talouden kasvu ja kaupungistuminen, kasvun painottuminen pääkaupunkiseudulle ja muihin suurempiin kaupunkeihin sekä pienemmille hyvin erikoistuneille paikkakunnille ovat sen avulla ymmärrettäviä. Samoin saavutettavuudeltaan heikompien alueiden ja valtakunnan rajan erottelevien alueiden vaikeudet ovat sopusoinnussa sen korostamien tekijöiden kanssa. Suomenkin kasvuprosessi on ollut epätasapainoinen, mutta vero- ja tulonsiirtojärjestelmät sekä peruspalveluiden verkostot ovat tasoittaneet alueiden välisiä eroja.

Maailmanpankin politiikkasuositukset poikkeavat Suomessa etenkin aiemmin harjoitetusta politiikasta, joka korosti maan kaikkien alueiden ”tasapuolista kehittämistä” ja jarrutti kaupungistumista. Osin tämän politiikan tuloksena Suomi on edelleen vähemmän kaupungistunut kuin samalla tulotasolla olevat vertailumaat.

Nykyäänkin Suomessa halutaan rajoittaa pääkaupunkiseudun kasvua, hajasijoittaa julkisen sektorin toimintoja ja jakaa aluepohjaisesti kohdennettuja tukia. Maailmanpankki suosittelee alueellisesti neutraalimpaa politiikkaa, jolloin valinnat jäävät enemmän yritysten ja ihmisten sijaintivalintojen varaan. Toisaal-

Slutkläm

Världsbankens rapport bygger på forskningsrön som betonar produktivitetsverkningsarna av urbanisering och av täthet, avstånd och uppdelningar. Den bidrar till att förstå varför anhopning och ekonomisk utveckling är knutna till varandra.

Den hjälper också att förstå ekonomitillväxten och urbaniseringen i Finland med tillväxtbetoning i huvudstadsområdet och övriga större städer och på mindre, starkt specialiserade orter. Likaså står svårigheterna i områden med sämre närbarhet och avskilda med nationella gränser i samklang med faktorer som den betonar. Tillväxtprocessen i Finland har varit obalanserad, men skatte- och inkomstöverföringssystemet har tillsammans med nätverket av basservice utjämnat skillnaderna mellan landsändorna.

Världsbankens politikrekommendationer avviker från den politik man fört i Finland i synnerhet förr, då man betonade ”jämligt utvecklande” av landets samtliga regioner och bromsade urbaniseringen. Delvis som följd av denna politik är Finland fortfarande mindre urbaniserat än övriga länder med motsvarande inkomstnivå.

Ännu idag vill man begränsa huvudstadsområdets tillväxt, utlokalisera funktioner inom den offentliga sektorn och dela ut regionalt inriktade stöd. Världsbanken rekommenderar en regionalt neutralare politik, varmed det i högre grad blir företagens och människornas egna flyttbeslut som avgör. Den rekommenderar infrastrukturella investeringar för redan framgångsrika regioner i syfte att ge dessa (och närliggande regioner) bättre möjligheter att haka på nationella och internationella tillväxtlyft. Genom att betona vikten av basservice överallt, oavsett regionens framgångsgrad, är Världsbanken inne på ”finländska” linjer.

En annan klar skillnad i politik gäller stadsstruktur och täthet. I Finland talar man i huvudsak om boende, och man debatterar fördelar och nackdelar med villae eller höghusboende (eller ”sten-” vs. ”trädgårdsstäder”). Som ett argument i debatten används enkätresultat som säger att finländare vill bo i småhus. Ändå kan

ta, se suosittellee menestyville alueille tukea infrastruktuuri-investoinnein, jotka kytkevät alueen ja sen naapurit kansalliseen ja kansainväliseen kasvun kierteseen. Korostaessaan peruspalvelutarjonnan välttämättömyyttä kaikilla alueilla, niiden menestyksestä riippumatta, Maailmanpankki on ”suomalaisilla” linjoilla.

Toinen selvä politiikkaero koskee kaupunkirakenteita ja tiheyttä. Suomessa puhutaan pääasiassa asumisesta ja debatoidaan omakoti- ja kerrostaloasumisen (tai ”kivi-” ja ”puutarhakaupungin”) eduista ja haitoista. Keskustelun yhtenä välineenä käytetään kyselytutkimusten tuloksia, joiden mukaan suomalaiset haluavat asua pientaloissa. Kyselyt eivät kuitenkaan sellaisenaan sovellu todellisten valintojen perusteiksi, koska ne eivät ehdollista kysymyksiä sijainneille, palveluille, työmatkoille, tuloille, hinnoille jne. Yritystoiminnan sijainnilla ja tiheydellä tuottavuusvaikutukseen ei kaupunkirakenneskustelussa ole juuri roolia. Kaupunkikuvalliset perustelut ovat päällimmäisinä keskusteltaessa siitä, saako kaupungissa olla korkeita rakennuksia pilvenpiirtäjistä puhumattakaan. Yritystoiminnan hajasijoittumista tai maan alle rakentamista ei koeta ongelmana kun kasautumishyötyjä ei tunnusteta.

Talviolympialaisten 2010 isäntäkaupunki Vancouver on viime vuosina sijoittunut mitalisijoille useimmissa hyvinvointia, elinympäristöä ja kilpailukykyä mittaavissa maailman kaupunkien välisissä vertailuissa. Olympiakisojen aikaan suomalaisetkin tv-katsojat saivat ihmetellä tämän kaupungin keskustan korkeita rakennuksia. Sama koskee useimpia muitakin menestyviä kaupunkialueita? Maailmanpankin tulkinta on se, että asukas- ja työpaikkatiheys on yhteydessä kuluttajille koituihin etuihin, kuten monipuolisten palveluiden ja muiden hyödykkeiden kirjoon, sekä yritystoiminnan tuottavuuteen. Korkea tuottavuus lisää työpaikkoja ja palkanmaksukykyä ja tämä vetää alueelle lisää väestöä. Ehkä tätä kannattaisi pohdita entistä enemmän myös jatkuvasti kasvavalla Helsingin seudulla. Tiivis kaupunkirakenne korkeine rakennuksineen ei ole ensisijaisesti esteettinen kysymys,

ju enkäterna inte stå som grund för de val folk gör på riktigt, eftersom de inte betingar frågorna om läge, service, arbetsresor, inkomster, priser mm.. I stadsstrukturdebatten har företagsverksamhetens läge samt tätheten och dess produktivitetsverknningar inte spelat någon nämnvärd roll. I stället är det främst stadsbildaaspekter det gäller då man debatterar huruvida det borde finnas skyskrapor eller inte. Man upplever inte splittning eller underjordsplacering av företagsverksamhet som ett problem då man inte känner till fördelarna av anhopning.

Vancouver, som nyss stått värd för vinter-OS 2010, har de senaste åren legat på medaljplats i de flesta jämförelser mellan välstånd, livsmiljö och konkurrenskraftighet i olika städer i världen. Under OS fick också finländska TV-tittare se de höga byggnaderna i centrum av denna stad. Samma sak gäller de flesta övriga framgångsrika stadsregioner? Världsbankens tolkning är att invånar- och arbetsplatstäthet har ett samband med de fördelar som konsumenterna får, såsom mångsidig service och övriga nyttigheter, samt med produktiv företagsverksamhet. Hög produktivitet ökar arbetsplatserna och förmågan att betala löner, och detta drar till sig mera folk till regionen. I Helsingfors är de bästa områdena fortfarande reserverade för väldiga bangårdar, och man förfasar sig över höga byggnader, samtidigt som arbetsplatser och invånare sprids på allt längre och besvärligare avstånd. Om fördelarna med täthet hade godtagits även i Helsingfors hade bangårdarna för länge sedan flyttats under jord och ovanpå dem byggts höga affärs- och bostadsbyggnader, som skulle ge rum även för grönområden mellan dem.

vaan se mahdollistaa työpaikkojen ja palveluiden keskittymät, jotka ovat eduksi sekä yritystoiminnalle että asukkaille. Lisäksi tiivis rakentaminen luo taloudelliset edellytykset liikenteen ja pysäköinnin siirtämiseen maan alle, jolloin maan päällä olisi enemmän tilaa myös vihreille alueille.

Kirjallisuus: | Litteratur:

The World Bank (2009): Reshaping Economic Geography. World development report 2009.

Kangasharju, Aki (1998): Regional Economic Differences in Finland: Variations in Income Growth and Firm Formation, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Julkaisu 17.

Laakso Seppo. & Heikki A. Loikkanen (2004): Kaupunkitalous. Johdatus kaupungistumiseen, kaupunkien maankäyttöön sekä yritysten ja kotitalouksien sijoittumiseen. Gaudeamus.

Loikkanen, Heikki A. & Riihelä, Marja & Sullström, Risto.(2007): Tuloerot ja tulonjako alueittain: jakautuiko Suomi 2000-luvulla? Artikkelit teoksessa Taimio, H. (toim.): Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman, TSL, Tammer-Paino.

Syntyneisyys äidinkielen mukaan Helsingin seudulla 2000-luvulla

Nativiteten i olika språkgrupper i Helsingforsregionen på 2000-talet

Pekka Vuori

Artikkelissa kuvataan nopeasti kasvavan ulkomaalaistaustaisen väestön vaikutusta seudun syntyvyyden kehitykseen. Lisäksi esitetään suurimpien ulkomaalaisryhmien hedelmällisyyden kehitys 2000-luvulla. Kokonaishedelmällisyysluku kertoo, kuinka monta lasta nainen keskimäärin synnyttäisi hedelmällisen kautensa aikana nykyisen hedelmällisyyden vallitessa. Luku saadaan laskemalla yhteen vuosittaiset, ikäluokittain lasketut hedelmällisyysluvut.

Helsingin seudulla asui vuodenvaihteessa 2008/2009 noin 1,32 miljoonaa asukasta, joista 100 000 puhui äidinkielenään muuta kieltä kuin suomea, ruotsia tai saamea. Heidän määränsä on kaksinkertaistunut 2000-luvun alusta. Vieraskielisen väestön osuus on nyt 7,5 prosenttia koko väestöstä. Kasvu on ollut nopeaa, sillä 1990-luvun alussa vieraskielisen väestön määrä oli seudulla vain 13 000 ja osuus 1,2 prosenttia. Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennustetaan kasvavan vuoteen 2030 mennessä 150 000 asukkaalla, ja tästä kasvusta kolmasosa on luonnollista väestönkasvua, eli syntyneiden enemmyyttä kuolleisiin nähden.

Föreliggande artikel beskriver hur invandrabefolkningen påverkat nativiteten i regionen. Därutöver framställs hur fruktsamheten utvecklats i de största invandrargrupperna under 2000-talet. Den summerade fruktsamheten anger hur många barn en kvinna i medeltal föder under sin fruktsamma period om nuvarande nativitet råder. Den beräknas som summan av de årliga fruktsamhetstalen för olika åldersklasser.

Vid årsskiftet 2008–09 bodde det ca. 1,32 miljoner människor i Helsingforsregionen, varav 100 000 hade ett annat modersmål än finska, svenska eller samiska – nu dubbelt flera än år 2000. Därmed utgör de med främmande modersmål nu 7,5 procent av hela befolkningen. Ökningen har varit snabb: i början av 1990-talet var de 13 000 till antalet och utgjorde 1,2 procent av befolkningen. Fram till år 2030 väntas de med främmande modersmål i Helsingforsregionen öka med 150 000, varav en tredjedel genom naturlig folkökning, dvs. födelseöverskott.

Åren 2000-2008 föddes det sammanlagt 141 523 barn, varav 13 209 av kvinnor med annat modersmål än finska, svenska eller samiska. Av de nyfödda hade

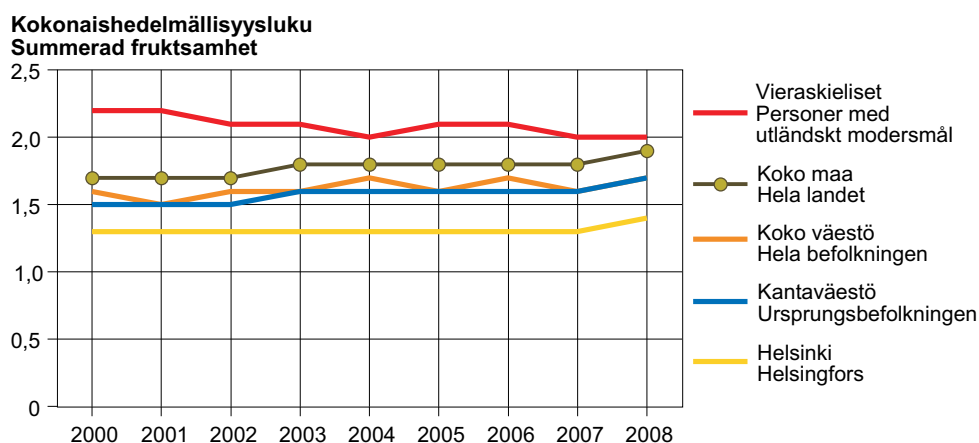
Taulukko 1. Kokonaishedelmällisyysluku Helsingin seudulla vuosina 2000–2008

Tabell 1. Summerad fruktsamhet i Helsingforsregionen åren 2000–2008

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Keskimäärin I medeltal
Koko väestö - Hela befolkningen	1,58	1,55	1,58	1,62	1,65	1,63	1,68	1,64	1,68	1,62
Suomen- ja ruotsinkieliset Finsk- eller svenskspråkiga	1,54	1,51	1,55	1,59	1,63	1,59	1,64	1,61	1,65	1,59
Vieraskieliset yhteensä Invandrare sammanlag	2,22	2,23	2,09	2,12	2,01	2,08	2,14	1,97	1,99	2,09
Helsinki - Helsingfors	1,31	1,29	1,27	1,34	1,34	1,33	1,34	1,31	1,37	1,32
Koko maa - Hela landet	1,73	1,73	1,72	1,76	1,80	1,80	1,84	1,83	1,85	1,78

Kuvio 1. Kokonaishedelmällisyysluku Helsingin seudulla väestöryhmittäin vuosina 2000–2008

Figur 1. Summerad fruktsamhet i olika befolkningsgrupper i Helsingforsregionen åren 2000-2008

Helsingin seudulla syntyi vuosina 2000–2008 yhteensä 141 523 lasta, joista 13 209:llä äidin äidinkieli oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Vieraskielisten osuus oli 9,3 prosenttia kaikista syntyneistä. Osuus on kasvussa, sillä jakson alussa osuus oli 7,4 prosenttia, mutta vuonna 2008 jo lähes 12 prosenttia.

Helsingin seudulla asuvien naisten kokonaishedelmällisyys on ollut keskimäärin vajaa 10 prosenttia matalampi kuin koko maassa keskimäärin. Tämä johtuu erityisesti väestörakenteeltaan eniten muusta Suomesta poikkeavan Helsingin matalasta hedelmällisyydestä, joka oli 2000-luvulla keskimäärin 1,32, kun se oli koko maassa 1,78. Koko seudun 14 kunnan alueella kokonaishedelmällisyysluku oli keskimäärin 1,62.

alltså i medeltal 9,3 procent ett främmande modersmål. Andelen växte från 7,4 år 2000 till nästan 12 procent år 2008.

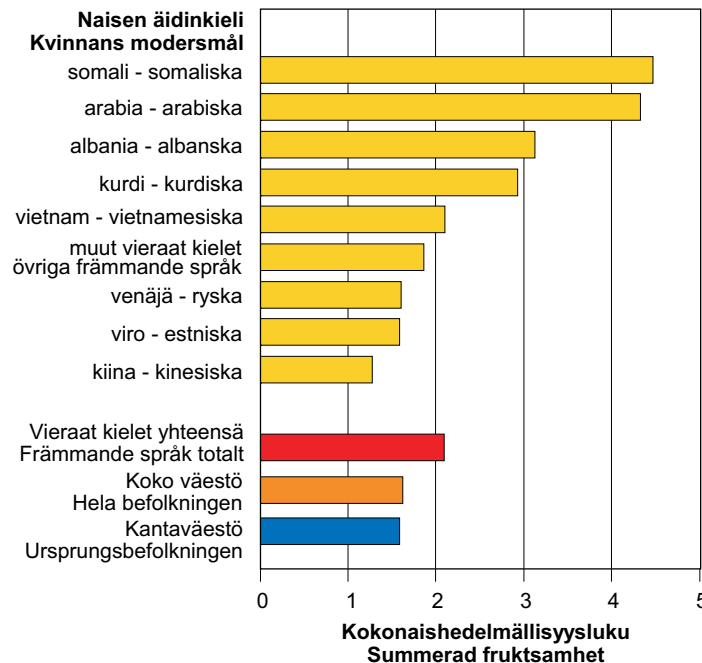
I Helsingforsregionen var kvinnornas summerade fruktsamhet i medeltal nästan 10 procent lägre än landsmedeltalet. Detta beror i synnerhet på Helsingfors, där befolkningsstrukturen avviker mest från övriga Finlands och där nativiteten är låg: i medeltal 1,32 på 2000-talet, mot 1,78 i hela landet. I Helsingforsregionen (14 kommuner) var den summerade fruktsamheten i medeltal 1,62.

Under den analyserade perioden var nativiteten i Helsingforsregionen lägst år 2001, och till år 2008 hade den vuxit med nio procent i hela befolkningen

Kuvio 2. Kokonaishedelmällisyysluku naisen äidinkielen mukaan Helsingin seudulla 2000–2008

Figur 2. Summerad fruktsamhet enligt kvinnans modersmål i Helsingforsregionen 2000–2008

Tarkastelujaksolla hedelmällisyys oli Helsingin seudulla matalimmillaan vuonna 2001, ja se on kasvanut vuoteen 2008 mennessä yhdeksän prosenttia koko väestössä sekä kantaväestössä, jolla tarkoitetaan tässä artikkelissa suomen-, ruotsin- ja saamenkielisiä. Sen sijaan vieraskielisen väestön kokonaishedelmällisyys, joka oli 2000-luvun alussa lähes 50 prosenttia kantaväestöä korkeampi, on alentunut yli 10 prosenttia, ja on enää viidenneksen kantaväestöä korkeampi, 2,1.

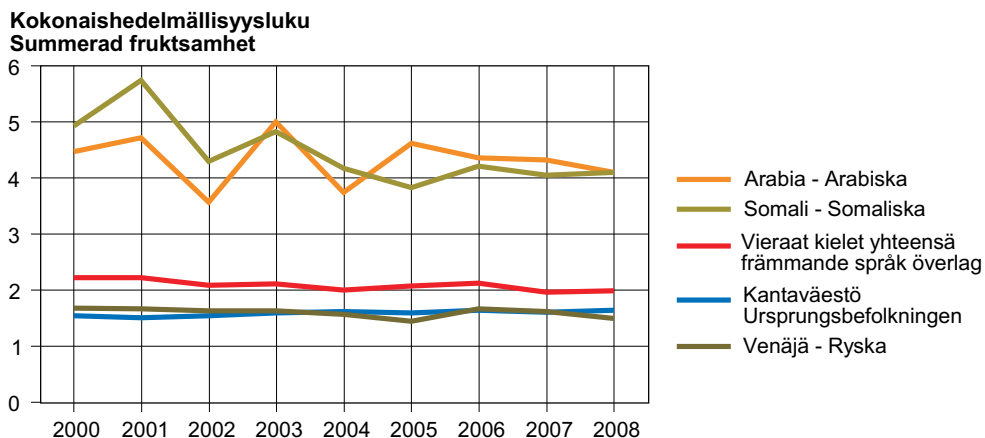
Vieraskielisen väestön hedelmällisyyttä voidaan luotettavasti tutkia vain suurimmissa kieliryhmissä. Hedelmällisyys on selvästi keskimääräistä korkeampi somalin- ja arabiankielisillä. Kuviossa 2. on kuvattu suurimpien äidinkieliyhmien kokonaishedelmällisyyttä keskimäärin vuosina 2000–2008. Arabian ja somalinkielisillä kokonaishedelmällisyys oli noin 4,5, mikä oli yli kaksinkertainen koko vieraskielisten ryhmään verrattuna ja lähes kolminkertainen verrattuna kantaväestöön. Korkean hedelmällisyyden väestöryh-

och i ursprungsbefolkningen. Den senare avser de finsk-, svensk- eller samiskspråkiga. Däremot har den summerade fruktsamheten bland invandrarbefolkningen, som i början av 2000-talet var nästan 50 procent högre än bland ursprungsbefolkningen, minskat med över 10 procent, och är nu bara en femtedel högre än ursprungsbefolkningens.

Fruktsamheten bland invandrare, dvs. dem med annat modersmål än finska, svenska eller samiska, kan tillförlitligt undersökas bara i de största språkgrupperna. Figur 2 beskriver den summerade fruktsamheten i de största modersmålsgrupperna åren 2000–2008. Bland arabisk- och somaliskspråkiga var den summerade fruktsamheten ca. 4,5, dvs. över dubbelt högre än bland invandrarna överlag och nästan tredubbel jämförd med ursprungsbefolkningen. Nästan 30 procent av invandrabarnen föddes i de språkgrupper som hade hög fruktsamhet, lika många som sammanlagt bland de rysk-, estnisk- eller kinesiskspråkiga. I de senare

Kuvio 3. Kokonaishedelmällisyyden kehitys äidin äidinkielen mukaan Helsingin seudulla hedelmällisydeltään korkeimmissa äidinkieli-ryhmissä vuosina 2000–2008

Figur 3. Summerad fruktsamhet i de fruktsammaste språkgrupperna (enligt kvinnans modersmål) i Helsingforsregionen 2000–2008

missä syntyi vajaa 30 prosenttia vieraskielisen väestön lapsista, yhtä paljon kuin venäjän-, viron- ja kiinankielisten ryhmissä, joissa hedelmällisyys on kantaväestön tasolla tai alempi.

Kuviossa 3. kuvataan korkeimpien äidinkieli-ryhmien hedelmällisyyden kehitystä tällä vuosituohannel-la. Somalinkielisten kokonaishedelmällisyys on laske-nut vuosituohannen alun reilusta viidestä neljään vuon-na 2005, mutta viime vuosina hedelmällisyys ei ole enää laskenut. Arabiankielisten hedelmällisyys on py-synyt lähes samalla keskimääräisellä 4,3 tasolla koko tarkastelujakson ajan. Suomen kolmanneksi suurim-man kieliryhmän, venäjänkielisten hedelmällisyys on ollut koko 2000-luvun kantaväestön hedelmällisyyden tasolla.

Hedelmällisyyden ikäryhmittäistä kehitystä tarkas-tellaan kahden kieliryhmän osalta, joihin syntyi eniten lapsia Helsingin seudulla vuosina 2000–2008. Yli kol-masosa seudun vieraskielisten synnyttämistä lapsista syntyi venäjän- ja somalinkielisille.

Venäjänkielisiä asuu Suomessa lähes 50 000, ja heistä reilut 40 prosenttia Helsingin seudulla. Täällä asuvista venäjänkielisistä hedelmällisyysikäisistä nai-sista 44 prosenttia oli Suomen kansalaisia vuodenvaih-

grupperna är fruktsamheten på samma nivå eller lägre än bland ursprungsbefolkningen.

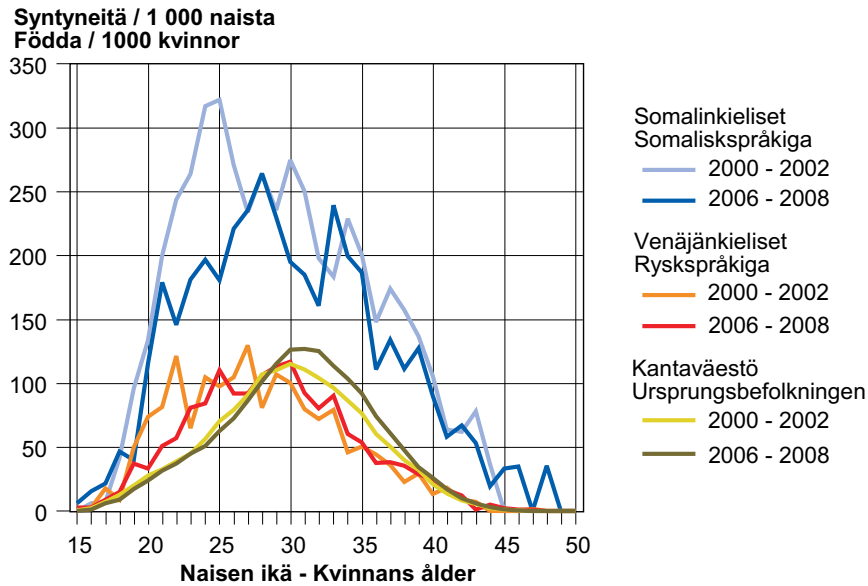
Figur 3 framställer fruktsamheten i de språkgrupper som hade högsta fruktsamheten under 2000-talet. De somaliskspråkigas fruktsamhet sjönk mellan 2000 och 2005 från drygt fem till fyra, men under de senaste åren har den inte sjunkit längre. Bland de arabiskspråkiga har fruktsamheten hållits kring 4,3 under hela analys-perioden. Inom den tredje största språkgruppen i Fin-land, dvs. de ryskspråkiga, har fruktsamheten hållits på samma nivå som ursprungsbefolkningens under hela 2000-talet.

Fruktsamheten de olika ålderskategorier analyseras för de två språkgrupper (enligt kvinnans modersmål) som hade största antalen nyfödda barn åren 2000–2008. Över en tredjedel av invandrarbarnen i re-gionen föddes av rysk- eller somaliskspråkiga mödrar.

I Finland bor det nästan 50 000 ryskspråkiga, varav drygt 40 procent bor i Helsingforsregionen. Av de ryskspråkiga kvinnor i fruktsam ålder som bodde här var 44 procent finländska medborgare vid årsskiftet 2008–09. Av de barn som de ryskspråkiga födde åren 2000–2008 är omkring en tredjedel registrerade som finskspråkiga.

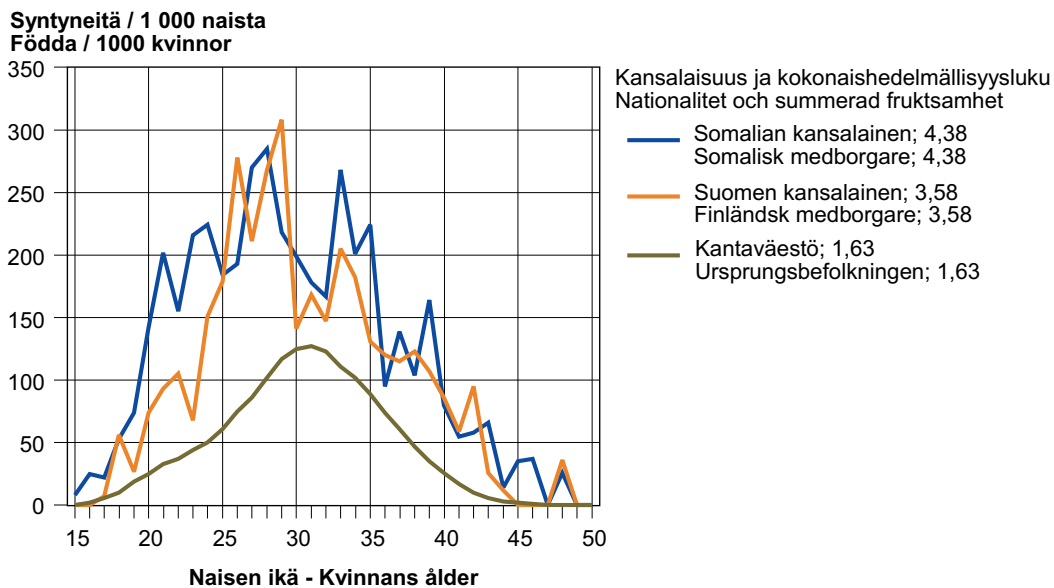
Kuvio 4. Venäjän- ja somalinkielisten sekä kantaväestön erikoishedelmällisyysluvut Helsingin seudulla keskimäärin 2000–2002 ja 2006–2008

Figur 4. Fruktksamhet bland somaliskspråkiga, ryskspråkiga resp. ursprungsbefolkningen i Helsingforsregionen i medeltal 2000–2002 och 2006–2008

Kuvio 5. Somalinkielisten naisten erikoishedelmällisyysluvut Helsingin seudulla kansalaisuuden mukaan keskimäärin 2005–2008

Figur 5. Fruktksamhet bland somaliskspråkiga kvinnor i Helsingforsregionen enligt nationalitet i medeltal 2005–2008

teessa 2008/2009. Venäjänkielisten vuosina 2000–2008 synnyttämistä lapsista noin kolmasosa on rekisteröity suomenkieliseksi.

Suomen somalinkielinen väestö on varsin yhtenäisen vajaan 11 000 asukkaan väestöryhmä, josta ensimmäiset muuttivat Suomeen 1990-luvun alussa. Suomen somalinkielisistä 85 prosenttia asuu Helsingin seudulla, ja puolet hedelmällisyysikäisistä naisista on Suomen kansalaisia. Tällä vuosituhannella syntyneistä lapsista vain 4 prosenttia on rekisteröity suomen- tai ruotsinkieliseksi.

Riittävän suuren populaation vuoksi hedelmällisyyden kehitystä voidaan tarkastella näissä kieliryhmissä ikäryhmittäin (kuvio 4). Kummassakin kieliryhmässä nuorimpien ikäryhmien hedelmällisyys on laskenut eniten. Venäjänkielillä vanhempien ikäluokkien hedelmällisyys on kasvanut, joten kokonaishedelmällisyys on alentunut hyvin vähän 2000-luvulla. Somalinkielisten kokonaishedelmällisyyden parinkymmenen prosentin laskuun eniten on vaikuttanut 22–26-vuotiaiden hedelmällisyyden aleneminen, mutta myös vanhemmissa ikäluokissa on alenevaa kehitystä.

Somalinkielisten hedelmällisyyden kehitys antaa viitteitä siitä, että Suomeen lapsena tulleilla ja täällä koulunsa käyneillä naisilla hedelmällisyys on alentunut.

Aineistossa ei ole tietoja synnyttäneiden maassa oleskeluajasta, mutta hedelmällisyyttä voidaan kuitenkin tarkastella erikseen maassa pitempään asuneilla Suomen kansalaisuuden saaneilla somalinkielisillä ja Somalian kansalaisilla. Kuviossa 5. tarkastellaan somalinkielisten hedelmällisyyttä ikäryhmittäin kansalaisuuden mukaan.

Hedelmällisessä iässä olevista somalinkielisistä naisista vajaa puolet on Suomen kansalaisia. Somalian kansalaisilla kokonaishedelmällisyys oli vuosina 2005–2008 keskimäärin 4,4, kun taas somalinkielisillä Suomen kansalaisilla luku oli 3,6. Erityisen suuri ero on alle 25-vuotiaiden ryhmässä, jossa Suomen kansalaisten hedelmällisyys on vain puolet Somalian kansalaisten hedelmällisyydestä. Kuitenkin tässäkin ikäryh-

Den somaliskspråkiga befolkningen i Finland är en mycket sammanhållen folkgrupp på nästan 11 000 personer, varav de första flyttade till Finland i början av 1990-talet. 85 procent av de somaliskspråkiga bor i Helsingforsregionen, och hälften av kvinnorna i fruktsam ålder är finländska medborgare. Av de barn som fötts här under 2000-talet har endast 4 procent registrerats som finsk- eller svenskspråkiga.

Tack vare tillräckligt stor population kan fruktsamhetsutvecklingen analyseras åldersgruppsvis i dessa två språkgrupper (Figur 4). I vardera har fruktsamheten sjunkit mest i de yngsta åldersklasserna. Bland de ryskspråkiga mödrarna har fruktsamheten stigit i de äldre åldersklasserna, varför den summerade fruktsamheten minskat bara lite under 2000-talet. Att den summerade fruktsamheten bland somaliskspråkiga sjunkit med ca. 20 procent beror främst på minskad nativitet bland 22–26-åringarna, men även i de äldre ålderskategorierna har minskning skett.

Fruktamhetstrenden bland somaliskspråkiga antyder att barnafödandet minskat bland de kvinnor som kommit till Finland som barn och gått i skola här.

Materialet innehåller inga uppgifter om hur länge föderskorna vistats i Finland, men det går ändå att analysera fruktsamheten skilt för dem som varit i Finland längre och fått finländskt medborgarskap och för dem som inte ännu fått det. Figur 5 visar fruktsamheten åldersgruppsvis bland somaliskor med resp. utan finländskt medborgarskap.

Inemot hälften av de somaliskspråkiga kvinnorna i fruktsam ålder är finländska medborgare. Bland somaliska medborgare var summerade fruktsamheten i medeltal 4,4 åren 2005–2008, mot 3,6 bland somaliskspråkiga finländska medborgare. Särskilt stor är skillnaden bland under 25-åringarna, där de med finländskt medborgarskap har under hälften så hög fruktsamhet som de med somaliskt medborgarskap. Ändå har de somaliskspråkiga finländska medborgarna i denna åldersgrupp dubbelt så hög fruktsamhet som ursprungsbefolkningen i Helsingforsregionen och ca. 70 procent högre än landsmedeltalet.

mässä somaliankielisten Suomen kansalaisten hedelmällisyys on edelleen kaksinkertainen verrattuna Helsingin seudun kantaväestöön ja noin 70 prosenttia koko maan keskiarvoa korkeampi.

2000-luvun jälkipuolella muutot Somaliasta ovat jälleen lisääntyneet, mikä hidastanee seudun somaliankielisten kokonaishedelmällisyyden laskua. Joka tapauksessa Helsingin seudun somaliankielisten hedelmällisyys jää huomattavasti alemmaksi Somalian valtiossa asuvien 6,5 tasosta.

Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä kasvaa nopeasti Helsingin seudulla. Eri kieliryhmien hedelmällisyyden kehitys vaikuttaa suoraan erityisesti päivähoitokäisille ja myöhemmin koululaisille suunnattujen palvelujen resurssitarpeisiin. Hedelmällisyyden kehityksen tutkimusta tarvitaan jatkuvasti muun muassa Helsingin seudulle laadittavien vieraskielisen väestön ennusteiden teossa.

Mot slutet av 2000-talets första årtionde har invandringen från Somalia åter ökat, och det torde bromsa fruktsamhetsminskningen bland somaliskspråkiga. Men ändå är fruktsamheten bland somaliska kvinnor klart lägre i Finland än i Somalia, där den är 6,5.

Invandrarbefolkningen, dvs. de människor som har utländsk bakgrund, växer snabbt i Helsingforsregionen. Fruktsamheten i olika språkgrupper inverkar direkt på resursbehovet inom service riktad till i synnerhet barn i dagsvårds- resp. skolålder. Bevakning av fruktsamhetsläget behövs hela tiden bl.a. för uppgörandet av prognoser om hur stora de olika språkgrupperna blir i Helsingforsregionen.

Taulukko 2. Syntyneet Helsingin seudulla äidin äidinkielen mukaan 2000–2008

Tabell 2. Födelsler i Helsingforsregionen enligt moderns modersmål 2000–2008

Äidin äidinkieli Moderns modersmål	Syntyneitä - Födelsler										Lapsen kieli suomi tai ruotsi, % Barnets modersmål finska/svenska, %	
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Yhteensä Tillsammans		
Kielet yhteensä												
Språk sammanlagt	15 272	15 028	15 274	15 696	15 870	15 645	16 222	15 998	16 518	141 523	92,9	
Suomi, saame												
Finska, samiska	13 374	13 026	13 291	13 585	13 760	13 364	13 767	13 459	13 785	12 141	99,9	
Ruotsi - Svenska	770	784	745	755	751	770	758	779	791	6 903	99,8	
Vieraat kielet yhteensä												
Främmande språk sammanlagt	1 128	1 218	1 238	1 356	1 359	1 511	1 697	1 760	1 942	13 209	25,3	
Venäjä - Ryska	215	233	238	258	263	255	317	337	338	2 454	32,2	
Somali - Somaliska	244	266	222	250	232	218	243	243	263	2 181	4,0	
Viro - Estniska	99	96	113	102	107	152	164	166	213	1 212	34,7	
Arabia - Arabiska	54	66	56	89	81	101	109	115	121	792	14,5	
Albania - Albania	39	34	40	46	69	74	69	78	75	524	6,9	
Englanti - Engelska	40	53	45	58	43	54	71	56	85	505	45,3	
Vietnam - Vietnamesiska	45	56	38	51	38	60	55	57	68	468	23,3	
Thai - Thailändska	35	31	56	44	39	51	71	71	65	463	65,7	
Kurdi - Kurdiska	26	22	36	47	48	63	59	66	74	441	4,5	
Kiina - Kinesiska	54	32	39	32	53	49	57	63	44	423	31,4	
Espanja - Spanska	24	31	25	41	28	27	37	26	34	273	53,5	
Turkki - Turkiska	23	20	26	29	31	46	39	39	20	273	20,5	
Muut - Övriga	230	278	304	309	327	361	406	443	542	3 200	28,0	

Kemikaaliviraston perustaminen Helsinkiin

Studie om Kemikalieverkets etablering

Suvi Linnanmäki-Koskela

Euroopan unionin kemikaalivirasto aloitti toimintansa Helsingissä 1.6.2007. Tässä artikkelissa tarkastellaan Helsingin kaupungin kemikaaliviraston henkilöstölle suunnattuja palveluita.

Käytännön toimet viraston vastaanottamiseksi alkoivat, kun toimipaikkasopimus¹ Suomen valtion ja Euroopan komission välillä oli allekirjoitettu. Kemikaaliviraston alkutaival poikkesi muista Euroopan unionin virastoista siinä, että normaalisti virastot toimivat ensimmäiset 18 kuukautta Brysselissä ”komission siipien suojissa”, kun kemikaaliviraston toiminta alkoi saman tien Suomessa. Viraston henkilöstön määrää kasvatettiin vaiheittain, ja sen enimmäismäärän arvioitiin olevan 450 henkilön tietämillä vuoden 2009 loppuun mennessä.

Tutkimus kemikaaliviraston perustamisesta

Tutkimuksen (Laine, Linnanmäki 2009) tarkoituksena on ollut selvittää, 1) millä tavalla sektorihallinto orga-

Den 1.6.2007 inledde Kemikalieverket sin verksamhet i Helsingfors, efter långa förberedelser. Föreliggande artikel synar den service som riktats till de anställda vid Kemikalieverket.

De praktiska åtgärderna för att ta emot EU-ämbetsverket hade börjat så snart finländska staten och Europeiska Kommissionen signerat ett avtal¹ om verkets placering. Kemikalieverkets första steg avvek från Europeiska Unionens övriga ämbetsverks såttillvida att verken normalt verkar de första 18 månaderna i Bryssel "under kommissionens vinge", medan Kemikalieverket inledde sin verksamhet direkt i Finland. Verkets personal utökades successivt, och full storlek, dvs. omkring 450, torde den ha nått i slutet av år 2009.

Undersökning om kemikalieverkets grundande

Föreliggande artikel synar den service som riktats till de anställda vid Kemikalieverket utgående från en undersökning (Laine, Linnanmäki 2009) vars syfte var att

¹Kemikaaliviraston toimipaikkasopimus on luonteeltaan valtiosopimus, jonka 16 artiklassa määritellään viraston henkilöstön erityisasemaan liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. (Valtiosopimus 11/2008). Avtalet är till naturen ett statsfördrag, vars 16 artiklar definierar verkets personals särställning med rättigheter och skyldigheter (Statsfördrag 11/2008).

nisoitui vastaanottamaan viraston työntekijät ja heidän perheensä, jotka esimerkiksi verotuksellisen erityis- asemansa vuoksi ovat erityinen maahanmuuttajaryhmä Suomessa; 2) millaisia olivat kohderyhmän palvelujen tarpeet; 3) onko kohderyhmälle järjestetyissä palveluiden muodoissa siirrettäviä malleja muihin maahanmuuttajapalveluihin; sekä 4) millä tavalla palveluiden organisoijat näkevät viraston henkilöstön ja heidän perheenjäsentensä integroitumisen ja mikä heidän roolinsa sen edistäjänä on ollut. Tutkimusaineistona on käytetty 14 valmisteluissa mukana olleiden virkamiesten haastatteluja.

Hallinnon organisointi lähti valtiosihteerin kokoon kutsumasta korkean tason yhteistyöryhmästä. Ryhmässä sovittiin valtioneuvoston kanslian ottavan koko projektin veto- ja tiedotusvastuun, kun taas Helsingin kaupunki sitoutui järjestämään viraston henkilöstölle vastaanotto- ja asettautumispalvelut. Toimintaa koordinoi valtioneuvoston kanslian puolelta kaksi henkilöä, Jyri Ollila ja Jukka Malm, ja Helsingin kaupungin puolelta kaupunginsihteerin Anja Vallittu.

Vastaanotto- ja asettautumispalvelut

Helsingin kaupungin vastuulla olleet vastaanotto- ja asettautumispalvelut ovat siis keskeisimpänä tarkastelun kohteena. Vastaanotto- ja asettautumispalveluiden tarkoituksena oli mahdollistaa maahan tuleville viraston työntekijöille ja heidän perheenjäsenilleen mahdollisimman pehmeä lasku uuteen asuinmaahan ja pääkaupunkiseudulle. Järjestettyihin palveluihin sisällystävistä kaksi oli määritelty valmiiksi kemikaaliviraston toimipaikkasopimuksessa. Ne olivat päivähoito-oikeus yli 10 kuukauden ikäisille lapsille sekä tahdon ilmaus Eurooppa-koulun perustamisesta Helsinkiin myöhemmässä vaiheessa. Ensiksi mainitusta oli tarpeen sopia erikseen, sillä viraston henkilöstö ei kuulu suomalaisen verotuksen piiriin, vaan he maksavat veronsa Euroopan unionille eli he eivät ole oikeutettuja kunnallisiin peruspalveluihin.

klarlägga 1) hur sektorförvaltningen organiserade sig för att ta emot verkets anställda och deras familjer, som t.ex. genom sin skattemässiga särställning utgör en särskild utlänningsgrupp i Finland; 2) hurudan service målgruppen behövde; 3) huruvida de serviceformer som riktades till målgruppen kunde tjäna som modell för övrig invandrarservice; samt 4) hur de som tillhandahöll service upplevde att verkets anställdas och deras familjer blev integrerade i Finland och vilken roll servicen spelade i sammanhanget. Undersökningsmaterialet omfattade intervjuer med 14 tjänstemän som varit med i förberedelserna.

Organiseringen av förvaltningen utgick från en samarbetsgrupp på hög nivå sammankallad av en statssekreterare. Gruppen avtalade att Statsrådets kansli tar ansvaret för att leda och informera om hela projektet, medan Helsingfors stad förband sig att ordna mottagnings- och etableringsservicen för verkets anställda. Verksamheten koordinerades från Statsrådets kanslisida av Jyri Ollila och Jukka Malm, från Helsingfors stads sida av stadssekreterare Anja Vallittu.

Mottagnings- och etableringsservice

Det är främst den mottagnings- och etableringsservice som staden ordnat som analysen gäller. Syftet med servicen var att göra flytten så smidig och landningen så mjuk som möjlig för de anställda jämte familjer som flyttade till Finland, dvs. huvudstadsområdet. Två av de serviceformer som ordnades hade slagits fast i avtalet om Kemikalieverkets placering. Det var dels rätten till dagvård för barn som fyllt 10 månader, dels en appell för grundande av en Europaskola i Helsingfors i ett senare skede. Det fanns ett behov av att särskilt avtala om dagvården i och med att de anställda vid Kemikalieverket inte betalar skatt i Finland utan till Europeiska Unionen och därmed inte är berättigade till kommunal basservice i Finland.

Den egentliga mottagnings- och etableringsservicen är uppdelad på dels rådgivning, dels bostadsför-

Euroopan kemikaalivirasto Vanhan kirkon puiston laidalla. Kuva: Vesa Keskinen.
Europeiska kemikalieverket vid Gamla kyrkans park. Foto: Vesa Keskinen.

Varsinaiset vastaanotto- ja asettautumispalvelut jakautuvat neuvontapalveluihin ja asunnonvälityspalveluun. Neuvontapalveluihin sisältyi ensimmäisessä vaiheessa viraston tulevalle henkilöstölle räätälöity, salasanojen takana oleva Ekstranet-sivusto, jonka kautta päästiin kartoittamaan maahan tulevien palvelujen tarpeita jo etukäteen, esimerkiksi päivähoitoon ja kouluun tulevien lasten määriä, keskeisiä tiedon tarpeita ja niin edelleen. Ekstranet-sivuston tietoja on myöhemmin hyödynnetty vastaamaan laajemmin mahanmuuttajien tarpeita www.infopankki.fi-sivustolle, jossa on maahanmuuttajille suunnattua tiedonvälitystä 15 eri kielellä.

Neuvontapalveluihin sisältyi myös eräs merkittävämmistä Helsingin kaupungin panostuksista, kemikaaliviraston henkilöstöä varten palkattu henkilökoh-

medling. Rådgivningen omfattade i begynnelseskedet en för verkets anställda skraddarsydd webbplats vid namn Ekstranet, som gjorde det möjligt att redan på förhand kartlägga de hitflyttandes servicebehov, såsom antalet barn i behov av dagvård resp. skolgång, vitala informationsbehov med mera. Informationen på Ekstranet har sedermera anpassats till sajten www.infopankki.fi, som innehåller upplysningar för invandrade på 15 olika språk.

Rådgivningen omfattade även en av Helsingfors stads mest betydande satsningar, nämligen en för Kemikalieverkets personal avlönad personlig servicerådgivare för de tre första åren. Serviceraådgivaren svarade på alla tänkbara frågor som gällde etableringen i Finland och samlade ihop infopaket om allt mellan myn-

tainen palveluneuvoja ensimmäisten kolmen toimintavuoden ajaksi. Palveluneuvoja vastasi kaikkiin mahdollisiin Suomeen asettautumista koskeviin kysymyksiin, keräsi ja kokosi tietopaketteja lähtien viranomaismuodollisuuksista maahan tultaessa aina Helsingin seudulla tarjolla oleviin kulttuuri-, liikunta- ja harrastusmahdollisuuksiin saakka.

Asunnonvälityspalvelun taustalla olivat pääkaupunkiseudun asuntomarkkinoiden realiteetit. Asunnon hankkiminen on muuttamisen ehto eikä välttämättä kovin helppo toteuttaa pääkaupunkiseudulla. Tämä tiedostettiin palveluita mietittäessä hyvin varhain. Alkuvaiheessa mietittiin jopa erillisen talon rakentamista kemikaaliviraston henkilöstölle, mutta se todettiin nopeasti tarpeettomaksi, sillä markkinoiden kohdentaminen nähtiin oleellisempänä tekijänä. Kysynnän ja tarjonnan kohtaamiseksi päätettiin jättää henkilöstön asuntojen hankkiminen yksityisen asunnonvälittäjäyrityksen hoidettavaksi. Vuokraturva Oy palkattiin kilpailutuksen pohjalta etsimään sopivia asuntoja viraston ensimmäisen toimintavuoden ajaksi. Tämä palvelu oli henkilökohtaisen palveluneuvojan lisäksi toinen merkittävä kaupungin panostus viraston henkilöstön palveluihin.

Palvelujen tarpeet

Miksi tällaisia palveluita nähtiin tarpeelliseksi järjestää? Useissa haastatteluissa toistuivat samat teemat. Tärkeimpänä syynä nousi esiin viraston toimintaedellytysten varmistaminen: Suomen syrjäinen sijainti ja ilmastolliset realiteetit suhteutettuna kemikaaliviraston edeltäjän, 40-henkisen Euroopan kemikaalitoimiston, sijaintiin Italian Isprassa, aiheutti huolta siitä, onko Suomeen sijoitettava kemikaalivirasto riittävän houkutteleva paikka työskennellä. Tämä liittyy myös usein toistuneeseen teemaan, Suomen ja metropolialueen kansainväliseen kilpailukykyyn: nähtiin, että täytyy olla valmiita tekemään uhrauksia, jotta vetovoimatekijöitä olisi riittävästi. Kolmanneksi kansainväliset osaajat nähtiin käyntikortteina Suomesta ulkomaille.

dighetsformaliteterna kring ankomsten till landet och de möjligheter Helsingforsregionen bjuder till kultur, motion och andra fritidssysselsättningar.

I bakgrunden till bostadsförmedlingsservicen fanns huvudstadsområdets bostadsmarknads realiteter. Att få bostad är ett villkor för att kunna flytta, men inte alltid lätt att ordna i Helsingfors. Detta var man medveten om i ett tidigt skede av planerandet av etableringsservicen. Till en början övervägde man rentav att bygga ett skilt hus för Kemikalieverkets anställda, men det konstaterades snart onödigt i och med att man ansåg att bostadsmarknaden kan erbjuda vad som behövs. En anbudsbegäran riktades till bostadsförmedlingsföretag i regionen, och på grundval av anbudet vidtalades utbyringsfirman Vuokraturva Oy för att söka upp lämpliga bostäder för verkets första verksamhetsår. Denna service var en andra betydande satsning från staden på mottagande av Kemikalieverket, utöver den personliga servicerådgivaren.

Behoven av service

Varför upplevde man ett behov av att ordna denna service? I många intervjuer återkom samma teman. Som viktigaste orsak framstod tryggheten av verksamhetsförutsättningarna för verket. Finlands avskilda läge och klimat jämfört med förhållandena i Kemikalieverkets föregångare Kemikaliekontorets (40 anställda) läge i italienska Ispra väckte oro för huruvida ett kemikalieverk placerat i Finland är en tillräckligt lockande plats att arbeta på. Detta anknyter även till ett ofta återkommande tema, nämligen Finlands och dess metropolområdes konkurrenskraft: man ansåg att det gällde att vara redo till uppoffringar för att kunna vara tillräckligt attraktiv.

För det tredje sågs de internationella kunnarna som ett skyltfönster för Finland i utlandet. Tanken var att verkets anställda efter sitt visstidsjobb i Finland skulle berätta om Finland för sin närkrets, sina kollegor o.s.v.. Det gällde alltså att ge en god bild av Finland. För det fjärde – och därvid betonades hur viktigt det var med

Lähtökohtaisesti määräaikaisilla työ sopimuksilla Suomeen tulleet viraston työntekijät kertovat lähtömaihinsa palatessaan Suomesta lähiyhteisöilleen, kollegoilleen ja niin edelleen. Tässä mielessä korostettiin myönteisen Suomi-kuvan levittämistä. Neljänneksi – ja tällä perusteltiin etenkin neuvonnan tarpeellisuutta – suomalaiselle palvelujärjestelmälle on ominaista sektoraalinen toiminta eikä yhden luukun käytäntöä ole. Esimerkiksi opetus-, terveys-, ja sosiaalipalvelut ovat toisistaan erillisiä toimialoja, joissa asiakas vierailee erikseen. Tällöin kokonaisuuden hahmottaminen on maahan tulijalle hankalaa, jolloin erityisen neuvonnan tarve korostuu.

Neuvontapalvelut organisoitiin siten, että kaupungin koordinaattorin suorassa alaisuudessa toimi keskitetty neuvontapiste, jossa siis työskenteli henkilöstön palveluneuvoja. Hän keräsi, kokosi ja välitti tietoa kaikista mahdollisista palveluista niin julkishallinnon virastoista kuin myös yksityisistä yrityksistä. Tämä osaltaan vaikutti siihen, että eri virastojen keskinäisen yhteydenpidon tarve oli melko vähäistä, kun tieto kulki ikään kuin keskushenkilön kautta. Useissa haastattelussa korostui kuitenkin se, että vaikka virastojen keskinäinen yhteydenpito oli vähäistä, se oli helppoa. Projektissa oli sovittu matalan kynnyksen yhteydenpidon periaatteesta eli asioita ei tarvinnut kierrättää hierarkiassa ylempänä olevien kautta, ja tämä helpotti kommunikointia.

Seudullisen yhteistyön merkitys projektissa ei muodostunut erityisen suureksi. Asiakasvolyymit jäivät esimerkiksi päivähoitossa ja koulussa melko pieniksi, ja suurin osa kuntien välisestä yhteistyöstä oli tiedotusluontoista Helsingiltä muille kunnille. Toisaalta uudenaikaisesta yhteistyön muodosta eräs osoitus on päivähoitohakemusten käsittely, jossa toimitettiin siten, että kaikki viraston henkilöstön lapsia koskevat päivähoitohakemukset toimitetaan keskitetysti Helsingin sosiaaliviraston päivähoitoyksikköön, jotta yksikään hakemuksista ei menisi hukkaan. Helsingistä ne on toimitettu perheen asuinpaikkakunnan varmistuessa

rådgivning – kännetecknas det finländska servicesystemet av sektortänkande, och någon ”en luckas” praxis finns inte. T.ex. undervisnings-, hälso- och socialtjänsterna utgör skilda sektorer, som klienten anlitar skilt för sig. Det kan vara svårt för en främling att gestalta helheten, och då betonas behovet av särskild upplysning.

Rådgivningen organiserades så att ett rådgivningsställe direkt underställt stadens koordinator inrättades, och där jobbade servicerådgivaren. Denna person samlade in, sammanställde och förmedlade information om alla tänkbara serviceformer från såväl offentliga ämbetsverk som privata företag. Detta bidrog till att behovet av inbördes kontakter olika ämbetsverk emellan blev ganska litet – informationen förmedlades ju via en ”spindel i nätet”. Men många intervjuer vittnade om att trots att kontakterna mellan de olika ämbetsverken var få, gick de lätt. Man hade inom projektet beslutit hålla sig till lågtröskelprincipen, dvs. vederbörande behövde inte gå via högre instans i hierarkin, och detta underlättade kommunikationen.

Samarbetet inom huvudstadsområdet fick ingen större roll inom projektet. Antalet klienter inom t.ex. dagvård och skolor blev ganska litet, och största delen av samarbetet kommuner emellan handlade om informering från Helsingfors åt de andra. Men en ny form av samarbete uppkom, nämligen behandlingen av dagvårdsansökningarna, som sköttes sålunda att alla ansökningar om barndagvård från Kemikalieverkets anställda skickades till Helsingfors stads socialverks dagvårdsenhet, för att ingen ansökan skulle förkomma. Från Helsingfors har de vartefter vederbörande fått bostad skickats till dagvårdsmyndigheten i den kommun där bostaden ligger.

I sig är ju samarbete av informeringsnatur kommunerna emellan bekant sedan länge, och inga problem uppstod inom förvaltningen. De intervjuade som hade haft att göra med klienterna ens indirekt kunde dock konstatera att regionen inte vad informeringen beträffar framstår som tillräckligt enhetlig för klienterna.

kyseisen paikkakunnan päivähoidosta vastaavaan yksikköön.

Itsessään tiedotusluontoinen seudun kuntien välinen yhteistyö on vanhastaan tuttua, eikä siinä ilmennyt hallinnon sisäisiä ongelmia. Ne haastateltavat, jotka toimivat asiakkaiden kanssa edes välillisesti, totesivat kuitenkin, että asiakkaille seutu ei viestinnän suhteen näyttäyty riittävän yhtenäisenä.

Mitä opittiin

Keskeinen kysymys tutkimusta tehtäessä oli pohtia sitä, mitä oppia projektista saatiin. Palveluiden järjestämisessä erityisen hyödylliseksi havaittiin keskitetty tiedonvälitys sekä yhden luukun palveluperiaate. Näiden osalta kaupungin kehittämistyö jatkuu muun muassa Infobankin muodossa.

Yhteistyö valtion ja kaupungin, seudun kaupunkien sekä Helsingin kaupungin eri virastojen välillä koettiin ainutlaatuisena ja myönteisenä. Myönteisen kokemuksen taustalla on varmasti useita tekijöitä, mutta ääneen lausuttuja olivat esimerkiksi se, että projektia varten luotu organisaatio oli riittävän kevyt ja joustava. Siinä ei ollut sementoituja rakenteita, vaan matalan kynnyksen yhteydenpito mahdollisti ensisijaisen keskittymisen asiasisältöihin. Toiseksi yksittäisten toimijoiden motivaatiotaso oli korkea. Taustalla oli ensimmäisen virastohankkeen, elintarvikeviraston, menettämiskokemus, joka varmasti vaikutti toimijoiden motivaatioon kun kemikaalivirasto saatiin Suomeen.

Viimeiseksi oppimiskokemukseksi voi todeta Helsingin seudun kuntien yhteisen viestinnän. Niiltä osin kuin yhteistyötä tarvittiin, se toimi, mutta ulospäin suunnattavaa viestintää täytyy kehittää siten, että pääkaupunkiseudulle tulevan maahanmuuttajan on helppo hahmottaa yhteisen työssäkäyntialueen rajat myös hallinnollisesti.

Vad var lärdomen?

En vital fråga för vår undersökning var vad för lärdomar projektet gav. Beträffande ordnandet av service konstaterades hur viktig det är med samordnad infor-mering och principen om att ge all service från samma lucka. På dessa punkter fortsätter staden utvecklingsarbete bl.a. i form av Infobanken.

Samarbetet mellan stat och stad, regionens kommuner och de olika ämbetsverken inom Helsingfors stad upplevdes som unikt och positivt. Säkert är det många faktorer som gör upplevelsen positiv, men de som nämndes var bl.a. att den organisation som skapades för projektet var tillräckligt lätt och smidig. Den innehöll inga cementerade strukturer, och kontakterna över låga trösklar gjorde det möjligt att koncentrera sig på själva saken. För det andra var de medverkandes motivation hög. En faktor som troligen bidrog till höjd motivation var att Finland lite tidigare hade förlorat kampen om Europeiska livsmedelsverket.

Ytterligare en lärdom var att kommunerna i Helsingforsregionen kan kommunicera sinsemellan. Samarbetet fungerade, men den information som regionen skickar ut måste utvecklas så att de som flyttar utomlands ifrån till regionen har lättare att urskilja det gemensamma pendlingsområdets gränser även administrativt.

Lähde: | Källa:

Laine, Markus & Linnanmäki, Suvi (2009): The arrival of the European Chemicals Agency in Helsinki – administrative perspectives on the arrangement of integration services. Teoksessa Laine, Markus & Jasinskaja-Lahti, Inga (toim.): Founding the European Chemicals Agency: The perspectives of the employees and the authorities of the City of Helsinki. City of Helsinki Urban Facts. Research series 7/2009.

Helsingborg – Helsingin linna?

Helsingborg – Helsingfors slott?

Georg Haggrén

Monet kaupungit tunnetaan linnoistaan. Turunlinna, Hämeen linna ja Olavinlinna ovat tuttuja kaikille suomalaisille. Vähällä oli, ettei Vantaanjoen suulle Helsingin perustamisen yhteydessä rakennettu suurta kruununlinnaa. Toisin kävi, mutta onhan kaupungin edustalla 200 vuotta myöhemmin perustettu Suomenlinnan linnoitus.

Helsingin kuninkaankartano rakennetaan

Kun kuningas Kustaa Vaasa nousi Ruotsin valtaistuimelle, oli kruunulla Etelä-Suomessa kuusi linnaa. Niistä kuningas piti läntisellä Uudellamaalla sijainnutta Raaseporia tarpeettomana. Vanha linna oli liian kaukana mereltä, jotta siitä olisi laivaston suojaksi. Loppuvuodesta 1545 Raasepori riisuttiin aseista ja vuosikymmen myöhemmin linna hylättiin kokonaan. Tausalla oli ajatus perustaa uusi linna aluksi Vantaanjoen suuhun.

Kustaa Vaasa halusi ohjata Länsi-Euroopan ja Venäjän välisen kaupan kulkemaan Tallinnan ja Lyypekin sijaan eteläsuomalaisen kaupungin kautta. Uuden kaupungin paikaksi valittiin vuonna 1548 San-

Många städer är kända för sina slott. Åbo Slott, Tavastehus och Olofsborg känner alla finländare till. Också i det gamla Helsingfors vid Vanda åminne var det nära att en stor kronoborg hade byggts. Så gick det nu inte – men 200 år senare fick Helsingfors sitt Sveaborg.

Kungsgården i Helsingfors byggs

Då konung Gustaf Wasa besteg tronen i Sverige hade kronan redan sex borgar i södra Finland. Av dem tyckte kungen att Raseborg i Västnyland icke behövdes längre. Den gamla borgen låg för långt från havet för att vara ett skydd för flottan. Senhösten 1545 avväpnades borgen, och tio år senare övergavs den helt och hållet. I bakgrunden låg tanken att bygga en ny borg vid Vanda ås mynning.

Gustaf Wasa ville styra handeln mellan västra Europa och Ryssland så den skulle gå via södra Finland i stället för Reval och Lübeck. År 1548 utsågs ön Sandhamn till läge för en ny stad, men då man inledde byggnadsarbeten upplevde man snart att stället inte var lämpligt. Sålunda flyttades den nya staden år 1550 upp till västra stranden av Vanda ås mynning. Nyland fick i den ett nytt förvaltningscentrum, där man enligt ko-

tahamina, mutta rakennustöitä aloitettaessa havaittiin, että paikka oli sopimaton. Niinpä uuden kaupungin sija siirrettiin vuonna 1550 Vantaanjoen suulle, sen länsipuolelle. Uusimaa sai pian uuden hallintokeskuksen Helsingistä, jonne piti kuninkaan määräyksen mukaan rakentaa kaupungin ohella vahva linnoitus. (Kerkkonen 1939, 41; Suolahti 1950, 144)

Ennen kuin uutta linnaa voitiin rakentaa, tarvittiin suojia kruununvoutia ja hänen väkeään varten. Vuonna 1550 raivattiin nykyisin Kuninkaankartanonsaarena tunnettu saari ja rakennettiin uuden kuninkaankartanon ensimmäiset kolme tupaa, kaksi kamaria ja kolme navettaa. Töitä johti Porvoon läänin vouti Eric Spåre, joka samana vuonna päiväsi useita kirjeitään 'Helsingborgissa', Helsingin linnassa. (Kerkkonen 1933, 18, 33.)

Seuraavana vuonna jatkettiin rakennustöitä, joiden tuloksena valmistui mm. iso puinen päärakennus. Kahden ensimmäisen vuoden aikana saarelle nousi 12 rakennusta ja niitä kiertävä lauta-aita. Luultavasti paikalle tehtiin jo tuolloin myös vallituksia ja suojia tykkejä varten. Ensimmäisten vuosien jälkeen rakentamistahti Helsingin linnalla laantui. Myöhemmät rakennustyöt palvelivat kuninkaankartanon tarpeita. Esimerkiksi vuosina 1557–1558 paikalle rakennettiin uusi, entistä noin kaksi kertaa suurempi päärakennus, 'konungsbyggningen'. (Kerkkonen 1939, 52–53; Nordmann 1908, 41–46.)

Kiivaan linnarakentamisen aikaa

Kun kuningas Kustaa Vaasa vuonna 1555 vieraili Helsingissä, koki hän pettymyksen: kaupunki oli pieni ja sen paikka huonempi, kuin hän oli luullut. Vielä vuonna 1553 oli linnan rakentamista suunniteltu, mutta sellaista ei Vantaan Helsinkiin koskaan noussut. Kuninkaankartanon saari ei ollut puolustuksellisesti hyvä paikka. Se oli niin matala, että ympäristön kallioilta voitiin ampua alaspäin saarelle. Kun Venäjän sota vuonna 1555 alkoi, kuningas käskikin rakentaa skanssin eli pienen varustuksen kuninkaankartanon sijaan

nungens order också skulle bygga en stark fästning (Kerkkonen 1939, 41; Suolahti 1950, 144).

Innan det nya slottet kunde byggas behövdes skydd för kronans fogde och hans folk. År 1550 röjdes den ö som numera heter Kungsgårdsholmen och man byggde de tre första stugorna i den nya kungsgården, två kammar och tre fähus. Arbetet leddes av fogden i Borgå län Eric Spåre, som samma år daterade flera av sina brev med "I Helsingborg" (Kerkkonen 1933, 18, 33).

Därpå följande år fortsatte byggnadsarbetena, och en stor karaktärsbyggnad i trä restes. Under de två första åren byggdes sammanlagt 12 byggnader på holmen, omgivna av ett brädplank. Förmodligen gjordes redan då förskansningar och skydd för kanoner. Efter de första åren avtog byggandet på Helsingborg. Byggnadsarbetena gällde främst kungsgården. Som exempel byggdes åren 1557–1558 en ny karaktärsbyggnad, 'konungsbyggningen', dubbelt så stor som den första. (Kerkkonen 1939, 52–53; Nordmann 1908, 41–46.)

Intensivt slottsbyggande

Då Gustaf Wasa år 1555 besökte Helsingfors blev han besviken: staden var liten och läget sämre än han trott. Ännu år 1553 hade man planerat byggandet av en borg, men någon sådan blev det aldrig i det gamla Helsingfors vid Vanda åmynning. Kungsgårdsholmen hade försvarsmässigt ett dåligt läge. Den låg så lågt att man från klipporna runt omkring kunde skjuta nedåt in på holmen. Då kriget mot Ryssland började år 1555 lät konungen därför bygga en skans, dvs. en liten befästning i själva Helsingfors, troligen på Klockbacken (Almqvist 1910, 492).

Sannolikt skulle rikets resurser inte heller räckt till för att bygga Helsingborg, eftersom kronan på 1540- och 1550-talet byggde slott som aldrig förr både i västra och östra rikshalvan. Artilleriets frammarsch gjorde det nödvändigt att stärka de gamla slotten, och dessutom behövde kungen nya slott för att stärka sin makt gentemot såväl inhemska som utländska fiender. I öster utgjorde Ryssland ett hot, i söder Danmark, och

Helsingin luona olevalle mäelle, luultavasti Kellomäelle. (Almqvist 1910, 492)

Ilmeisesti valtakunnan voimavaratkaan eivät olisi riittäneet Helsingin uuden linnan rakentamiseen, sillä samaan aikaan 1540–1550-luvuilla kruunu rakennutti Ruotsissa – ja Suomessa – linnoja kiivaammin kuin ehkä koskaan. Tykistön leviäminen pakotti vahvistamaan vanhoja linnoja, minkä lisäksi kuningas tarvitsi uusia linnoja, jotka tukisivat hänen valtaansa niin sisäisiä kuin ulkoisia vihollisia vastaan. Idässä uhkana oli Venäjä, etelässä Tanska eikä kuningas voinut täysin luottaa edes omiin alamaisiinsa. Kuninkaalla oli tuoreessa muistissa, kuinka kapinallisjohtaja Nils Dacke oli viettänyt menestyksekkään syksyn 1542 jälkeen joulua Växjön lähellä Kronoborgin vanhassa piispanlinnassa. Kustaa kukisti muutamaa viikkoa myöhemmin kapinan ankaralla kädellä – ja rakennutti Kronoborgiin vahvan linnan, joka lopullisesti rauhoitti Smoolannin levottomat talonpojat. Ruotsin puolelle rakennettiin uudet linnat myös Jönköpingiin, Uppsalaan ja Vadstenaan. Lisäksi mm. Gripsholmin, Kalmarin, Tukholman ja Älvsborgin linnoja uusittiin ja laajennettiin. Samaan aikaan Suomessa vahvistettiin Turun, Viipurin, Hämeen ja Olavinlinnoja sekä Viipurin kaupunginmuuria. (Munthe 1902, 5–26.)

Vaasa-ajan kaupungit olivat kruunun perustamia eivätkä itsestään syntyneitä kauppakeskuksia. Kruunu pyrki tarjoamaan suojaansa ja osoittamaan valtaansa rakentamalla linnan kaupungin viereen. Helsingin linna ei jäänyt Suomessa ainoaksi keskeneräiseksi hankkeeksi, sillä myös muiden 1500-luvulla perustettujen kaupunkien suojaksi kaavailtiin linnaa. Porissa linnaa varten ehdittiin tuoda iso joukko kiviä ja muuta materiaalia, mutta linnasta jäi elämään vain kaupungin ruot-sinkielinen nimi, Björneborg. Nuorimpienkin vaasa-aikaisten kaupunkien alkuaikoihin kuuluu oma linnahistoriansa: Vaasa ja Oulu rakennettiin linnojen äärelle. Vielä vuonna 1617 perustettu Uusikaupunki sai suojakseen skanssin. Vasta 1600-luvun puolivälissä perustetuista kaupungeista useimmat jäivät vaille linnoitushankkeita.

kungen kunde inte helt lita på sina egna undersåtar. I färskt minne hade han hur upprorsledaren Nils Dacke efter sin framgångsrika höst 1542 tillbragt julen i gamla biskopsborgen Kronoborg nära Växjö. Några veckor senare kväste ju sedan Gustaf upproret med järnhand och lät bygga ett nytt starkt fäste i Kronoborg som slutgiltigt lugnade ner de tredskande bönderna i Småland. Nya slott byggdes också i Jönköping, Uppsala och Vadstena. Renoveringar och utvidgningar gjordes dessutom i slotten i Gripsholm, Kalmar, Stockholm och Älvsborg. I östra rikshalvan förstärktes slotten i Åbo och Viborg samt Tavastehus och Olofsborg. Stadsmuren i Viborg förstärktes (Munthe 1902, 5–26.)

De städer som uppstod under Wasa-tiden grundades av kronan, och hade alltså inte uppkommit som handelsknutpunkter. Genom att bygga en borg invid staden ville kronan erbjuda sitt skydd och visa sin makt. Helsingborg blev inte det enda ofullbordade slottsbygget i Finland, utan även för andra 1500-talsstäder hade man planerat ett slott. Till Björneborg hann man hämta stora mängder sten och annat material, men desto längre – och förstås till stadens namn – kom borgbygget inte. Också till de yngre Wasa-städernas historia hör en borg. Vasa och Uleåborg byggdes intill varsin fästning. Ännu Nystad, grundad 1617, fick en skans till beskydd. Inte förrän efter medlet av 1600-talet började man bygga städer utan befästningar.

Inte heller på Kungsgårdsholmen hann man bygga någon egentlig borg. Men att man varaktigt förlade kanoner, vapen och krigsfolk där skulle ändå tyda på att kungsgården i Helsingfors hade försvarsanläggningar. Det torde ha handlat om vallar och palissader av trä till skydd för gårdens träbyggnader. En bild av hurdan kungsgården i Helsingfors kan ha varit kan man få av den borg som i slutet av 1500-talet och början av 1600-talet byggdes i Uleåborg, fastän denna var bastantare. Gården innanför palissaderna och vallarna på Uleåborg var fylld av ett antal förvaltnings- och ekonomibyggnader. Bara i hörnen och på två sidor fanns murade vallar och bastioner (Paulaharju 1968, 98–122).

Ilmakuva Kuninkaankartanon saaresta vuodelta 1966. Vuonna 1913 löydyntynyt raunio sijaitsi vasemmalla olevan pitkän rakennuksen taemman päädyn edustalla. Kuva: B. Möller. Helsingin kaupunginmuseum.

Flygfoto över Kungsgårdsholmen år 1966. Den ruin man fann år 1913 låg framför borte gaveln på den långa byggnaden till vänster. Foto: B. Möller. Helsingfors stadsmuseum.

Varsinaista linnaa Kuninkaankartanon saarelle ei koskaan ehditty rakentaa. Tykkien, asevaraston ja sotaväen pysyvä sijoittaminen viittaa kuitenkin siihen, että Helsingin kuninkaankartanolla oli puolustusvarustuksia. Kyse oli todennäköisesti lähinnä valleista ja puupalisadista, jotka suojasivat kartanon puurakennuksia. Mielikuvan siitä, millainen Helsingin kuninkaankartano on ollut, tarjonnee Ouluun 1500-luvun lopussa ja 1600-luvun alkupuolella rakennettu linna, joka oli tosin varustuksiltaan Helsinkiä järeämpi: puupalisadien ja vallien suojaaman linnan pihan täytti joukko hallinto- ja talousrakennuksia. Vain kulmissa ja kahdella sivulla oli muurattuja valleja ja bastioneja. (Paulaharju 1968, 98–122)

Kungsgården och slottshushållningen

Fr.o.m. 1555 tärdes Sveriges rikets resurser av uppbyggandet av det nya kungsgårdssystemet. Gustaf Wasas kungstanke var att i så gott som varje socken anlägga ett stort lantbruk, som samtidigt skulle vara centrum för lokalförvaltningen. År 1556 började projektet genomdrivas i östra rikshalvan, där tiotals kungsgårdar anlades, med stora åkrar och ängar och mycket boskap. Men snart visade sig systemet alltför tungrott och dyrt, och genast efter Gustaf Wasas bortgång år 1560 började sonen Erik XIV lägga ned kungsgårdar.

Trots att någon borg aldrig blev till i Helsingfors påminde verksamheten och hushållningen på den nya

Kuninkaankartanon saari tänään. Vasemmalla saarta korkeampi Kellomäki. Kuva: Georg Haggrén.
Kungsgårdsholmen idag. Till vänster Klockbacken, som är högre än holmen. Foto: Georg Haggrén.

Kuninkaankartano ja linnatalous

Vuodesta 1555 alkaen Ruotsin valtakunnan voimavaroja kulutti uuden kuninkaankartanojärjestelmän rakentaminen. Kustaa Vaasan kuningasajatuksena oli perustaa valtakunnan lähes joka pitäjään suuri mallitila, joka olisi samalla toiminut paikallishallinnon keskuksena. Hanketta alettiin vuonna 1556 toteuttaa Suomessa, jonne perustettiin kymmeniä kuninkaankartanoita, joilla oli laajat pellot ja niityt sekä runsaasti karjaa. Järjestelmä osoittautui pian liian raskaaksi ja kalliiksi. Heti Kustaa Vaasan vuonna 1560 tapahtuneen kuoleman jälkeen hänen seuraajansa Erik XIV alkoi lakkauttaa kuninkaankartanoita.

Vaikka Helsinkiin ei koskaan noussut linnaa, muistutti uuden kuninkaankartanon toiminta ja talous suuressi linnoja. Vuonna 1553 Raaseporin ja Porvoon lää-

kungsgården starkt om ett slotts. År 1553 flyttades Raaseborgs och Borgå läns, alias Nylands, förvaltningar till kungsgården i Helsingfors, vars svårtillgängliga läge på en ö mitt i forsen motsvarade en borgs snarare än en kungsgårds. Till stöd för denna nya kungsgård, där landsvägen mellan Åbo och Viborg korsade Vanda å, byggde man en liknande infrastruktur som vid rikets stora slott.

Man har många gånger antagit att kungsgården i Helsingfors skulle ha varit likadan som de övriga kronogårdarna grundade på 1500-talet, men så var inte fallet. För det första grundades kungsgården i Helsingfors några år före den stora anläggningsvägen 1556. För det andra fanns det invid Kungsgårdsholmen inga stora åkrar eller ängar. Helsingfors kungsgård behövde därför underställda lantgårdar, s.k. ladugårdar, som stöd. En sådan anlades i Vik och en i Massby på sibbosidan.

nien eli Uudenmaan hallinto siirrettiin Helsingin kartanoon, jonka paikka vaikeapääsyisellä kalliosaarella vuolaan virran keskellä vastasi linnan mutta ei tavallisen kuninkaankartanon sijaintia. Turun ja Viipurin välisen suuren rantatien ja Vantaanjoen risteyksessä sijaitsevan uuden kuninkaankartanon tueksi rakennettiin samanlainen infrastruktuuri kuin valtakunnan suurille linnoille.

Monesti on todettu, että Helsingin kuninkaankartano olisi ollut samanlainen kuin muut 1550-luvulla perustetut kruununkartanot, mutta näin ei suinkaan ole. Ensinnäkin Helsingin kartano perustettiin vuosia ennen vuoden 1556 perustamisaaltoa. Toisekseen Kuninkaankartanonsaaren läheisyydessä ei ollut laajoja pelloja tai niittyjä vaan päinvastoin: Helsingin kartano tarvitsi tuekseen omia maataloustuotannon keskuksia, latokartanoita. Kartanon alaisuuteen perustettiin latokartanot Viikkiin ja Sipoon Massbyhyn. Jälkimmäisestä kruunu luopui pian, mutta sen sijaan Espoon ja Porvoon kuninkaankartanot alistettiin Helsinkiä tukeviksi latokartanoiksi. Aivan samaan tapaan oli rakennettu kruunun linnojen talous. Turun linnan alaisuudessa oli 1500-luvun lopulla puolen tusinaa latokartanoita, Hämeen linnalla niitä oli kolme.

Monien kuninkaankartanoiden, kuten myös linnojen yhteyteen rakennettiin 1550-luvulla vesivoimalla käyviä tuotantolaitoksia. Tähän tarkoituksen Vantaanjoen suun kosket sopivat erinomaisesti. Niinpä paikalle rakennettiin sekä vesisaha, kankaanvanutusmylly että kaksi jauhomyllyä. Viimeksi mainituissa oli yhteensä yhdeksän kiviparia, mikä osoittaa isomman niistä olleen suurin koko Suomessa. Vantaanjoen suuhun muodostui 1500-luvun Suomen huomattavimpia varhaisteollisia keskuksia. Unohtaa ei sovi kosken merkitystä kalastamona, olihan Vantaanjoki Suomen etelärannikon tärkeimpiä lohijokia. Niinpä jo kartanon ensi vuosina koskeen rakennettiin lohipato. (Kerkkonen 1939, 98–101.)

Helsingin kuninkaankartanon varhaisteolliseen toimintaan kuului myös laivanrakennus. Heti 1550-luvun alkupuolelta lähtien kruunu rakennutti kartanon veis-

Kosken läntinen haara talven 2010 jähmettämänä.

Kuva: Georg Haggrén.

Västra grenen av forsen i vinterns grepp 2010.

Foto: Georg Haggrén.

Sistnämnda avyttrade kronan snart, men däremot gjordes kungsgårdarna i Esbo och Borgå till ladugårdar underställda Helsingfors. På samma sätt var kronans slotts hushållning uppbyggd. I slutet av 1500-talet hade Åbo Slott ett halvdussin ladugårdar, Tavastehus trenne.

I anknytning till många av kungsgårdarna, liksom även borgarna, byggde man på 1550-talet vattendrivna produktionsanläggningar. Forsen i Vanda åmynning var utmärkt lämpad för dylika ändamål. Sålunda byggdes ett sågverk, en stampkvarn och två spannmålskvarnar. De sistnämnda innehöll sammanlagt nio kvarnstenspar, vilket ger vid handen att den större av dem

tämöllä aluksia käyttöönsä. Kun sota Venäjää vastaan syttyi vuonna 1555, Helsingistä tuli yksi Ruotsin laivaston tärkeimmistä tukikohdista. Osa avomerilaivastosta talvehti siellä, niin tekivät myös monet maa-armeijan osastot. Helsingistä oli tarpeen vaatiessa helppo lähteä joko itärajalle, Suomenlahden laivaväyliä turvaamaan tai meren yli Tallinnaan. Yksi kuninkaankartanoiden ja linnojen tehtävistä oli juuri huovien eli ratsumiesten, nihtien eli tavallisten sotilaiden sekä laivamiesten majoittaminen ja elättäminen ns. linnaleirissä. Kun kruunu 1560–1570-luvuilla luopui kuninkaankartanoista, siirrettiin sotaväki linnaleiriin talonpoikien keskuuteen. Tästä seurasi ahdinkoa ja levottomuuksia, jotka lopulta syksyllä 1596 johtivat nuijasotaan.

Helsingissä oli linnaleirissä tilapäisesti majoilleen sotaväen ohella pysyvästi omaa varusväkeä mm. viitisentoista huovia sekä tykkimiehiä. Siinä se poikkesi Suomen muista kuninkaankartanoista. Ne perustettiin yleensä tehokasta maataloutta eikä puolustusnäkökohtia ajatellen. Helsinki olikin Suomen kuninkaankartanoista ainoa, jonne oli sijoitettu tykistöä. Ensimmäiset tykit tuotiin Tukholmasta Helsinkiin jo vuonna 1550. Vaikka Helsinkiin sijoitetut 12 tykkiä ja parikymmentä hakapysyvä olivat suhteellisen kevyitä aseita, oli kartanolla enemmän tulivoimaa kuin kuningasperheen suojaksi varustetussa Gripsholmin linnassa. Itse asiassa Helsingin kuninkaankartanon tykistö vastasi lähestulkoon Tukholmaan johtavaa väylää vartiointeen Vaxholmin linnoituksen aseistusta. (Hedberg 1975, bilaga 3)

Helsingin kuninkaankartanossa oli sekä irtaimistoa että väkeä kuin kruunun linnoissa. Vuonna 1551 suuri osa Raaseporin linnan irtaimistosta siirrettiin Helsinkiin. Kun Uudenmaan kuninkaankartanoiden väkeen kuului enimmillään eli 1550-luvun lopussa keskimäärin kolmisenkymmentä ihmistä, asui Helsingin kartanossa kruununvouti Jören Jacobssonin ohella vielä vuonna 1570 peräti 78 henkeä. Heidän joukossaan oli sotaväkeä, ratsulähetettä, kirjureita, kokkeja, keittäjäitä, mallastaja, juomista huolehtinut kellarisoini,

måste ha varit störst i hela Finland. Vid forsen uppstod en av de viktigaste förindustriella knutpunkterna i 1500-talets Finland. Man bör inte heller glömma forsens betydelse för fisket: Vanda å var en av de viktigaste laxälvarna i södra Finland. Redan under de första åren byggde gården en laxfördämning (Kerckonen 1939, 98–101).

Till den förindustriella verksamheten vid Helsingekungsgård hörde även skeppsbygge. Genast i början av 1550-talet lät kronan bygga fartyg på gårdens skeppsvarv för eget bruk. Då kriget mot Ryssland utbröt år 1555 blev Helsingfors en av de viktigaste stödjepunkterna för svenska örlogsfartyg. En del av högsjöflottan övervintrade där, på samma sätt som många av marktruppernas avdelningar. Från Helsingfors kunde man med lätthet ta sig till östgränsen, bevaka farlederna i Finska viken och sticka över till Reval (dvs. Tallinn). Ett av kungsgårdarnas och borgarnas åligganden var att i det s.k. borglägret ge husrum och föda åt ryttare och fotfolk och åt båtsfolk. Då kronan på 1560- och -70-talet lade ner kungsgårdarna anlades borgläger för krigsfolket ute på bondgårdarna. Därav följde trångmål och oroligheter, som slutligen hösten 1596 ledde till Klubbekriget.

Förutom det krigsfolk som tillfälligt vistades i borglägret i Helsingfors fanns där en egen varaktig styrka, ca. femton knektar samt kanonjärer. Så var det inte vid övriga kungsgårdar, som vanligtvis anlades med tanke på effektivt lantbruk, inte försvarsändamål. Helsingfors var den enda kungsgården i Finland med artilleri. De första kanonerna fördes från Stockholm till Helsingfors redan år 1550. Trots att det dussin kanoner och tjog hakebössor som förlades i Helsingfors var förhållandevis lätta vapen, hade kungsgården större eldstyrka än självaste Gripsholms slott, där kungafamiljen bodde. I själva verket motsvarade artilleriet på Helsingfors kungsgård så gott som bestyckningen på Vaxholm, fästningen som bevakade farleden in till Stockholm (Hedberg 1975, bilaga 3).

Vid Helsingfors kungsgård fanns det både lösöre och folk som i kronans slott. År 1551 överfördes en

Vuonna 1913 paljastunut raunio. Kuva: Signe Brander/Helsingin kaupunginmuseo.
Ruinen som kom fram år 1913. Foto: Signe Brander/Helsingfors stadsmuseum.

vaatevaraston emäntä piikoineen sekä iso joukko palvelusväkeä. Kartanon palkkalistoilla oli myös seppiä, tynnyrintekijöitä, kirvesmiehiä, mylläreitä, suutari, teurastaja, tiilenlyöjä ja joukko kalastajia. Oman väen ja linnaleirissä majoitteleiden sotilaiden ohella kartanolla kestettiin ja majoitettiin ohi kulkenutta kruunun väkeä ja Helsinkiin pysähtyneitä aatelisia. Sen sijaan Helsingin kartanon alaisissa latokartanoissa Espoon, Viikin ja Porvoon latokartanoissa oli samaan aikaan kussakin voudin ja karjaemännän ohella ainoastaan puolenkymmentä renkiä ja piikaa, jotka huolehtivat niiden maataloudesta.

Vuoden 1913 löytö

Helsingin kuninkaankartanon jäänteet ovat kokonaan kadonneet nykymaisemasta. Vesilaitoksen rakennustöiden yhteydessä vuonna 1913 Kuninkaankartanon saaren pohjoisosasta paljastui kuitenkin 1500-luvun kartanoon kuulunut kivirakenne. Kyse oli rakennuksen perustuksesta, jonka esiin kaivattu osa oli kooltaan noin 14 x 8–9 m ja jonka 70–90 cm paksut muurit nousivat paikoin yli 1,5 m korkeuteen. Kyse ei ollut mistään linnanmuurista vaan pikemminkin suurista kella-

stor del av lösöret på Raseborg till Helsingfors. Medan folket på kungsgårdarna i Nyland som mest, alltså i slutet av 1550-talet, i medeltal uppgick till ett trettio-tal, bodde det på Helsingfors kungsgård ännu på fogden Göran Jacobssons tid nästan 80 personer, däribland krigsfolk, beridna bud, skrivare, kockar, kokerskor, en maltmästare, en källarsven för dryckjomen, en fatarbustru jämte pigor och en stor tjänstestab. Gårdens lönerullor upptog även smeder, tunnbindare, timmermän, mjölnare, en skomakare, en slaktare, en tegelslagare och en hop fiskare. Förutom alla dessa människor bespisades och härbärgerades förbipasserande kronans tjänare samt adelsfolk som gjorde uppehåll i Helsingfors. Vid kungsgårdens ladugårdar i Esbo, Vik och Borgå fanns det på den tiden förutom fogden och dekan bara ett halvdussin drängar och pigor, som skötte lantbruket.

Fyndet år 1913

Lämningarna av Helsingfors kungsgård är helt utplånade för eftervärlden. I samband med Vattenverkets byggarbeten år 1913 upptäcktes dock en stenkonstruktion från 1500-talet som ingått i kungsgården. Det var

Raunion paikka nykymaisemassa. Kuva: Georg Haggrén.
Ruinens läge idag. Foto: Georg Haggrén.

reista. Kuninkaankartanon hyvin säilyneissä tileissä ei ole mainintoja kivirakennuksista, mutta vuonna 1551 paikalle rakennettiin kahden Helsingin pitäjämästä kotoisin olleen muurarimestarin johdolla iso kivikellari ja vuonna 1570 ilmeisesti salpietarinkeittimöön liittyvä kellari. (Kerkkonen 1933, 19–20; KA 3313, 65)

Kustaa Vaasan ajan kuninkaankartanoiden rakennukset olivat pääsääntöisesti puusta. Pieniä kellareita oli joka kartanossa, mutta vain muutamaan huomattavimpaan kartanoon kuten Porin ja Mynämäen Saaren kartanoihin muurattiin Helsingin tapaan isoja kivikellareita. Yhdet tällaiset kellarit löytyvät yhä Saaren kartanon päärakennuksen alta. (Haggrén 2008, 71–72; Seppälä 2002, 131; Uotila 2008, 34–36)

Helsinki ja vuoden 1571 vainolaistuhot

Helsingin kuninkaankartanon tarinan on monesti väitetty päättyneen venäläishyökkäykseen helmi-maaliskuussa 1571. Perinteisesti on uskottu, että venäläiset polttivat Helsingin ja Porvoon sekä mahdollisesti myös Espoon kuninkaankartanot. (esim. Kerkkonen 1939, 56–58; Pehkonen 1994, 72–73; Suolahti 1950,

en husgrund, vars framgrävda del mätte ca 14 x 8–9 meter och vars 70–90 cm tjocka murar ställvis var över 1,5 meter höga. Det handlade inte om en slottsmur utan snarare om stora källare. I de välbevarade räkenskaperna från kungsgården nämns inget om byggnader i sten, men år 1551 byggdes under ledning av tvenne murarmästare från Helsinges socken en stor stenkällare och år 1570 en källare som troligen anknöt till ett salpetersjunderi (Kerkkonen 1933, 19–20; KA 3313, 65).

Byggnaderna i Gustaf Wasas kungsgårdar var alltså till största delen byggda i trä. Varje kungsgård hade en liten källare, men bara i några av de mest betydande, såsom gårdarna i Björneborg och Virmo (Saris Gård) murades stora stenkällare som i Helsingfors. En sådan stor källare finner man ännu under karaktärsbyggnaden i Saris Gård (Haggrén 2008, 71–72; Seppälä 2002, 131; Uotila 2008, 34–36).

Helsingfors och fiendeförödelsen år 1571

Det har många gånger påståtts att Helsingfors kungsgårds historia slutade i och med ryssarnas anfall i februari–mars 1571. Man har av hävd trott att ryssarna brände Helsingfors och Borgå och möjligen även Esbo kungsgård (t.ex. Kerkkonen 1939, 56–58; Pehkonen 1994, 72–73; Suolahti 1950, 147). Så är dock icke fallet: trots att fienden brände en stor del av byarna i östra Nyland, avstannade angreppet framför Helsingfors. De västligaste byarna som ryssarna ödelade var Botby och Nordsjö. Därifrån fortsatte fienden sina härjningståg och plundrade byar i kustsocknarna österut (Soikkeli 1912, LXXXVI–LXXXVII).

Vid kungsgården i Helsingfors fanns det ju förutom det egna artilleriet både krigsfolk och örlogsfartyg i vinterläger, så ett angrepp mot Helsingfors skulle ha krävt betydligt mera folk. Dessutom var det kanske inte värt att plundra staden, som brunnit ett år tidigare. Och förutom branden år 1570 hade staden hemsökts av pesten, varför åtminstone en del av borgerskapet tillfälligt flyttat bort (Nordmann 1908, 61–63; KA 3320,

147.) Näin ei kuitenkaan ole. Vaikka vihollinen poltti suuren osan itäisen Uudenmaan kylistä, pysähtyi hyökkäys Helsingin edustalle: Puotila ja Vuosaari olivat lännessä viimeisiä venäläisten hävittämiä kyliä. Niistä vihollinen jatkoi hävitysretkeään rannikkopitäjien kyliä ryöstellen itään päin. (Soikkeli 1912, LXXXVI–LXXXVII)

Helsingin kuninkaankartanossa oli oman tykistön ohella niin sotaväkeä kuin laivastoa talvehtimassa, joten hyökkäys sinne olisi vaatinut huomattavaa sotajoukkoa. Tuskinpa kaupunkiakaan olisi kannattanut ryöstää – se oli nimittäin palanut edellisenä vuonna. Vuoden 1570 tulipalon ohella kaupungissa oli riehunut rutto, minkä vuoksi osa porvaristoa oli ainakin tilapäisesti muuttanut muualle. (Nordmann 1908, 61–63; KA 3320, 67) Tallinnan piirityksestä Suomenlahden yli itää kohden vetäytyneet pienehköt venäläiset ratsuosastot tyytyivät hävittämään Ruotsin sotavoimien tukialuetta eli tuhoamaan Uudenmaan maaseutua. Poltetun maan taktiikka osattiin jo 1500-luvulla.

Vuoden 1572 alussa tehdyt Espoon, Helsingin ja Porvoon kuninkaankartanoiden inventaariot osoittavat niiden karjan ja varastojen olevan jälleen lähes ennallaan, mutta ei kruununkaan omaisuus vuonna 1571 aivan vaille tuhoja jäänyt. Venäläisten saaliiksi ja polttamaksi oli jäänyt satoja kuormia heiniä ja olkia sekä paljon karjaa. Lisäksi vihollinen oli vienyt ja polttanut neljä tyynyä, takin, 64 vaippaa, muutamia muita tekstiilejä, sekä vienyt rautapadan ja joitain kuparikattiloita. (KA 3320, 55, 85v, 94v-95, 97, 98v; KA 3321, 4; KA 3331, 42–51) Missä tuhot tapahtuivat, sitä emme tiedä, mutta luultavimmin Porvoossa, jossa useat kylät olivat joutuneet ankaran hävityksen kohteeksi.

Helsingin ja Porvoon seudun kuninkaankartanoiden on uskottu tuhoutuneen, koska vuonna 1572 käytettiin Uudellamaalla kruunun rakennustöissä huomattava määrä ikkunalasia. Samaiset lasi-ikkunat olivat kuitenkin jo aiemmin Helsingin kuninkaankartanossa, eivät kylläkään paikoillaan vaan pakkauslaatikoissa. (KA 3320 s. 99v, 104, 107, 109) Juuri näihin aikoihin ulkomailta tuodun ikkunalasin hinta oli alkanut tuntu-

67). De förhållandevis små ryska ryteriavdelningar som från Revals belägring dragit sig österut över Finska Viken nöjde sig med att härja i svenska krigsmaktens stödområde, dvs. den nyländska landsbygden.

Inventarier gjorda vid kungsgårdarna i Esbo, Helsingfors och Borgå visar att deras boskap och förråd nästan var återställda. Men helt förskonades kronans egendom inte förödelsen år 1571. Hundratals hölass och halm samt mycket boskap hade fallit i ryssarnas händer och bränts. Dessutom hade fienden bortfört och bränt fyra kuddar, ett täcke, 64 höljen, en del andra textilier, samt bortfört en järngryta och en del kopparkittlar (KA 3320, 55, 85v, 94v-95, 97, 98v; KA 3321, 4; KA 3331, 42–51). Var förödelsen var störst vet vi inte, men troligen i Borgå, där flera byar hade utsatts för häftig förstörelse.

Man har antagit att också kungsgårdarna i Helsingfors och Borgå ödelagts då, eftersom det år 1572 användes betydande mängder fönsterglas vid kronans byggarbeten. Men samma glasfönster fanns redan tidigare i Helsingfors kungsgård – dock icke på plats utan i sina förpackningslådor (KA 3320 s. 99v, 104, 107, 109). Vid just dessa tider hade nämligen priset på importerat fönsterglas börjat sjunka kännbart. Kronan hade då systematiskt börjat sätta in glasfönster i borgar och kungsgårdar (Haggrén 2009).

Kungsgårdens förfall

Efter 1560-talet var Helsingfors kungsgårds blomstring i varje fall över. Förvaltningen förnyades, och Johan III beslöt i början av 1570-talet lägga ned de flesta av de kungsgårdar som fanns kvar i Finland. Helsingfors kungsgård vid den brandhärjade staden underställdes sin före detta ladugård Esbo gård, som därmed blev ett nytt förvaltningscentrum, om än mycket anspråkslösare än Helsingfors. Ett drygt årtionde senare, mot slutet av 1580-talet, upplevde Helsingfors gård och några andra sydfinländska kungsgårdar en kort renässans. I Helsingfors skedde byggandet då främst åren

vasti laskea. Kruunu oli tuolloin ryhtynyt järjestelmällisesti lasittamaan linnojen ja kuninkaankartanoiden ikkunoita. (Haggrén 2009)

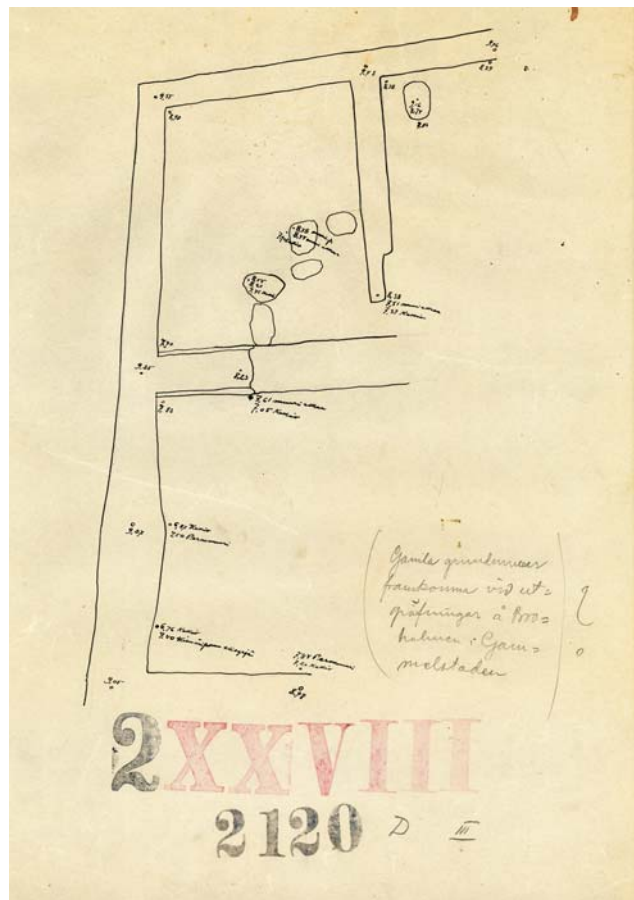
Kuninkaankartanon alasajo

Helsingin kuninkaankartanon kukoistus oli 1560-luvun myötä kuitenkin ohi. Hallintoa uudistettiin, ja kuningas Juhana III päätti lakkauttaa 1570-luvun alussa useimmat jäljellä olleet Suomessa sijainneet kuninkaankartanot. Palaneen kaupungin äärellä sijainnut Helsingin kartano alistettiin vuonna 1572 entiselle latokartanolleen, Espoon kartanolle, josta tuli uusi vaikkakin Helsinkiä paljon vaatimattomampi hallintokeskus. Runsasta vuosikymmentä myöhemmin, 1580-luvun jälkipuolella Helsingin kartano koki lyhyen renessanssin kuten muutama muukin huomattava eteläsuomalainen kuninkaankartano. Helsingissä rakennustoiimet keskittyivät vuosiin 1586–1587. (Haggrén 1997, 39; Haggrén 2008, 82–86; Kerkkonen 1933, 28; Kerkkonen 1939, 58.)

Entistä merkitystään Helsingin kartano ei 1500-luvun lopussa enää saanut ja pian se jätettiin taas kylmilleen. Kun pitkät sotavuodet Venäjän kanssa olivat vuonna 1617 solmitun Stolbovan rauhan jälkeen ohi, oli Helsingin kuninkaankartano ehtinyt tulla tiensä päähän. Jo vuonna 1619 rakennusten todettiin olevan rappiolla, ja 1630-luvun alussa puhuttiin paikasta enää kuninkaankartanon tonttina. (Heikkinen 1989, 65; Kerkkonen 1939, 58–59.)

Muisto kuninkaankartanosta

Kuningas Kustaa Vaasan Helsinkiin suunnittelema linna jäi vain paperille, vaikka paikalle nousi kuninkaankartano ja tärkeä hallintokeskus. Tästä aikoinaan merkittävästä kartanosta on nykyisin jäljellä enää Kuninkaankartanon saaren nimi, joukko Kansallisarkistossa säilytettäviä tilikirjoja ja muutama vesilaitoksen rakentamisen yhteydessä vuonna 1913 paljastuneesta kivirakennuksesta otettu valokuva.

Vuonna 1913 kaivetun rakennuksen pohjapiirros. Tekniikan museon arkisto. Bottenritningen till den konstruktion som grävdes fram 1913. Tekniskmuseets arkiv.

1586-87 (Haggrén 1997, 39; Haggrén 2008, 82–86; Kerkkonen 1933, 28; Kerkkonen 1939, 58).

Men Helsingfors gård fick aldrig igen sin forna betydelse och lämnades snart tom igen. När de långvariga krigshandlingarna mot Ryssland år 1617 tog en ände i och med freden i Stolbova hade också kungsgården vid Vanda ås mynning nått sin ände. Redan år 1619 konstaterades byggnaderna förfallna, och i början av 1630-talet nämns platsen endast som kungsgårdens tomt (Heikkinen 1989, 65; Kerkkonen 1939, 58–59).

Lähteet: | Källor:

Kansallisarkisto. - Riksarkivet.

Uudenmaan voutintilit. - Fogderäkenskaperna för Nyland.

Kirjallisuus: | Litteratur:

Joh. Ax. Almquist: Konung Gustaf den försten registratur. XXV. 1555. Stockholm 1910.

Georg Haggrén: Pyhäjoki ja Näse - Perniön kaksi kuninkaankartanoa. Perniö - Kuninkaan ja kartanoiden pitäjä. Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja XV. Toim. Marianna Niukkanen. Helsinki 1997. s. 28-54.

Georg Haggrén: Saari kuninkaankartanona. Saaren kartano Mynämäellä. Hanna Nurminen toim. SKS:n toimituksia 1182. Helsinki 2008. s. 62-93.

Georg Haggrén: Askaisten kirkon ikkunat - kulttuurihistoriallinen aarre 1600-luvun Suomesta. Suomen Museo 2008. Helsinki 2009. s. 83-110.

Jonas Hedberg: Kungl. artilleriet. Medeltid och äldre vasatid. Östersund 1975.

Markku Heikkinen: Helsinki. Vaasa-ajan kaupungit 1. Helsingin kaupunginmuseo 1989.

Gunvor Kerkkonen: Kungsgårdsbygget vid Helsingfors 1550-51. Kulturhistorisk årsbok 1933. s. 15-36.

Gunvor Kerkkonen: Helsingfors kungsgård 1550-1572. Historiallinen arkisto 45. Helsinki 1939. s. 41-105.

Ludvig W:son Munthe: Kongl. fortifikationens historia I. Stockholm 1902.

P(etrus) Nordmann: Gamla Helsingfors 1550 - 1640. Bidrag till Helsingfors stads historia V. Skrifter utg. af Svenska Litteratursällskapet i Finland LXXXVI. Helsingfors 1908.

Ahti Paulaharju: Oulun linna. Porvoo 1968.

Marja Pehkonen: Helsingin kuninkaankartano. Narinkka 1994, Helsinki 1550-1640. Jyväskylä 1994. s. 65-78.

Seppälä, Suvia 2002: Porin kuninkaankartanon arkipäivää Juhana-herttuan aikaan. Arki ja läheisyys. Turun historiallinen arkisto 55. Turun historiallinen yhdistys. Turku. s. 127-149.

Kaarlo Soikkeli: Uudenmaan hopeavero ja hopeaveroluettelo v. 1571. Helsinki 1912.

Eino E. Suolahti: Vantaan Helsinki. Helsingin kaupungin historia I. Helsinki 1950. s. 109-274.

Kari Uotila: Arkeologian tavoitteena tuhat vuotta kartanon historiaa. Saaren kartano Mynämäellä. Hanna Nurminen toim. SKS:n toimituksia 1182. Helsinki 2008. s. 31-47.

Minnen av kungsgården

Den borg Gustaf Wasa planerat för Helsingfors blev alltså till bara på pappret, men en kungsgård och ett viktigt förvaltningscentrum anlades. Av denna i tiden betydande kungsgård återstår idag bara namnet Kungsgårdsholmen, ett antal räkenskapsböcker som bevaras på Riksarkivet och några fotografier av den stenkonstruktion som upptäcktes år 1913 vid Vattenverkets byggprojekt.

Puistoja ja aukioita Helsingin nivelissä

Triangulära parker och skvärer i Helsingfors

Jouni Heinänen

Keskeisen Helsingin kaupunkikuvan yhtenä ominaispiirteenä ovat erisuuntaisten ruutukaavaverkkojen saumakohdissa sijaitsevat kolmiopuistot ja -aukiot. Niiden tarinassa yhdistyy mielenkiintoisella tavalla asemakaavojen ja kaupunkipuiston historia. Kolmiotilojen vaihteita ja merkitystä luotaava artikkeli pohjautuu kirjoittajan TKK:n arkkitehtuurin laitokselle tekemään diplomityöhön Kantakaupungin nivelet. Kolmiopuistot ja jäännösaukiot Helsingin ruutukaavaverkkojen saumakohdissa. Työ on julkaistu Helsingin kaupungin rakennusviraston katu- ja puisto-osaston julkaisusarjassa. Se oli vuonna 2009 yksi Helsingin kaupungin tietokeskuksen jakaman opinnäytetyöpalkinnon saajista.

Kun kaupunkisuunnittelijan keinot loppuvat

Ruutukaava on ikivanha tapa hallita, jakaa maata ja erottaa ihmisen elinympäristö luonnosta. Se on ollut uudella ajalla vallitseva kaupunkisuunnittelun malli Pohjoismaissa.

Joskus maasto tai olemassa oleva kaupunkirakenne pakotti ruutukaavakaupungin suunnittelijan poikkeamaan renessanssin valiomuotoihin pohjautuvasta

Ett särdrag i stadsbilden i centrala Helsingfors är de triangelformade parkerna och platserna i fogarna mellan olika helheter av fyrkantiga kvarter. De förenar på ett intressant sätt detaljplanernas och parkernas historia. Föreliggande artikel beskriver dessa triangulära stadsrums bakgrund och betydelse utgående från författarens diplomarbete vid Tekniska Högskolans arkitektoniska institution kring samma tema (Kantakaupungin nivelet. Kolmiopuistot ja jäännösaukiot Helsingin ruutukaavaverkkojen saumakohdissa). Arbetet har utgivits i Helsingfors stads byggnadskontors gatu- och parkavdelnings publikationsserie och var år 2009 en av mottagarna av Helsingfors stads faktacentrals pris för förtjänstfulla examensarbeten.

När stadsplanerarens knep inte räcker till

Rutstaden, alltså raka gator med fyrkantiga kvarter, är ett urgammalt sätt att behärska och indela mark och skilja människornas livsmiljö från naturen. Under ny tid har den varit den förhärskande stadsplaneringsmodellen i Norden. Ibland har dock terräng eller befintlig stadsstruktur tvungit stadsplanerarna att avvika från

säännöllisyydestä ja käyttämään eri suuntiin asettuvia kortteliverkkoja. Niiden törmäyskohdat ratkaistiin jättämällä katujen väliin aukioita, monesti kolmion muotoisia. 1800-luvun lopun itävaltalaisen kaupunkiteoreetikko Camillo Sitten mukaan tällaiset ylijäämäaukiot olivat kuin kolmiohuoneet – sietämättömiä.

Suurin osa Suomen puukaupungeista rakennettiin ruutukaavalla ja niiden aukiot ovat suorakaiteita. Kolmio on aukiolle poikkeuksellinen muoto, mutta suomalaisissa ruutukaupungeissa on kaupunkirakenteen ja luonnonelementtien törmäyskohdissa epäsäännöllisiä puistoalueita. Helsingin huonemaisiin pikkukolmioihin verrattavissa ovat erityisesti nykyisin Venäjälle kuuluvan Sortavalan kolmiotori ja -puistikko.

Ruutuverkkojen törmäysten ohella kolmioita maailman eri kaupunkeihin on tuottanut niin keskiajan kaupunkikehitys (kaupunki kasvoi kolmen tien risteuksen ympärille ja paikasta muotoutui vähitellen kolmioaukio) kuin uuden ajan barokkiteemoihin pohjaava kaupunkisuunnittelukin (säteittäiskatujen risteysten kolmioaukiot).

Ruutukaavaverkkojen solmukohtia Helsingissä

Helsingin kantakaupungin kaavarunko suunniteltiin 1810-luvulla. Kaupunki oli palanut Suomen sodan aikana. Jälleenrakentamista organisoimaan perustettiin komitea, jonka johtoon määrättiin J. A. Ehrenström. Suunnittelun ollessa käynnissä Helsingistä päätettiin tehdä suurruhtinaskunnan pääkaupunki, ja samalla jälleenrakennus muuttui uuden, aikaisempaa suuremman ja edustavamman kaupungin luomiseksi. Edustavuutta tavoiteltiin säännöllisellä korttelirakenteella, kaupungin hierarkkisella jaolla ja näyttävillä puistokaduilla. Korttelijako pohjautuu edelleen Ehrenströmin kaavaan, vaikka rakennukset ovatkin suurimmaksi osaksi toista, kolmatta tai jopa neljättä sukupolvea. Kantakaupunki rakentui ruutukaavoille koko 1800-luvun ajan. Vuosisadan vaihteessa koittaneessa murrosvaiheessa nuori arkkitehtisukupolvi imi uusia vaikutteita Euroo-

den regelbundenhet som renässansens idealformer på bjöd och använda kvartersnät med olika inriktning. Skärningspunkterna mellan dessa löstes genom att placera in skvärer, ofta i triangelform. Enligt Camillo Sitte, en österriskisk stadsbildsteoretiker i slutet av 1800-talet, var detta slags överlopsplatser som triangulära rum outhärdliga.

Största delen av trästäderna i Finland är byggda enligt rutmönstret, och parkerna är kvadratiska. Triangelformen är ett undantag, men i de finländska rutstäderna finns det oregelbundna parkområden i fogarna mellan stadsstrukturen och olika naturelement. Rumsaktiga småtrianglar jämförbara med dem som finns i Helsingfors är i synnerhet triangeltorget och -parken i Sordavala, en f.d. finländsk stad som numera hör till Ryssland.

I världens städer har triangulära stadsrum förorsakats av att rutmönstren haft olika riktning, men också av den medeltida stadstätheten – staden växte kring en tre vägars korsning och stället blev småningom en triangulär öppning – också barockens stadsplanering (med gator som utgår som strålar från en mittpunkt).

Fogar mellan rutmönstren i Helsingfors

Stadsplanestommen i Helsingfors innerstad planerades på 1810-talet. Staden hade brunnit under kriget 1808–09, och en kommitté ledd av J.A. Ehrenström tillsattes för att organisera återuppbyggnaden. Då planeringen kommit igång beslöt kejsaren göra Helsingfors till huvudstad i Storfurstendömet Finland, och därmed handlade återuppbyggnaden om att skapa en ny och större och mera representativ stad. Pampighet eftersträvades genom en regelbunden kvartersstruktur, en hierarkisk indelning av staden och spektakulära esplanader.

Ännu idag bygger kvartersindelningen på Ehrenströms stadsplan, trots att byggnaderna idag till största delen är av andra, tredje eller rentav fjärde generation. Under hela 1800-talet uppstod stadsstrukturen enligt

pasta. Töölön, Kallion ja Eiran asemakaavat pohjautuivat aikaisempaa vapaamuotoisempiin ja tilaorientoituneempiin järjestelmiin.

Ehrenström joutui mäkitien maaston takia käyttämään kahta toisiinsa törmäävää koordinaatistoa, joista toinen jatkoi vanhaa keskustaa. Siihen liittyi noin 45 asteen kulmassa uusi verkko, joka seurasi Hietalahteen vievää tielinjaa, nykyistä Bulevardia. Leikkauskohtaan, Bulevardin, Esplanadin ja Mannerheimintien risteykseen, jäi kaksi kolmion muotoista aukiota – Erottajan aukio ja Kolmikulmainen tori, nykyään Kolmikulman puistikko. Ne lienevät olleet klassistista säännöllisyyttä tavoitelleelle Ehrenströmille epämieluisia kompromissiratkaisu. Asemakaavahistoriallisessa kirjallisuudessaakin niitä on pidetty kauneusvirheinä.

Asemakaavoitettu alue rakennettiin nopeasti. Kaupunki alkoi taas kasvaa 1800-luvun puolivälissä. Erityisesti vuosisadan viimeinen neljännes oli nopean teollistumisen ja kasvun aikaa. Tältä ajalta ovat peräisin Kolmen sepän aukio ja kolmiot Kampissa: Lapinlahden puistikko ja Kampintori. Ne edustavat Erottajan ja Kolmikulman ohella puhdasverisinä ylijäämäaukioina syntyneitä kaupunkitiloja.

Puistoja kaupungin niveliin

Julkinen kaupunkipuisto on meille niin itsestään selvä asia, että sen historian lyhyys saattaa yllättää. Käsite muotoutui 1800-luvun alussa Englannissa, samoihin aikoihin höyryveturin ja sähkövalon kanssa. Puiston ajatus omaksuttiin nopeasti ympäri Euroopan ja Pohjois-Amerikan (samalla kun sen taustalla vaikuttanut teollinen vallankumouskin levisi). Suomessa varta vasten puistoiksi suunniteltuja paikkoja alettiin osoittaa asemakaavoihin vuosisadan puolivälissä. Samalla Helsingissäkin alkoi olemassa olleiden katuaukioiden muuttaminen koristeellisiksi käyskentelypaikoiksi. Esikuvina olivat muun muassa pariisilaiset squaret, puiston ja katuaukion välimuodot

Ensimmäisten puistoiksi muutettujen paikkojen joukossa olivat Kolmikulma ja nykyisen Lapinlahden

rutmönstren. I ett brytningsskede kring år 1900 tog en ny arkitektgeneration intryck från övriga Europa, och detaljplanerna för Tölö, Berghäll och Eira byggde på friare och mera lägesanpassade lösningar.

På grund av den backiga terrängen i Helsingfors blev Ehrenström tvungen att tillämpa två koordinatsystem, varav det ena utgick från det gamla centrum. Det andra låg i ca. 45 graders vinkel till det första och följde vägen mot Sandviken, dvs. nuvarande Bulevarden. I skärningspunkten mellan Bulevarden, Esplanaden och nuvarande Mannerheimvägen uppstod två triangelformade platser, nämligen Skillnaden och Trekantiga torget (numera skvären Trekanten). De torde ha varit en otrevlig kompromisslösning för Ehrenström, som ju ville ha klassicistisk regelbundenhet. Också i stadsplanehistorisk litteratur har de setts som skönhetsfel.

Det detaljplanerade området bebyggdes snabbt. I medlet av 1800-talet började staden växa igen. I synnerhet århundradets sista kvartssekel var en tid av snabb industrialisering och tillväxt. Då uppkom planen Tresmedersplatsen och trianglarna i Kampen, dvs. Lappviksskvären och Kamporget. Tillsammans med Skillnaden och Trekanten är de renrasiga företrädare för triangulära överlopsstadsrum.

Parker i rutsystemens fogar

Den offentliga stadsparken är för oss en sådan självklarhet att det kan verka förvånande hur kort dess historia är. Begreppet uppstod i England i början av 1800-talet, i samma tider som ånglokomotivet och det elektriska ljuset uppfanns. Parkkonceptet anammades snabbt i Europa och Nordamerika (samtidigt som dess bakgrundsfaktor den industriella revolutionen spred sig). I Finland började man lägga in planerade parker i detaljplanerna i medlet av 1800-talet. Då började man också i Helsingfors göra om fogplatser till dekorativa flaneringsställen. Som förebild stod bland annat skvärerna i Paris, ett mellanting mellan parker och platser.

Bland de första platser som gjordes om till parker var Trekanten och föregångaren till nuvarande Lapp-

puistikon edeltäjä. 1800-luvun viime vuosien aikana ja seuraavan vuosisadan alussa kaavoitetut kolmiopuistot (Koulupuistikko Designmuseon vieressä, Karhupuisto Kalliossa ja Katajanokan puisto) olivat alusta asti puistoksi tarkoitettuja tiloja, vaikka niidenkin kaupunkitilan muodon saneli asema kaavakoordinaattistojen saumassa. Ullanlinnan kolmio, Kapteenipuistikko, syntyi samaan aikaan ympäröivän kaupunkirakenteen kanssa, mutta siellä vaadittiin aukion laidalle rakennettujen talojen asukkaiden ja lehdistön aktiivista lobbausta ennen kuin asemakaavamuutosten synnyttämä aukio päätettiin rakentaa puistoksi.

Mistä näitä kolmioita oikein tulee?

Kantakaupungissa on yhdeksän pohjamuodoltaan kolmikulmaista, katujen ja rakennusrivien rajaamaa pientä puistoa ja kolme kolmioaukiota. Asemakaavoituksen hukkatilat tuotannon lisäksi paikkojen synnyn taustalla on myös muita mekanismeja. Kallion Karhupuiston viereinen Matti Heleniuksen puisto kaavoitettiin alun perin rakennuskortteliksi. Pieni ja kallioinen kolmio jäi Kallion kirjastoa lukuun ottamatta rakentamatta ja siitä tuli vähitellen de facto -puisto. Tilanne vahvistettiin asemakaavaan 1980-luvulla.

Varsapuistikko Kaisaniemenkadun ja Unioninkadun risteyksessä taas syntyi kun keskustaan vedettiin 1910-luvulla uusi liikenneväylä. Silloin Murtokaduksi kutsuttu katu (nykyinen Kaisaniemenkatu) leikkasi Kaisaniemen puiston kaakkoiskulman irralleen. Jäänöspala on erikoinen pienen puisto, jossa on edelleen havaittavissa viite Kaisaniemen puiston aikaisesta sommitelmasta: lyhyen poikittaisen puistokäytävän linja.

Lastenlehdon kolmiopuisto Kampissa on peräisin vasta 1970-luvun puolivälistä. Paikalla oli ollut puutalokortteli, jonka rakentamattomalla kulmatontilla sijaitse vanha, alun perin väliaikaiseksi tarkoitettu leikki- paikka. Kampissa tehtyjen mittavien liikennejärjestelyjen yhteydessä korttelin vanhat rakennukset purettiin ja niiden tilalle rakennettiin puisto.

viksskvären. Ursprungligen tänkta som parker var de triangelparker som planerades kring år 1900, dvs. Skolsskvären invid nuvarande Designmuseet, Björnparken i Berghäll och Skatuddsparken, trots att även dessas utformning dikterades av fogarna mellan detaljplanekoordinaterna. Triangeln Kaptenssskvären i Ulrikasborg uppstod samtidigt som den omgivande stadsstrukturen, men där krävdes aktiv invånarpåverkan från dem som bodde i husen vid platsen förrän man beslöt anlägga en park i det tomma överlopsutrymmet.

Vad kommer sig dessa trianglar av?

I innerstaden finns det nio små triangelformade parker mellan gator och byggnader och tre triangulära platser. Att dessa platser uppkommit beror inte bara på att de blivit så att säga överlops i detaljplaneringen. Nämligen: Matti Helenius park invid Björnparken i Berghäll planlades ursprungligen som ett bostadskvarter. Den lilla och klippiga triangeln blev sedan obebyggd – bara Berghälls bibliotek byggdes där – och stället blev sedan de facto en park. Detta fastställdes i detaljplanen på 1980-talet.

Fölskvären i korsningen mellan Kajsaniemigatan och Unionsgatan uppstod då man på 1910-talet drog en ny trafikled in till centrum. Då skar den dåvarande Genombrotts gatan (nuv. Kajsaniemigatan) av sydöstra hörnet av Kajsaniemiparken. Den avspjälkta delen är en speciell miniatyrpark där man fortfarande kan skönja antydningar av det tidigare upplägget, dvs. en fortsättning på en av gångarna i Kajsaniemiparken.

Triangelparken Barnslunden i Kampen är inte äldre än från medlet av 1970-talet. Där hade tidigare stått ett trähuskvarter med en tillfällig lekplats på den obebyggda hörntomten. I samband med de omfattande trafikarrangemangen i Kampen på 70-talet revs de gamla byggnaderna och en park anlades.

Kolmiotilat puistohistoriallisena kuvastona

Kolmiotilat syntyivät asemakaavoituksessa, mutta nämä “huoneet” sisustettiin puistosuunnitelmilla. Perustamisen jälkeen niihin on ehditty tehdä myös jatku-
mo kunnostussuunnitelmia. Ennen 1980-lukua kun-
nostus tarkoitti yleensä radikaaleja muutoksia puiston
sommitelmassa. Kaupunkipuistojen vanhojen suunni-

Triangelarna som parkhistoriska bildverk

Triangelställena uppstod genom detaljplanering, men dessa stadsrum inreddes genom parkplaner. Efter att parkerna anlagts har man redan hunnit till en fortsätt-
ning i form av upprustningsplaner. Före 1980-talet in-
nebar parkupprustning vanligen radikala ingrepp i par-
kens upplägg. Först under de allra senaste årtiondena

Kolmikulma pian Svante Olssonin suunnitelman toteuttamisen jälkeen 1900-luvun alussa. Pensaiden ja puisen aidan ympäröimässä puistikossa näkyy pisoari ja puiden katveessa kioskirakennus. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Trekanten strax efter att Svante Olssons plan satts i verket i början av 1900-talet. I skvären omgiven av buskar och träd skönjer man en pisoar och en kiosk under träden. Foto: Helsingfors stadsmuseum.

telmien arvo suojelukohteena on alettu tiedostaa vasta muutaman viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana.

Kolmiopuistojen vaiheita tarkastelemalla saa tiivistetyn annoksen Helsingin kaupunkipuistojen historian yleisistä trendeistä. Puistojen perustamisvaihe, jota Maunu Häyrynen on kutsunut Helsingin puistopoliitiikkaa käsittelevässä väitöskirjassaan maisemapuistovaiheeksi, sijoittui 1800-luvun viimeisen vuosikymmenen ja 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien ajalle. Silloin Helsingissä elettiin ensimmäisen vakituksen kaupunginpuutarhurin, ruotsalaislähtöisen Svante Olssonin (virassa 1889–1924) kautta – ja helsinkiläisen puistokulttuurin kulta-aikaa. Puistojen määrä kasvoi nopeasti, ja samalla niitä nostettiin edustavuudeltaan yleiseurooppalaiselle tasolle. Olsson suunnitteli valtaosan kolmiopuistoista. Niistä Koulu- puistikko on säilynyt varsin hyvin alkuperäisessä asuunsa. Katajanokan puistossa ja Karhupuistossa on tehty suuria muutoksia, mutta ne ovat hengeltään ja perushahmoltaan edelleen lähellä Olssonin aikaista.

Keskustan huolitellut ja koristeelliset pikkupuistikot marginalisoituivat seuranneella ns. puistoreformikaudella, kun huomio siirtyi kauemmas ydinkeskustasta ja liikunta ja suuret puistokokonaisuudet saivat pääpainon. Toisen maailmansodan jälkeen keskikaupungin puistot alkoivat olla kunnostuksen tarpeessa sodanaikaisen puutteellisen hoidon, sirpalesuojakaivantojen, tilapäisen viljely- tai varastokäytön ja suoranaisten pommivaurioiden takia. Olssonin ohella myös toinen Helsingin puistopoliitikan ja -suunnittelun grand old man, kaupunginpuutarhuri Bengt Schalin (virassa 1946–1957) jätti Helsinkiin selkeän historiallisen kerrostuman. Schalinin kädenjälki ei ole kolmiopuistojen suunnitelmissa yhtä selkeä kuin Olssonin, sillä hän keskittyi suuren alueiitoksen tuomien alueiden uudiskohteisiin. Hän suunnitteli kuitenkin monen keskustapuistonkin kunnostuksen. Kolmikulmassa Schalinilla oli merkittävä panos. Seuraava merkittävä kunnostuskierros tehtiin 1960- ja 70-luvuilla. Nyt eletään 1990-luvun laman jälkeen käynnistynyttä kunnostuskautta.

har man börjat uppleva att stadsparkernas ursprungliga upplägg är värdefulla och behöver bevaras.

En studie av triangelparkernas historia ger samtidigt en sammanfattning av de allmänna trenderna i Helsingfors stadsparkers historia. Skedet då parkerna anlades – som Maunu Häyrynen kallar ‘landskapsparksskedet’ i sin avhandling om parkpolitiken i Helsingfors – inföll under sista årtiondet på 1800-talet och första dito på 1900-talet. Då var från Sverige inflyttade Svante Olsson Helsingfors första fast anställda stadssträdgårdsmästare (i tjänst 1889–1924), och en gyllene tid för helsingforsisk parkkultur. Antalet parker växte snabbt, och samtidigt höjdes de till allmänuropeisk nivå beträffande pampigheten. Det var Olsson som planerade de flesta av triangelparkerna. Bland dem har Skolskvären bevarats mycket väl i ursprungsskick. Stora förändringar har däremot gjorts i Skatudssparken och Björnparken, som dock till sitt väsen och sin gestalt ännu är ganska trogna Olssons planer.

De välansade och dekorativa småparkerna i centrum marginaliserades sedermera under den s.k. parkreformperioden, då blickarna riktades längre bort från stadskärnan och idrott och motion och stora parkhelheter fick huvuduppmärksamheten. Efter Andra världskriget var parkerna i stadskärnan i behov av upprustning p.g.a. bristfällig skötsel, splitterskyddsgravar, tillfälligt bruk som odlingsmark eller förråd, och direkta spår efter bombardemang. Förutom av Olsson lämnades en klar historisk avlagring i Helsingfors av en annan grand old man inom parkpolitiken, nämligen stadsträdgårdsmästare Bengt Schalin (tjänstperiod 1946–1957). I triangelparkerna är Schalins hantverk inte lika synligt som Olssons, eftersom Schalin samtidigt tog sig an många nya objekt i de områden som Helsingfors inkorporerat. Men han planerade ändå upprustningen av många parker i centrum. I Trekanten gjorde Schalin en viktig insats. Följande större upprustningsrunda gjordes på 1960- och -70-talet. Nu är vi inne i den upprustningsfas som inleddes efter den ekonomiska depressionen i början av 1990-talet.

Suunnitelmien ohella myös tilojen käyttö on seurannut kaupunkipuistojen yleisiä linjoja. Alkuvuosien käyttö oli promenadia, julkisessa tilassa tapahtuvaa käyttäytymiskoodin säätelemää näyttäytymistä. 1800-luvun loppupuolella leikki nousi tärkeäksi toiminnaksi. Monet kolmiotiloista ovat olleet käytöltään ja suunnitelmaltaan vakiintumattomia. Niitä onkin käytetty tilareservinä kun on tarvittu sijoituspaikkoja erilaisille huolto- ja kunnallisteknisille rakenteille: kaivoille, muuntamoille ja maanalaisten tilojen huoltorakenteille. 1800-luvun lopussa nämä edustivat korkeatasoista suunnittelua – esimerkiksi kaivojen puiset katerakennukset olivat nimekkäiden arkkitehtien käsialaa. Sittemmin rakenteet ovat olleet ensisijaisesti teknisiä. Kunnallisteknisenä reservinä toimiminen on korostanut paikkojen ylijäämäluonnetta.

Mitä kolmiot kertovat?

Puistohistoria on rakennusten historiaa enemmän paikkaan kuin yksittäiseen suunnitelmaan sidottua. Täysin muutettukin puisto säilyy paikkana olemassa, siinä missä purettu rakennus on paljon peruuttamattomammin kadonnut. Puisto sitoutuu myös ajalliseen muutosprosessiin elävän materiaalin kasvuun myötä. Kaikki tämä ja kerrostuneet suunnitelmavaiheet tekevät puistojen historiasta rakennusten historiaa monimutkaisempaa ja epämääräisempää. Julkisen ulkotilan yleinen historiankirjoitus on Suomessa ja Helsingissäkin vielä vähäistä. Kaupunkipuistojen historiasta kiinnostuneelle ei ole tarjolla kattavaa hakuteosta, vaan tietoja pitää koota eri arkistojen hajanaisesta aineistosta.

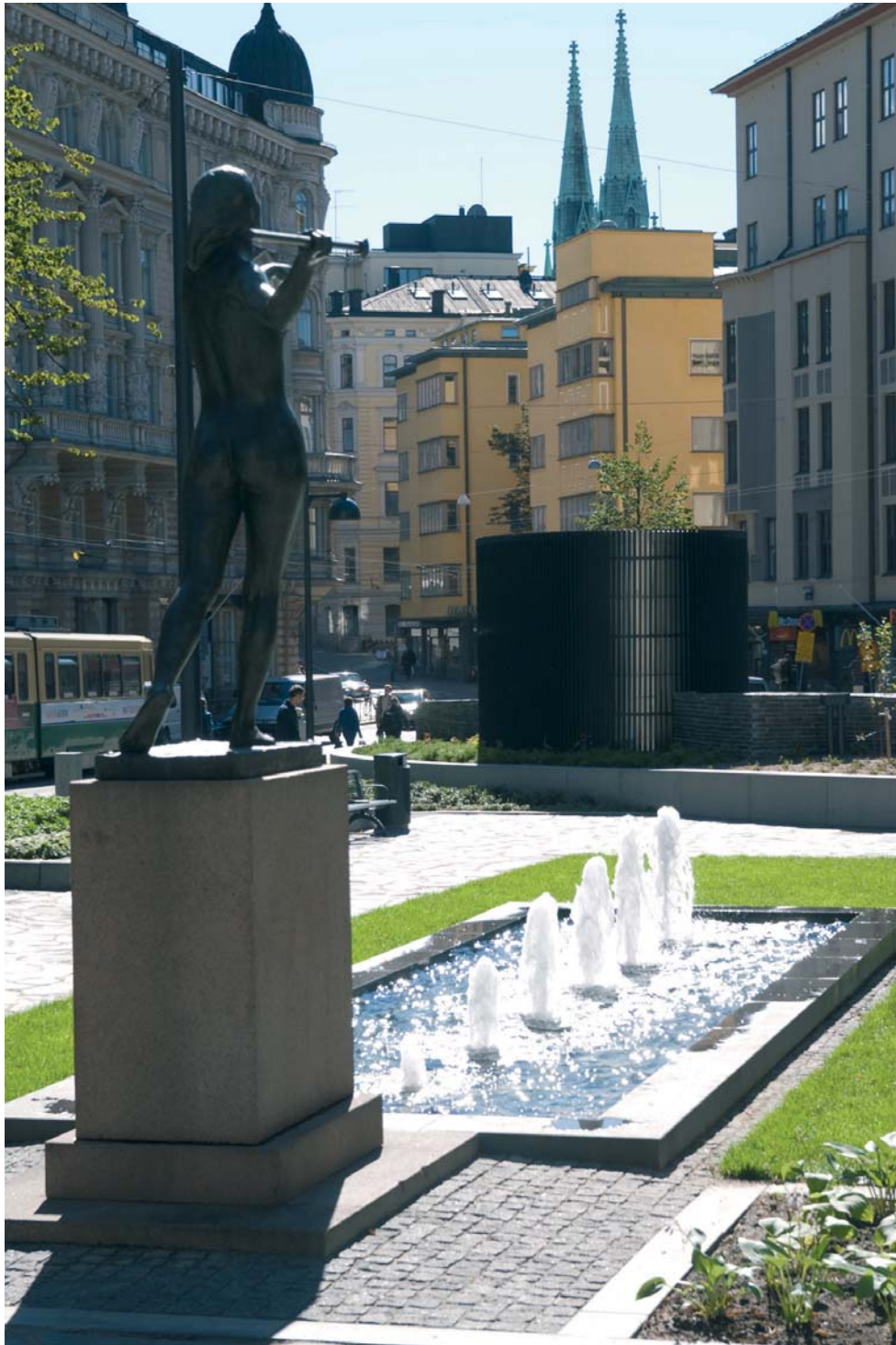
Morfologisiin piirteisiin perustuva tarkastelutapa ja arkisten paikkojen historiaan uppoutuminen osoittautui palkitsevaksi. Selvityksen jossain määrin arbitraarinen kohdevalikoima tarjosi poikkileikkauksen kaupunkitilan käytöstä ja suunnittelupiirteistä. Samalla syntyi 12 kaupunkitilalle perushistoriikit. Valtaosan vaiheita oli aikaisemmin selvitetty vain pintapuolisesti. Esimerkkeinä puistojen monipolvisesta historiasta

Inte bara planerna utan även disponeringen har följt de allmänna trenderna inom parkplanering. De första åren handlade det om flanering och promenader, ett offentligt rum för att visa upp sig, såsom man förväntades göra på den tiden. Mot slutet av 1800-talet blev leiken ett viktigt element. Men många av triangelställena har haft obestämt syfte och planering. De har använts som ett slags placeringsställe för olika underhålls- och kommunaltekniska strukturer: brunnar, transformatorstationer och underhållsstrukturer för underjordiska utrymmen. I slutet av 1800-talet handlade det om parkarkitektur på hög nivå – t.ex. många av brunnarnas lockkonstruktioner i trä var ritade av namnkunniga arkitekter. Sedermera har konstruktionerna varit främst tekniska. Nyttjandet som kommunalteknisk reserv har betonat ställenas överlopskaraktär.

Vad förtäljer trianglarna

Parkernas historia är i högre grad än byggnaders historia bunden till läget än till enskilda planer. Till och med om en park ändras om helt och hållet ligger den på samma ställe, medan en riven byggnad är mycket mer slutgiltigt försvunnen. Och i och med sina organiskt levande beståndsdelar är parkerna mera förbundna till den kronologiska förändringsprocessen. Allt detta och de olika skedena och skikten av planering gör parkers historia mera invecklad och obestämd än byggnaders. Än så länge finns det bara lite allmän historieskrivning om offentliga utomhusrum i Finland och Helsingfors. Det finns inget samlande verk om stadsparkernas historia, utan de som är intresserade av ämnet måste samla in uppgifter ur ett material som är splittrat på olika arkiv.

Det visade sig givande att anlägga en approach som byggde på morfologiska särdrag och en djupdykning i vardagliga ställens historia. Utredningens i någon mån arbiträra objektsurval erbjöd ett tvärsnitt av stadsrummets användning och planeringssärdrag. Samtidigt fick 12 stadsrum en bashistorik. De allra flestas historia hade tidigare skrivits bara ytligt. Som exempel på

Auringossa kylpevän Kolmikulman vesiallas vuonna 2007. Kuva: Jouni Heinänen.
Springbrunnen i Trekanten glittrar i sommarsolen 2007. Foto: Jouni Heinänen.

toimivat Helsingin vanhimmat kolmiopuistot, Kolmikulma ja Lapinlahden puistikko.

Uudelleen ja uudelleen suunniteltu Kolmikulma

Kolmikulman puistikkoa katsellessa ei arvaisi, että pienelle katujen rajaamalle kaistaleelle on laadittu vuosien aikana reilusti yli 20 suunnitelmaa, joista moni on myös toteutettu. Kolmikulman ylijäämäaukiota käytettiin 1800-luvulla satunnaisesti kaupankäyntiin, mutta sitä on kuvattu laiminlyödyksi. Vuosisadan jälkipuoliskolla aukiosta tehtiin puisto. Sitä kunnostettiin 1870- ja 80-luvuilla. 1890-luvun alussa koitti merkittävä muutos, kun kaupunginpuutarhuri Olssonin laatima suunnitelma toteutettiin. Puistikossa jo ollut käytäväsommitelma säilyi pääpiirteissään, mutta siitä tehtiin huoliteltu ja edustuskelpoinen paikka. Kolmikulma säilyi pitkään 1800-luvun lopun koristeellisen pienoismaisemapuiston asussa. 1920-luvulla puistikoon sijoitettiin Yrjö Liipolan ”Tellervo”-veistos, jonka mukaan puistikko sai lempinimen ”Dianapuisto”.

Talvi- ja jatkosodan aikana Kolmikulmaan oli sirpalesuojien lisäksi kaivettu väestönsuojaan, sittemmin maanalaiseen pysäköintilaitokseen vievä ajoramppi. Keskeinen puistikko kaipasi kiireesti kohennusta ja se olikin ensimmäiseksi jatkosodan päättymisen jälkeen kunnostettu kohde. Muutostyöt pohjautuivat asemakaavaosastolla tehtyyn muodolliseen sommitelmaan, jonka istutukset suunnitteli kaupunginpuutarhuri Bengt Schalin. Puistikosta tuli aikaisempaa puutarhaisempi: vuosia kestäneen kunnostushankkeen aikana istutettiin uusien puiden lisäksi hyvin monilajinen pensaisto. Patsaan tuntumaan tuli pieni flygelin muotoinen allas. Sodanjälkeinen kunnostus osui vaiheeseen, jossa puistotoimi oli saamassa takaisin useiden vuosien ajan asemakaavoituskoneiston hallussa ollutta valtaa puistojen suunnittelusta, kaupunginpuutarhurin virka oli juuri täytetty ja maan puistosuunnittelijat olivat juuri järjestäytyneet. Kolmikulman suunnittelusta järjestettiin kilpailu (ensimmäinen laatuaan Suomes-

de många släktleden parkhistoria fungerar de äldsta triangelparkerna i Helsingfors, dvs. Trekanten och Lappviksskvären.

Trekanten - omplanerad om och om igen

Den som betraktar Trekantens lilla park anar knappast att det under åren gjorts över 20 planer för detta lilla gatuinramade område. Många av planerna har till och med omsatts i verklighet. På 1800-talet användes den lilla överloppsplatsen sporadiskt för handel, men den har också beskrivits som försummad. Under århundradets senare hälft gjordes platsen om till park. Den rustades upp på 1870- och -80-talet. En märkbar förändring inträdde i början av 1890-talet, då stadsträdgårdsmästare Olssons plan förverkligades. Det mönster av gångar som fanns i skvären bibehölls, men stället gjordes välansat och representativt. Trekanten fick länge hålla sitt dekorativa miniatyrlandskapsutseende. På 1920-talet placerade man ut Yrjö Liipolas staty Tellervo i parken. Statyn för tankarna till jaktens gudinna Diana, och därför kallas stället också Dianaparken.

Under Vinter- och Fortsättningskriget hade man grävt splitterskyddsgravar i Trekanten och under den schaktat ett skyddsrum, som sedermera blev en underjordisk parkering. Den centralt belägna skvären behövde brådskande upprustning och var den första park som rustades upp efter Fortsättningskrigets slut. Förändringsarbetena byggde på ett formellt upplägg gjort på stadens detaljplaneavdelning, och planteringarna planerades av stadsträdgårdsmästare Bengt Schalin. Skvären fick ett mera trädgårdslikt utseende: under det flera år långa upprustningsprojektet planterades nya träd samt buskar av många olika slag. Intill statyn kom en flygelformad bassäng. Upprustningen efter kriget kom i ett skede då parkväsendet höll på att få tillbaka den makt över parkernas planering som i flera år varit i händerna på detaljplaneringsmaskineriet. Stadsträdgårdsmästarens tjänst hade just besatts och landets parkplanerare hade organiserat sig. En tävling för pla-

sa), mutta voittaneellakaan ehdotuksella ei ollut vaikutusta toteutettuun suunnitelmaan.

1970-luvun alussa puisto oli päässyt rapistumaan. Se uudistettiin jälleen täydellisesti, nyt kulmikkaalla oman aikansa muotokielellä ja massaistutuksia käyttäen. Suunnittelijana oli puutarha-arkkitehti Harald Carstens. Viimeisin, pitkään suunniteltu ja vuonna 2007 valmistunut kunnostus teki Kolmikulmasta taas edustavan puistoaukion. Voidaan kuitenkin väittää, että paikan oma henki jäi jossain määrin unholaan. Puistikko on ollut omimmalta luonteeltaan arkinen paikka, jonka historiaa ovat leimanneet eri aikoina tehdyt, valinnutta henkeä heijastaneet suunnitelmat. Viimeksi toteutetun raskaan oloisen suunnitelman muotokieli ei ankkuroidu 2000-luvun alkuun eikä Kolmikulman omiin vaiheisiin, vaan viittaa historiaan yleisesti.

Lapinlahden puistikko – kaivoaukiosta koira-aitaukseksi

Nykyisin vaatimaton, kulunut ja unohtuneen oloinen pikkupuisto Lapinlahdenkadun, Eerikinkadun ja Albertinkadun välissä oli aikoinaan yksi tiheästi asutun työläiskaupunginosan ainoista ”keuhkoista”. Se syntyi 1850-luvulla, kun Kampissa käytettiin Ehrenströmin kaavan Bulevardin koordinaatistosta poikkeavaa uutta suuntaa. Lapinlahdenkatu erosi asemakaava-alueen reunasta vanhaa tienlinjaa seuraten 45 asteen kulmassa. Koordinaatistojen törmäyskohtaan jäi tasoitettujen katujen väliin pala alkuperäistä maastoa. Paikalla oli yksi Kampin julkisista kaivoista. ”Aukio” tasoitettiin 1880-luvun alussa ja istutettiin puistikoksi. Alkuperäisestä asusta ei ole varmuutta, mutta puistikko oli todennäköisesti vuoden 1887 asemakaavakartalle piirretty pitsimäinen sommitelma. Theodor Höijerin käsialaa oleva puinen kaivorakennus nousi keskelle puistikkoa. Svante Olssonin kaupunginpuutarhuriajan alussa puistikko kunnostettiin pariisilaishenkiseksi, polveilevien nurmi- ja pensaskais-taleiden ja puurivien ympäröimäksi puistoaukioksi. 1940-luvulla sinne tuotiin ”uusinta uutta”, kiipeily-

nerandet av Trekanten utlystes – den första av sitt slag i Finland, men inte ens det förslag som vann fick någon verkan på den plan som sedan förverkligades.

Då 1970-talet kom hade parken hunnit förfalla. Den förnyades igen helt, nu med kantigt formspråk av den tiden och med massplanteringar. Planeringen var trädgårdsarkitekts Harald Carstens. Den senaste, länge planerade och år 2007 utförda upprustningen gjorde återigen Trekanten till en representativ skvär. Men man kan dock påstå att platsens säregna anda i viss mån glömdes bort. Dess mest typiska väsen har varit vardagsställets, vars historia har präglats av planer uppgjorda vid olika tider som avspeglat då rådande tankegångar. Formspråket i senaste utförda på något vis tunga ändring förankrar sig varken i tidigt 2000-tal eller i Trekantens historia, utan syftar på historien överlag.

Lappviksskvären – från brunnsplats till hundrastplats

Den numera anspråkslösa, slitna och, som det verkar, bortglömda lilla parken mellan Lappviksgatan, Eriks-gatan och Albertsgatan var i tiden en av de få ”lungorna” i en tätbefolkad arbetarstadsdel. Den uppstod på 1850-talet, när man i Kampen tillämpade en ny riktning på stadsrutorna än den i Ehdrenströms koordinat-system för Bulevarden m.fl. gator. Lappviksgatan avvek från detaljplaneområdets kant och följde den gamla vägen i 45 graders vinkel. I fogen mellan rutsystemen blev ett stycke ursprunglig terräng kvar, just där en av Kampens offentliga brunnar låg. I början av 1880-talet utjämnades sedan platsen och fick planteringar. Hur den ursprungliga versionen såg vet man inte säkert, men skvären var sannolikt den spetsartade komposition som ritats in i detaljplanen av år 1887.

En röd brunnsbyggnad ritad av Theodor Höijer reste sig mitt i skvären. I början av Svante Olssons tid som stadsträdgårdsmästare rustades skvären upp i parisisk anda, med slingrande gräs- och buskrabatter omgivna av räcker av träd. På 1940-introducerades sista skriket, nämligen klättertallar. Mitt i låg länge en öppen

Lapinlahden puistikon nykytilaa. Malminrinteen päädyssä on kierrätyspiste, lippakioski ja yleinen käymälä. Kuva: Jouni Heinänen. Lappviksskvärens tillstånd idag. I ändan av Malmbrinken finns ett återvinningsställe, en funkiskiosk och en allmän toalett. Foto: Jouni Heinänen.

mäntyjä. Puistikko pysyi pitkään pääpiirteissään Olssonin suunnitelman mukaisena avoimena hiekkakentänä. Suurin kaupunkitilan muutos oli ympäröivien matalien puurakennusten vähittäinen korvautuminen kivitaloilla. 1970-luvun alussa myös Lapinlahden puistikosta tehtiin ajanmukainen Harald Carstensen suunnitelman mukaan kulmikas sommitelma, jonka keskelle rakennettiin leikkipaikka. Aitaus muutettiin pian koirapuistikoksi. Paikka on keskeisestä sijainnis-

sandplan precis så som Olsson ritat. Största förändringen i stadsbilden var att de låga träbyggnaderna runt omkring småningom ersattes av stenhus. I början av 1970-talet byggdes också i Lappviksskvären en tidstypisk kantig komposition av Harald Carstens, i vars mitt en lekplats anlades. Inhägnaden gjordes snart om till hundpark. Stället verkar trots sitt centrala läge avsides och slitet. I den lilla triangeln ryms en kiosk, en hundinhägnad, en transformatorstation, en taxikur,

Erottajan katuaukion vielä avoin ja selkeä kaupunkitila vuonna 1907. Kuva: Helsingin kaupunginmuseo.

Det ännu öppna och enkla stadsrummet på Skillnaden år 1907. Foto: Helsingfors stadsmuseum.

taan huolimatta syrjäytyneen ja kuluneen oloinen. Pienen kolmion alueella on kioskirakennus, koira-aitaus, muuntamorakennus, taksikatos, kierrätysroskasäiliöitä ja viimeisimpänä lisäyksenä huoltotunnelin hätäpoistumistie- ja ilmanvaihtorakennus.

Aukiot jalankulkijoille

Helsingin keskeisten kolmiotorien – Erottajan, Kolmen sepän aukion ja Kampintorin – historiaa on leimannut käyttö erilaisissa liikennejärjestelyissä. Kampintorista suunniteltiin asemakaavakilpailuun perustu-

ätönningskärl och – som senaste tillskott – en nödutgångs- och ventilationsbyggnad för en servicetunnel.

Skvärer för fotgängare

De tre centrala triangeln i Helsingfors, dvs. Skillnaden, Tresmedersplatsen och Kamptorget har genom åren präglats av olika trafikarrangemang. På Kamptorget planerades i detaljplanen för Tölö 1906 (baserad på en detaljplanetävling) en skvär där en liten brandstation skulle ligga mitt i. Trots att samma detaljplan fortfarande gäller för torget har man aldrig hunnit anlägga

nessa vuoden 1906 Töölön asemakaavassa puistikko, jonka keskelle sijoittui pieni paloasemarakennus. Vaikka kaava on itse asiassa torilla edelleen voimassa, puistikkoa ei koskaan ehditty toteuttaa. Kun paloasema oli poistunut käytöstä ja purettu 1960-luvulla, tuli koko aukiota pysäköintikenttä.

Kolmen sepän aukio oli 1900-luvun alkupuoliskolla raitioliikenteen solmukohta – yksi siitä käytetty nimikin oli proosallinen “Spårvägstorget”. Erottajan aukio taas oli lähes koko vuosisadan ajan linja-autopysäkinä ja raitiovaunun kääntösilmukan paikkana. Aukiosta tuli sen keskeiselle asemalle sopimattoman takapihamainen viimeistään 1960- ja 70-luvuilla, kun sen aikaisemmin avoin keskitila täytettiin maanalaisiin tiloihin johtavalla ajorampilla ja matalalla kioskirakennuksella.

Jalankulkijan aseman vahvistuminen kaupunkitilassa on vapauttanut Kolmen sepän aukion ja Kampintorin ja ne on kunnostettu korkeatasoisiksi kävelyaukioiksi. Erottajalle ollaan laatimassa uutta asemakaavaa, ja sen tilan tukkivat rakennelmat on tarkoitus purkaa.

Nivelpaikkojen merkitys ja tulevaisuus

Mikä on Helsingille ominaisen kolmiokokoelman arvo? Miten näitä kohteita parhaiten käsitellään tulevaisuudessa? Paikat monipuolistavat näkymiä, laajentavat katutilaa ja kokoavat ympäröivistä rakennuksista kaupunkikuvallisia kokonaisuuksia. Ne yhdistävät viheralueita visuaalisesti toisiinsa ja niiden puurivit viherävät pitkiä katunäkymiä. Kolmiotilat ovat ruuturakenteen poikkeuskohtia, joilla on oma tunnistettava paikan henki ja jotka siten helpottavat orientaatiota kaupungissa.

Tiedämme tutuista ja keskeisistäkin paikoista loppujen lopuksi melko vähän. Huolellisen ennakkotyökentelyn merkitystä pitää korostaa suunniteltaessa julkisen ulkotilan muutoksia. Vanhojen kaupunkitilojen historia ja merkitys tulee tuntea siinä missä vanhojen rakennustenkin.

skvären. Då brandstationen tagits ur bruk och rivits på 1960-talet blev hela platsen en parkeringsplats.

Tresmedersplatsen var under första hälften av 1900-talet en knutpunkt för spårvagnstrafiken, varom det prosaiska öknamnet Spårvägstorget vittnar. Den öppna platsen Skillnaden tjänade större delen av 1900-talet som busshållplats och vändplats för spårvagnen. Senast på 1960- och -70-talet blev platsen otillbörligt bakgårdsaktig för ett så centralt läge, då man i det öppna mittpartiet inrättade en körramp till underjordiska utrymmen och en låg kioskyggnad.

Fotgängarnas förbättrade ställning i stadsrummet har frigjort Tresmedersplatsen och Kampstorget, som rustats upp till högklassiga promenadplatser. För Skillnaden håller en ny detaljplan på att göras upp, och de konstruktioner som stockar stadsrummet där ämnar man riva.

Fogplatsernas betydelse och framtid

Vad har dessa för Helsingfors kännetecknande trianglar för värde? Vad är klokast att göra med dem i framtiden? Platserna gör stadsbilden mångsidigare, utvidgar gaturummet och samlar de omgivande byggnaderna till stadsbildsmässiga helheter. De förenar grönområden visuellt med varandra, och deras trädrader ger grönska åt långa gatuvyer. Trianglarna är avbrott i rutmönstret, de har en klart identifierbar lokal atmosfär och ger därmed fästpunkter för orientation i staden.

Sist och slutligen vet vi ganska lite om ställen som är bekanta för oss och rentav centrala. Vi måste betona vikten av omsorgsfulla förberedelser då förändringar av det offentliga uterummet planeras. Vi skall känna till gamla stadsrums historia och betydelse precis som gamla byggnaders.

Trots vissa gemensamma drag är triangelplatserna en heterogen grupp. Då de i framtiden rustas upp gäller det att identifiera deras värdefulla särdrag och specifika atmosfär. En del av dem har nyligen rustats upp och hållits representativa, andra tycks mer eller mindre ha

Kaupunkitilan yhteisistä piirteistä huolimatta joukko on heterogeeninen. Kun kolmiokaupunkitiloja kunnostetaan jatkossa, tulee niiden arvokkaat piirteet ja oma henki tunnistaa. Joukkoon kuuluu hiljattain kunnostettujen edustuspaikkojen lisäksi unohtuneen ja syrjäytyneen oloisia paikkoja, jotka tulisi kunnostaa kaupunkirakenteellista arvoaan vastaavaan tilaan. Parhaiten aikaa ovat kestäneet monikäyttöiset, tilallisesti avoimet ja luonteeltaan kohtauspaikkamaiset ratkaisut. Huonoin tilanne on paikoissa, jossa jo valmiiksi pieni tila on karsinoitu yhteen käyttöön, liikenteelle tai aidatuiksi leikki- tai koirakentiksi.

Katajanokan puisto, Koulupuistikko ja Karhupuisto ovat säilyneet melko lähellä alkuperäistä asuaan ja uskollisena alkuperäisille ideoille. Niitä soisi vaalittavan jatkossa niin, että arvokkaat piirteet säilyvät. Kampintori, Kolmikulma ja Kolmen sepän aukio ovat hyväkuntoisia, hiljattain kunnostettuja paikkoja, joiden historialliset piirteet ja vanhat suunnitelmat ovat tyystin kadonneet. Lastenlehto on vielä työn alla. Varsapuistikko ja Matti Heleniuksen puisto ovat kaikkein puhtaimpia ylijäämäpaikkoja. Niissä ei ole hahmotettavissa puutarhataiteellisesti merkittäviä säilyneitä suunnitelmia, mutta ne ovat kaupunkikuvallisesti ja -historiallisesti tärkeitä.

Tyypilliset kolmiopuistikot Kapteenipuistikko ja Lapinlahden puistikko sekä keskeinen Erottajan aukio odottavat kunnostustaan. Historiallisten kaupunkitilojen arvolle sopisi niiden tilallinen avaaminen ja kehittäminen eläväksi kohtaamispaikoiksi.

glömts bort och marginaliserats. De senare borde rustas upp så de motsvarar sin värdefulla roll i stadsstrukturen. Bäst har de lösningar klarat sig som betonat mångsidig användning, öppenhet och träffpunktsnatur. Sämst är läget på de platser där det redan utgångsmässigt lilla utrymmet ordnats in för särändamål, t.ex. trafik eller som en inhägnad lekplats eller rastställe för hundar.

Skatuddsparken, Skolskvären och Björnparken har ganska väl fått hålla sin ursprungliga skepnad och förbli sina ursprungliga idéer trogna. Önskvärt vore att i framtiden värna om dem så att de värdefulla särdragen bevaras. Kamptorget, Trekanten och Tresmedersplatsen är nyligeln upprustade och i gott skick, men deras historiska drag och gamla planer är helt försvunna. Barnslunden är ännu under arbete. Fölskvären och Matti Helenius park är de mest utpräglade överlopsställena. I dem ser man inga spår av trädgårdskonstruktiv planering, men de är stadsbildsmässigt och stadshistoriskt viktiga ändå.

De typiska triangelparkerna Kaptensskvären och Lappviksskvären samt den centralt belägna Skillnaden väntar på upprustning. Det vore värdigt dessa historiska stadsrum att åter ge dem öppenhet och att utveckla dem till levande träffpunkter.

Lähde: | Källor:

Kantakaupungin nivelet. Kolmiopuistot ja jäännösaukiot Helsingin ruutukaavaverkkojen saumakohdissa. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2009:12 / Katu- ja puisto-osasto. ISBN: 978-952-223-525-1.

Moniperheiset lapset, osa II

Vuoden 2008 kolmannessa Kvartissa raportointiin moniperheisistä lapsista eli sellaisista lapsista, jotka asuvat kahdessa kodissa tasapuolisesti vanhempien erosta huolimatta. Tässä katsauksessa päivitetään uusien tulosten pohjalta tietoja näistä moniperheisistä lapsista.

Helsingissä asui vuoden 2008 lopussa 44 400 iältään 7–15-vuotiasta lasta. Heistä 70 % asui molempien vanhempien kanssa. Yksinhuoltajaperheiden lapsia oli 30 %. (Tilastokeskus 2009). Eron jälkeisiä yhteishuoltajussopimuksia on Helsingissä tehty 2000-luvulla reilut 2000 per vuosi (Sosiaalivirasto 2008).

Kuten vuonna 2008 todettiin, tilastojen yksinhuoltajuus ja käytännön elämä eivät ole aina sama asia. Vuonna 2008 tehdyt lapsia ja nuoria koskevat tutkimukset kertoivat, että monet lapsista asuivat vuorotel-

Flerfamiljsbarn, del II

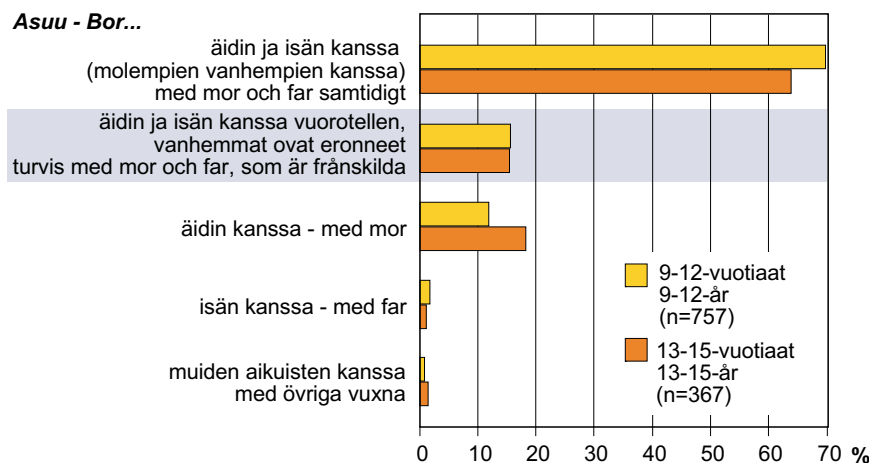
I Kvartti nummer 3/2008 rapporterades om flerfamiljsbarn, alias sådana barn som bor turvis i två hem hos sina skilda föräldrar. I föreliggande lilla översikt uppdateras kunskaperna om dessa barn på grundval av nya rön.

I slutet av år 2008 bodde det 44 000 barn i åldern 7–15 år i Helsingfors. 70 procent av dem bodde med bägge föräldrarna. Ensamförsörjarbarnen utgjorde 30 % av barnen (Statistikcentralen 2009). På 2000-talet har det i Helsingfors slutits drygt 2000 avtal om delad vårdnad per år (Socialverket 2008).

Såsom vi konstaterade år 2008 stämmer statistiken om ensamförsörjarandelen inte alltid överens med verkligheten. Studier om barn och unga gjorda år 2008 vittnade om att många av barnen bodde turvis hos sina

Lasten ja nuorten perheet 2009

Barnens och de ungas familjer 2009

Lähde: Elina Stenvall (2010). Kerho ja vapaa-ajantoiminta (käsikirjoitus).

Källa: Elina Stenvall (2010). Kerho ja vapaa-ajantoiminta (klubb- och fritidsverksamhet) (manuskript).

len molempien vanhempiensa luona, vaikka vanhemmat ovatkin eronneet. Sama trendi on nähtävissä myös vuonna 2009 kerätyissä aineistoissa.

Uutta aineistoa on kerätty kahdesta eri ikäryhmästä. Toinen on sama kuin vuonna 2008 kerätty ”Sellast ihan tavallist arkee” (Stenvall 2009) – julkaisussa käytetty ikäryhmä eli 3.–6.-luokkalaisten (9–12-vuotiaat). Toinen ryhmä on peruskoulun yläasteikäiset eli 7.–9.-luokkalaisten (13–15-vuotiaat).

Vuoroasuminen on pysynyt lähes samansuuruisina vuosina 2008 ja 2009. Tämän voidaan katsoa heijastelevan sitä, että vuoroasuminen asumismuotona on pysyvä ilmiö, joka on syytä ottaa huomioon lasten, nuorten ja perheiden palveluja suunniteltaessa. Lasten palvelujen tarjoaminen ainoastaan tiedossa olevan asuinalueen perusteella voi johtaa tilanteeseen, jossa lasten lukumäärästä huolimatta käyttäjiä kyseiselle palvelulle ei alueelta löydy. Vastaavasti palveluille voi olla kysyntää alueilla, joissa ei virallisesti asu paljon lapsia. Lisäksi moniperheiset lapset muuttavat tai ainakin syventävät kuvaa yksinhuoltajaperheistä ja heidän taloudellisesta tilanteestaan. Kuten vuoden 2008 katsauksessa todettiin, kaikki virallisesti yksinhuoltajina näyttäytyvät perheet eivät ole taloudellisesti samanlaisessa tilanteessa – osa perheistä on tosiasiallisestikin yksinhuoltajaperheitä mutta osassa myös talouden kustannukset jakaantuvat edelleen molempien vanhempien kesken, vaikka vanhemmat ovatkin eronneet.

böda föräldrar, trots att föräldrarna var skilda. Samma trend kan skönjas också i det material som samlades in år 2009.

Nytt material har insamlats om två olika åldersgrupper. Den ena är densamma som användes 2008 vid utredningen ”Sellast ihan tavallist arkee” (Stenvall 2009), dvs. 3–6-klassister alias 9–12-åringar. Den andra gruppen är högstadieelever, dvs. 7–9-klassister alias 13–15-åringar.

Turvisboendet hölls på ungefär samma nivå åren 2008 och 2009. Detta kan med fog anses avspegla att turvisboendet som boendeform är ett varaktigt fenomen som det är skäl att beakta vid planering av service för barn, unga och familjer. Att dimensionera servicen för barn enbart utgående från en enda adress kan leda till att det i praktiken inte finns nyttjare av servicen i vissa områden medan det i andra områden finns för många nyttjare. Dessutom förändrar eller åtminstone fördjupar flerfamiljsbarnen bilden av ensamförsörjarfamiljerna och deras ekonomiska läge. Såsom konstateras kunde i översikten för år 2008 är alla familjer som officiellt är ensamförsörjarkushåll inte i samma ekonomiska situation – en del är även i praktiken ensamförsörjare, medan det i andra fall kan vara så att bägge föräldrarna delar kostnaderna för barnen trots att föräldrarna har skilt sig.

Lasten ja nuorten perheet 2008

Barnens och de ungas familjer 2008

Asuu: - Bor:	¹ 2008 (13–18-v. - år)	² 2008 (9–12-v. - år)
Äidin ja isän kanssa (molempien vanhempien kanssa) - Med mor och far (bägge föräldrarna)	58,9	66,9
Äidin ja isän kanssa vuorotellen, vanhemmat ovat eronneet - Turvis med mor och far, som är skilda	6,1	16,9
Äidin kanssa - Med mor	20,3	14
Isän kanssa - Med far	2,3	1,3
Äidin tai isän ja hänen uuden kumppaninsa kanssa - Med mor eller far och deras nya partner	7,4	
Muiden aikuisten kanssa (täti, setä/eno, isovanhemmat) - Med övriga vuxna (moster, farbror, morföräldrar etc.)	0,7	0,6
Muulla tavoin - På något annat sätt	4,4	0,5
%	100	100
N=	620	1 288

¹Keskinen Vesa & Taponen Harri (2008). Asiakaskuva 2008. Helsingin kaupungin nuorisosiisäntakeskus. - Helsingfors stads ungdomscentral.

²Stenvall Elina (2009). ”Sellast ihan tavallist arkee. - (dvs. ”helt vanlig vardag”).

Kuten vuonna 2008, myös nyt saatu tulos moniperheisten, vuoroasuvien lasten määrästä Helsingissä tukee tarvetta asian perinpohjaisesta selvittämisestä nimenomaan tätä tarkoitusta varten kerätyllä aineistolla. Jo ennen tällaisen selvityksen tekoa, on tilastoja laadittaessa ja palveluja suunniteltaessa hyvä tiedostaa moniperheisten, vuoroasuvien lasten olemassaolo, ja olemassaolon vaikutus sekä palveluihin että ylipäänsä käsityksiin yksinhuoltajaperheistä.

Elina Stenvall
projektitutkija
Helsingin kaupungin tietokeskus

Lähteet: | Källor

Stenvall Elina (2009). "Sellast ihan tavallist arkee". Helsingiläisten 3.-6. -luokkalaisten arki ja ajankäyttö. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2009:2.

Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja asuminen vuosina 2001–2007. STAKES / SVT Summary 15/2008.

Helsingin sosiaalivirasto (2008). Perheoikeudelliset asiat.

Tilastokeskus (2009): Lapset ikäryhmän ja perhetyypin mukaan Helsingissä 31.12.2008. ALTIKA tietokanta.

Liksom år 2008 påvisar även de rön vi nu fått om flerfamiljsbarn i Helsingfors som bor turvis hos föräldrarna det behov av att i grunden utreda saken med ett material enkom insamlat för detta ändamål. Redan före en sådan utredning görs är det till nytta att vid uppgörande av statistik och planering av service vara medveten om att det finns flerfamiljsbarn, som alltså bor turvis hos bägge föräldrarna och att detta kan inverka på servicebehovet i olika delar av staden och på folks uppfattningar om vad som är en ensamförsörjarfamilj.

Elina Stenvall
project researcher
Helsingfors stads faktacentral

Itämeren alueen kaupunkien talouskasvu 2003–2013

Vuosien 2003–2007 välisenä aikana kuuluivat Baltian maiden pääkaupungit Riiga, Vilna ja Tallinna Euroopan nopeimmin kasvaneiden metropolialueiden joukkoon. Keskimääräinen tuotannon jalostusarvon kasvu oli näissä kaupungeissa 10,2–8,7 prosenttia keskimäärin vuodessa. Itämeren alueella myös Varsovassa tuotannon kasvu, 5,6 prosenttia keskimäärin vuodessa, ylitti huomattavasti Euroopan metropolialueiden keskimääräisen kasvuvauhdin, joka oli ajanjaksona 3,1 prosenttia. Pohjoismaisista pääkaupungeista myös Oslo, Helsinki ja Tukholma menestyivät suhteellisen hyvin 3,8–3,4 prosentin vuotuisella kasvulla. Kööpenhaminassa tuotannon kasvu oli samaa luokkaa kuin Euroopan Union jäsenvaltioissa keskimäärin. Hampurissa tuotannon kasvu jäi alle EU:n keskimääräisen ja Berliinissä tuotannon määrä supistui ajanjaksona. Tiedot perustuvat Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisuun: The Baltic Sea Cities in the Network of European Metropolises. Selvityksessä on analysoitu ja vertailtu Helsingin seudun aluetalouden ja elinkeinotoiminnan rakennetta ja kasvua suhteessa eurooppalaisiin suurkaupunkialueisiin. Tietolähteenä ovat pääasiassa Cambridge Econometrics -tutkimuslaitoksen yhdessä yhteistyökumppaniensa kanssa ylläpitämä alue- ja kaupunkitalouden tietokanta sekä sen pohjalta tehdyt tutkimukset. Selvityksen ovat laatineet tutkijat Seppo Laakso ja Eeva Kostiaainen Kaupunkitutkimus TA Oy:stä.

Cambridge Econometrics -tutkimuslaitos ennusti keväällä 2009 eurooppalaisten metropolialueiden odotettavissa olevaa talouskehitystä vuosille 2008–2013. Projektio perustui sen hetkiseen tietoon ja siihen liittyy epävarmuustekijöitä. Cambridge Econometrics -tutkimuslaitos ennakoi

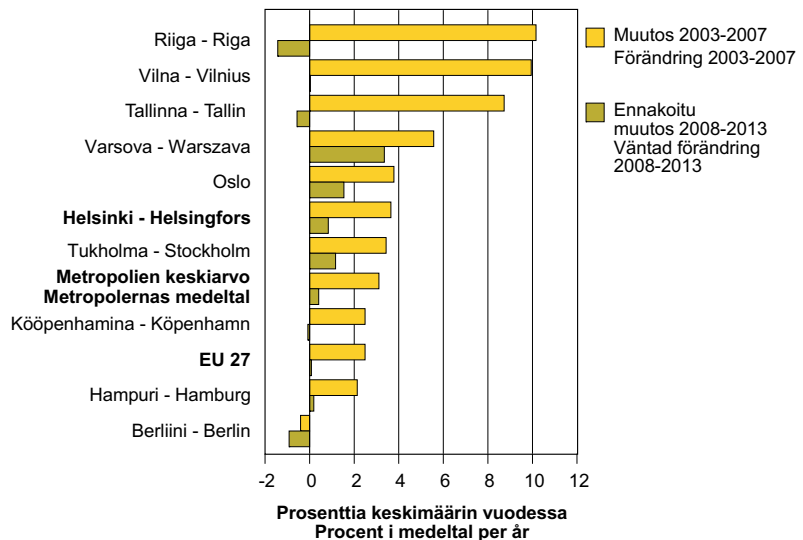
Ekonomisk tillväxt i Östersjöregionens städer 2003–2013

Åren 2003–2007 hörde Riga, Vilnius och Reval (Tallinn) till de snabbast växande metropolområdena i Europa. I medeltal växte produktionens förädlingsvärde i dessa städer med 10,2–8,7 procent per år. Även Warszawa med en årlig produktionstillväxt à 5,6 procent i medeltal överskred klart den genomsnittliga tillväxttakten i Europas metropolområden, som var 3,1 denna period.

Även bland de nordiska huvudstäderna Oslo, Helsingfors och Stockholm var tillväxten rätt stark, 3,8–3,4 procent, medan Köpenhamns notering låt vid EU-medeltalet. I Hamburg blev tillväxten under EU-medeltalet, och i Berlin minskade produktionen under denna period.

Dessa uppgifter är tagna ur Helsingfors stads faktabankens publikation The Baltic Sea Cities in the Net-

Tuotannon jalostusarvon muutos 2003–2007 ja ennakoitu muutos 2008–2013 (% vuodessa) Itämeren metropolialueilla sekä keskimäärin Euroopan metropolialueilla ja EU:ssa
Förändring i produktionens förädlingsvärde 2003–2007 och förutsedd förändring (% per år) 2008–2013 i östersjömetropolerna samt i medeltal i de europeiska metropolområdena och EU

EU-metropolialueiden tuotannon kasvun jäävän keskimäärin 0,4 prosenttiin vuodessa ja olevan koko EU-alueella lähellä nollaa. Pohjoismaiden pääkaupungeista nopeinta kasvua ennakoidaan Oslon ja Tukholma seuduille (1,6–1,2 prosenttia). Helsingin seudun arvioidaan ylittävän lähes prosentin vuosittaiseen kasvuun eli ylittävän EU-metropolialueiden ja kansantalouksien kasvuvauhdin. Itämeren alueella, tässä esitetyistä kaupungeista, nopeinta kasvun odotetaan olevan Varsovassa. Kaikilla näillä alueilla tuotannon määrän vuosimuutos jää kuitenkin huomattavasti alle sen mitä se oli vuosituhannen alkuvuosina. Vilnan ja Hampurin ennustetaan pystyvän hienoiseen kasvuun. Toisaalta Kööpenhaminassa tuotanto supistuu aavistuksen, mutta Tallinnaan, Berliiniin ja Riigaan ennakoidaan huomattavampaa tuotannon supistumista.

Juha Suokas
yliaktuaari
Helsingin kaupungin tietokeskus

work of European Metropolises. Analysen jämför Helsingforsregionens regionekonomis och näringsverksamhets struktur och tillväxt med övriga europeiska storstadsområdens. I huvudsak bygger den på data från en databas upprätthållen av forskningsanstalten Cambridge Econometrics jämte samarbetspartners och från forskning utgående från denna. Analysen har gjorts av Seppo Laakso och Eeva Kostianen vid stadsforskningsfirman Kaupunkitutkimus TA Oy.

Våren 2009 gjorde Cambridge Econometrics en prognos för den väntade ekonomiska tillväxten i europeiska metropolområden åren 2008–2013. Projektionen byggde på de uppgifter som då stod till buds, och har vissa osäkerhetsfaktorer. Cambridge Econometrics spår att produktionstillväxten stannar på i medeltal 0,4 procent per år i metropolerna och nära noll i EU som helhet. I Norden väntas snabbaste tillväxten för Oslon och Stockholms regioner (1,6–1,2 procent).

Helsingforsregionen väntas nå upp till nästan en procent årlig tillväxt, alltså över medeltalet för EU-metropolerna. Snabbaste tillväxten bland de östersjömetropoler vi jämfört väntas i Warszawa. Men i alla dessa regioner blir den årliga tillväxten klart mindre än den var under de första åren på 2000-talet. Vilnius och Hamburg väntas kunna få en viss tillväxt. Men i Köpenhamn rentav minskar produktionen en aning, och i Tallinn, Berlin och Riga minskar den ännu mer.

Juha Suokas
överaktuarie
Helsingfors stads faktacentral

Kaupunginkirjasto vuosina 1940–2005 – historiateos ilmestynyt

150 vuotta juonessa mukana

HELSINGIN KAUPUNGINKIRJASTO
HELSINGFORS STADSBIBLIOTEK
HELSINKI CITY LIBRARY

Helsingin kaupunginkirjaston historiateossarjan upea toinen osa ”Kansanvalistajasta kansalaisten olohuoneeksi. Helsingin kaupunginkirjaston historia 1940–2005” on ilmestynyt.

Fil. lis., historioitsija Mikko Laakso kuvaa teoksessaan Suomen suurimman yleisen kirjaston vaihteita sata vuosista nykypäivään. Tarkastelun kohteena on kaupunginkirjaston kasvun aika: kirjastoverkon laajeneminen ja toimintamuotojen monipuolistuminen, kirjastoauto- ja musiikkikirjastotoiminnan sekä kotipalvelun käynnistyminen.

Kirjasta selviää mm., kuinka ratkesi kaupungin johdon ja kirjastonjohtajan välinen syvä juopa 1950-luvulla, miten kirjaston käyttö alkoi nousta ennätysmäisesti 1980-luvun lopulla ja millä perusteella Melinda ja Bill Gatesin säätiö palkitsi kirjaston miljoonalla dollarilla vuonna 2000.

Laakson äänenpainon lisäksi teoksessa kuuluu kirjastossa vuosikymmenten saatossa vaikuttaneiden henkilöiden ja ulkopuolisten vaikuttajien ääni. Kirjan kiinnostavuutta lisäävät erittäin runsas nelivärikuvitus ja tyylikäs ulkoasu.

Kirja on tulossa myyntiin maaliskuun aikana. Saatavissa toistaiseksi HelMet-kirjastoista.

Sari Lehikoinen
viestintäpäällikkö
Helsingin kaupunginkirjasto

Stadsbibliotekets historia, del II

En flott andra del av Helsingfors stadsbiblioteks historiska serie Kansanvalistajasta kansalaisten olohuoneeksi. Helsingin kaupunginkirjaston historia 1940–2005 (från folkupplysare till ett vardagsrum för medborgarna. Helsingfors stadsbiblioteks historia 1940–2005) har utkommit.

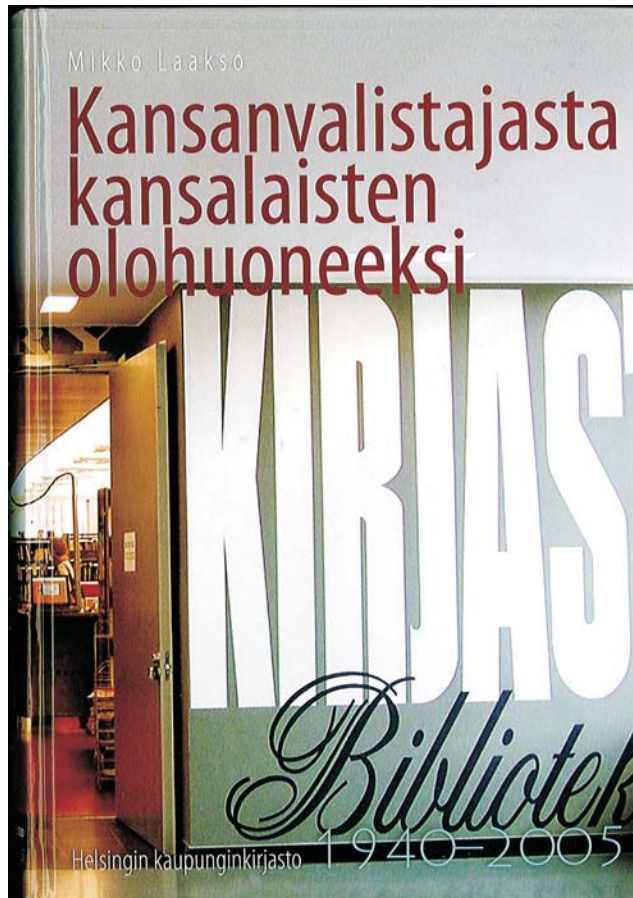
I den beskriver fil.lic., historiker Mikko Laakso hur detta Finlands största allmänna bibliotek verkat från krigsåren fram till våra dagar. Det handlar om en tid av tillväxt: biblioteks nät utvidgas, funktionerna blir mångsidigare, biblioteks bussarna och musikbiblioteken kommer med i bilden, och hemtjänsten kommer igång.

Boken berättar bl.a. hur de stora meningsskiljaktigheterna mellan stadens ledning och chefsbibliotekariens på 1950-talet, hur biblioteket mot slutet av 1980-talet började anlitas rekordartat mycket, och varför Melinda och Bill Gates stiftelse premierade biblioteket med en miljon dollar år 2000.

Förutom Laaksos egen röst skönjer man i verket många personer som under årtiondena verkat vid biblioteket och många utomstående påverkare. Av intresse är också den mycket rikliga färgbildsillustreringen och vackra layouten.

Boken kommer ut i handeln i mars 2010, och fås tills vidare vid HelMet-biblioteken.

Sari Lehikoinen
informationsschef
Helsingfors stadsbibliotek

Helsingin kaupunginkirjaston historiateokset: Helsingfors stadsbiblioteks historiker:

Sven Hirn: "Kansankirjastosta kaupunginkirjastoksi – Helsingin kaupunginkirjasto 1860–1940". Gummerus Kirjapaino 1998. | Sven Hirn: "Kansankirjastosta kaupunginkirjastoksi – Helsingin kaupunginkirjasto 1860–1940". Gummerus Kirjapaino 1998.

Mikko Laakso: "Kansankirjastosta kansalaisten olohuoneeksi. Helsingin kaupunginkirjaston historia 1940–2005". Gummerus Kirjapaino 2010. | Mikko Laakso: "Kansankirjastosta kansalaisten olohuoneeksi. Helsingin kaupunginkirjaston historia 1940–2005". Gummerus Kirjapaino 2010.

ARTIKKELIT 2009 | ARTIKLAR 2009

KVARTTI 1 | 2009

Asta Manninen

Uusi valtuustokausi alkaa väestönkasvun mutta epävarman talouskehityksen merkeissä 3
Nya fullmäktigperioden börjar med växande folkmängd men osäker ekonomi

---

Elise Haapamäki

Helsingin tila ja kehitys 2009 7
Helsingfors tillstånd och utveckling 2009

Kaisa Kepsu & Mari Vaattovaara

Osaajien ja yritysten kannalta kilpailukykyinen Helsinki 17
Lokal synvinkel på Helsingfors konkurrenskraft – förväntningar bland företag och nykunniga

---

Saija Turunen

Arjen hyvinvointitekijöitä pääkaupunkiseudulla 29
Vardagsvälfärdsfaktorer i Huvudstadsregionen

Suvi Linnanmäki

Maahanmuuttajat ja toimeentulotuki Helsingissä 2007 36
Invandrarna och utkomststödet i Helsingfors 2007

Arja Lankinen, Elise Haapamäki ja Sini Askelo

Naisten asunnottomuus Eeva-Maria kodissa 46
Eeva-Maria-hemmet och bostadslöshet bland kvinnor

Asta Manninen

Talous huolena ja haasteena

3

Ekonomin – ett bekymmer och en utmaning

Ilkka Niemi & Vesa Keskinen

Kvartti 30 v. – ensimmäiset kymmenen vuotta

6

Kvartti 30 år – de första tio åren

Heikki Helin

Kunnallistalouden vertailun ongelmia

13

Problem med jämförelse av kommunekonomin

Pekka Mustonen

”Luovan Helsingin” rakenteellista tarkastelua

23

Strukturell analys av ett ”kreativt Helsingfors”

Henrik Lönnqvist

Asuntohintojen alueellinen kehitys pääkaupunkiseudulla vuosina 1980–2008

36

Bostadsprisernas utveckling i huvudstadsnejden 1980–2008

Asta Manninen

Kaupungin arki – hyvinvointia ja menestystä nyt ja tulevaisuuteen 3
Stadens vardag – välstånd och framgång nu och i framtiden

Seppo Laakso & Pekka Vuori

Helsingin väestöennuste 2010–2040 7
Befolkningsprognos för Helsingfors 2010–2040

Hannu Kytö

Pääkaupunkiseudun muuttovirrat muutoksessa 17
Flyttandet inom Huvudstadsregionen förändras

Vesa Keskinen & Ilkka Niemi

Kvartin vuodet 1990–2009 – Ammattikysymyksistä arjen aiheisiin 27
Kvarti åren 1990-2009 – Från proffsfrågor till vardagsteman

Seppo Aalto

Helsingin vanhakaupungin historia ja nykyaika 32
Helsingfors gammelstads historia och nuläge

Heikki A. Loikkanen & Ilkka Susiluoto

Kuntien peruspalveluiden kysyntä eroaa väestörakenteen mukaan 39
Efterfrågan på kommunal basservice varierar med befolkningsstrukturen

---

Markku Lankinen

Miten asumisväljyys on kehittynyt? 50
Hur har boendetrymmet utvecklats?

Asta Manninen

Changing economies – the case of Helsinki

3

Seppo Laakso & Pekka Vuori

Population projection for the Helsinki Region in 2010–2040

5

Seppo Laakso & Heikki A. Loikkanen

Regional economies are changing – globally

9

Piia Heliste & Olli Keinänen & Riitta Kosonen & Marja Mattila

Accessibility, logistics and competitiveness in Helsinki's metropolitan region

18

Tuula Joronen

Leisure and cultural services for immigrants

25

Pekka Mustonen

Some central aspects affecting citizens' happiness in the Helsinki Metropolitan Area

33

Vesa Keskinen

Public services satisfaction survey

39

Summary in English

by translator Magnus Gräsbeck

quotations are translations from Finnish, square brackets [] are translator's comments

Ms Asta Manninen, Managing Director and Chief Editor:

“Finland’s Official Statistics and Statistics Finland are the most important national sources of data on cities, areas and city regions today. Statistics Finland provides varied and good facts about population structure and change, education, economy and finance, employment and gainful occupation, income, housing, other living conditions, and welfare and wellbeing. These data have been available for the Helsinki Region, its municipalities, and the sub-districts of these municipalities. Most of these data are harmonised with the corresponding data for the other cities and city regions. Furthermore, Statistics Finland has ensured that statistical samples have been large enough and updated often enough. In the rapid and often unexpected changes of today, it is primordial to have fresh facts at hand quickly. Information users increasingly expect facts-based background information.

Demand for and use of information is becoming more and more varied in modern society, and particularly so in big cities. But what does Statistics Finland’s production look like in future? Is it growing? What statistics are going to be emphasised, and which will be subject to cuts? On what grounds are cuts made?

... Decreasing the sample sized to the EU’s minimum level would be a disaster for urban statistics.”

In an article on the World Bank study ”Reshaping Economic Geography” on key factors for economic success, Seppo Laakso and Heikki A. Loikkanen report that

“One of the most important social changes in the world today is the accumulation of population and production into city regions. Half of the world’s aggregate gross value added is produced by regions covering only 1.5 per cent of the global land area. ... The richest countries are the most urbanised ones, and the poorest those least urbanised. Today, urbanisation is very fast indeed in poor developing countries and in rapidly developing medium-rich countries ...

Many people [in Finland] want to control the growth of the metropolitan region ... The World Bank recommends a regionally more neutral policy where the location preferences of companies and individuals are more decisive. It recommends infrastructural investments for already successful regions to enable them and neighbouring regions better to benefit from national and international growth. By underlining the availability of basic services everywhere, the World Bank is on a “Finnish” track.

Pekka Vuori reports on fertility rates among native Finns and immigrants:

“The immigrant population, i.e. those with a foreign background, is growing rapidly in the Helsinki Region. Fertility rates in various language groups directly influence the need for resources in services given to, especially, children of day care and school age.

Monitoring of the fertility situation is crucial for forecasts on language group sizes in the Helsinki Region.

... With Arabic- and Somali-language women, their total fertility rate was roughly 4.5, i.e. twice as high as with immigrants overall and almost threefold compared with native Finns.

... The 11,000 Somali-language residents in Finland form a remarkably coherent group. The first Somalis moved to Finland in the early 1990s. 85 per cent live in the Helsinki Region, and half of Somali-language women of a fertile age have a Finnish citizenship. Of those children born in Finland of Somali-language mothers during the 2000s, only 4 per cent have been registered as having Finnish or Swedish as their mother tongue.”

Suvi Linnanmäki reports on how the City of Helsinki and other local authorities in the Helsinki Region helped the European Chemicals Agency ECHA get established in Helsinki:

”The actual reception and establishment services included counselling and housing services ... Counselling initially included a tailored website, the Ekstranet, ... adapted to the site www.infopankki with advice for immigrants in 15 languages. It also included a Helsinki City employee answering all kinds of questions on getting started in Finland and on the opportunities for arts and culture, recreation and other leisure. ... The other important measure taken by the City of Helsinki was to ask letting agencies for offers for a comprehensive housing rental service, and the task was given to letting agents Vuokraturva Oy.”

Linnanmäki points at what the local authorities learnt from the project: “Cooperation between authorities of the state, the city and the municipalities of the region was perceived very positively ... An encouraging experience was that the local authorities of the Helsinki Region really can communicate with each other.”

Georg Haggrén contributes with an article on a fortress that was never built in Helsinki. In the mid 16th century Swedish king “Gustaf Wasa wanted to steer

trade between western Europe and Russia so as to pass through south Finland rather than Revalia (i.e. Tallinn) and Lübeck.” The king founded the town of Helsingfors (later to be called Helsinki in Finnish) at the south coast of Finland which, at the time, formed the eastern half of Sweden.

The idea was to build a fortress, too, at the first location of the town up by the mouth of River Vanda. However, the king’s plans with regard to Helsinki were never successfully carried out, and no fortress was built there until the mid 18th century when Sveaborg was erected on the islands off the town’s new location in today’s central Helsinki.

Jouni Heinänen’s article brings us to the world of parks and city planning:

“The majority of Finnish cities, originally built in wood, have a square street pattern. Triangular blocks and places are exceptions, but in the joints between square-block street grids and natural elements [such as rocks, banks or shores] or other street grids [there may be several in bigger cities], triangular spaces occur. Spacial triangles like the ones found in Helsinki would typically be represented by the triangular square and park in Sortavala, a former Finnish town now located in Russia.

... After all, there are many places that are familiar, even important, to us that we do not know a lot about. Therefore, when public outdoor spaces are planned, we should underline the importance of careful preparation: we must know the history and significance of old urban spaces the way we know those of old buildings.”

Our news bulletin presents a brief sequel to a report on children with more than one family published in *Kvartti* 3/2008 by Elina Stenvall: “... children living in turns with both parents is a permanent factor to be reckoned with when planning and dimensioning services for children and adolescents.” It also announces the publication of the second part of Helsinki City Library’s chronicle now covering the post-war period, and a forecasts on economic growth in big cities on the Baltic Rim as projected by Cambridge Econometrics.

KIRJOITTAJAT | SKRIBENTER

SEPPÖ LAAKSO on Kaupunkitutkimus TA Oy:n toimitusjohtaja ja tutkija. | SEPPÖ LAAKSO, verkställande direktör och forskare vid stadsforskningsfirman Kaupunkitutkimus TA Oy.

HEIKKI A. LOIKKANEN. Kaupunkitalouden professori, Helsingin yliopisto. | HEIKKI A. LOIKKANEN, professor i stadsekonomi vid Helsingfors universitet.

PEKKA VUORI, yliaktuaari, Helsingin kaupungin tietokeskus, väestötilastot ja väestöennusteet. | PEKKA VUORI, överaktuarie, Helsingfors stads faktacentral, befolkningsstatistik och befolkningsprognoser.

SUVI LINNANMÄKI-KOSKELA, tutkija, Helsingin kaupungin tietokeskuksen kaupunkitutkimusyksikkö, maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatio. | SUVI LINNANMÄKI-KOSKELA, forskare, Helsingfors stads faktacentrals stadsforskningsenhet, invandrarintegrering på arbetsmarknaden.

GEORG HAGGRÉN, FT, historiallisen arkeologian dosentti, toimii yliopistotutkijana Helsingin yliopistossa. | GEORG HAGGRÉN, FD, docent i hitorisk arkeologi, verkar som universitetsforskare vid Helsingfors universitet.

JOUNI HEINÄNEN, maisema-arkkitehti Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosastolla. | JOUNI HEINÄNEN, landskapsarkitekt vid Helsingfors stadsplaneringskontors detaljplaneavdelning.

TILASTOJA HELSINGIN SEUDUSTA | STATISTIK OM HELSINGFORSREGIONEN

Koonnut | Sammanställd av:
Sini Askelo & Sirkka Koski

Lisätietoja | Ytterligare information

Tietokeskuksen kirjasto - Faktacentralens bibliotek

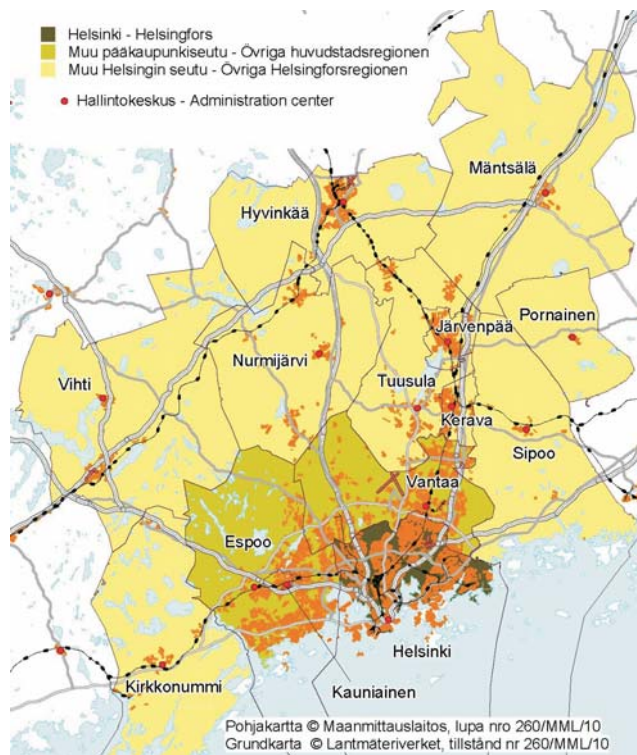
Väestö - Befolkning:
Eeva-Kaisa Peuranen

Kokonaistuotanto - Total produktion:
Leena Hietaniemi

Työllisyys - Sysselsättning:
Minna Salorinne

Asuminen ja rakentaminen
Boende och byggnadsverksamhet:
Maija Vihavainen

Koulutus - Utbildning:
Sanna Ranto

Väestö ja väestömuutokset Helsingin seudulla tammi–joulukuussa 2009*

Befolkningen och befolkningsförändringar i Helsingforsregionen januari–december 2009*

	Syntyneiden enemmys Födelse- överskott	Nettomuutto - Flyttningsnetto		Nettomuutto yhteensä Flyttnings- netto totalt	Väestömuutos Befolkningsförändring		Väkiluku Befolk- ningen 31.12.2009*
		Suomi Finland	Ulkomaat Utlandet		Lkm. - Antal	%	
Pääkaupunkiseutu	5 453	1 049	4 741	5 790	11 243	1,1	1 033 382
Huvudstadsregionen							
Helsinki - Helsingfors	1 612	1 631	3 216	4 847	6 459	1,1	583 091
Espoo - Esbo	2 207	-476	925	449	2 656	1,1	244 221
Vantaa - Vanda	1 631	-161	601	440	2 071	1,1	197 468
Kauniainen - Grankulla	3	55	-1	54	57	0,7	8 602
Muu Helsingin seutu	1 830	1 019	497	1 516	3 346	1,1	301 427
Övriga Helsingforsregionen							
Hyvinkää - Hyvinge	103	74	95	169	272	0,6	45 259
Järvenpää - Träskända	232	136	63	199	431	1,1	38 719
Kerava - Kervo	213	-5	72	67	280	0,8	33 826
Kirkkonummi - Kyrkslätt	315	109	101	210	525	1,5	36 506
Mäntsälä	99	191	29	220	319	1,6	19 751
Nurmijärvi	283	279	51	330	613	1,6	39 631
Pornainen - Borgnäs	58	26	7	33	91	1,8	5 066
Sipoo - Sibbo	77	98	20	118	195	1,1	18 035
Tuusula - Tusby	259	94	32	126	385	1,1	36 771
Vihti - Vichts	191	17	27	44	235	0,9	27 863
Helsingin seutu yhteensä							
Helsingforsregionen totalt	7 283	2 068	5 238	7 306	14 589	1,1	1 334 809

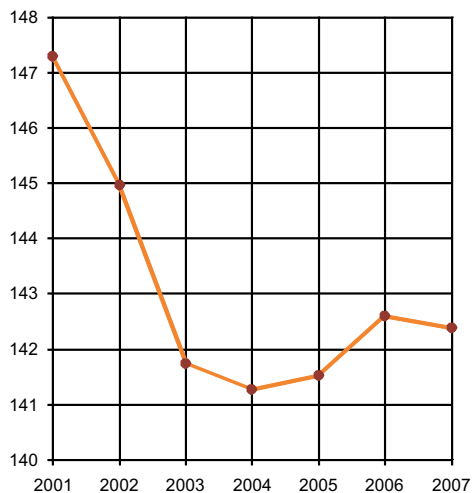
*Ennakkotieto - Förhandsuppgift

Lähde: Tilastokeskus
Källa: Statistikcentralen.

Helsingin seudun bruttokansantuote (BKT) käyvin hinnoin

Bruttonationalprodukt (BNP) enligt gängse pris i Helsingforsregionen

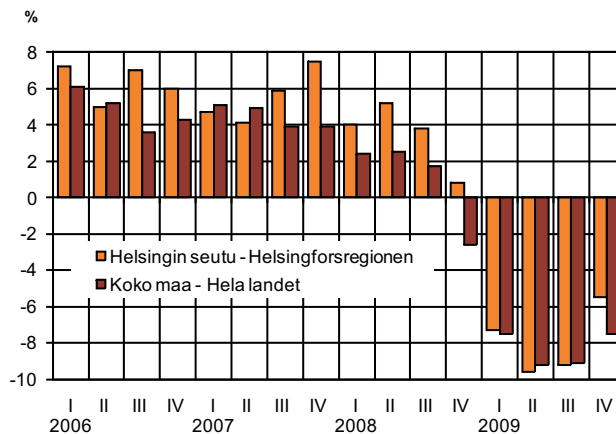
Indeksi, koko maa = 100
Index, hela landet = 100

Lähde: Tilastokeskus, Aluetilinpito
Källa: Statistikcentralen, Regionalräkenskaper

Kokonaistuotannon volyymi, muutos edellisestä vuodesta, %

Total production, förändring jämfört med året innan, %

Lähde: Tietokeskus, Helsingin seudun suunnat
Källa: Faktacentralen, trenderna i Helsingforsregionen

Työpaikat Helsingin seudulla Arbetsplatser i Helsingforsregionen

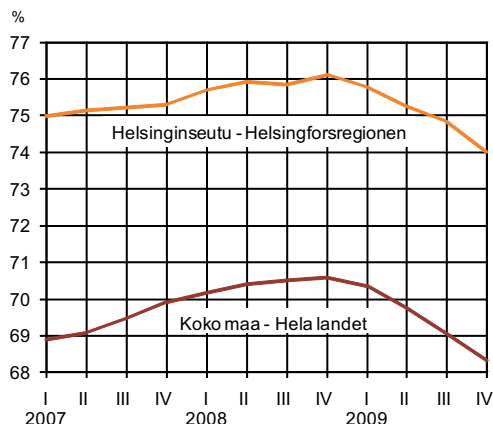
		Helsingin seutu Helsingforsregionen	Osuus koko maasta % Andel av hela landet %	Koko maa Hela landet
2007	I	707 434	29,3	2 415 215
	II	724 063	28,7	2 524 438
	III	730 830	28,8	2 541 630
	IV	725 468	29,2	2 485 270
2008	I	740 262	29,9	2 473 717
	II	755 473	29,3	2 574 216
	III	749 403	29,2	2 566 413
	IV	757 713	30,2	2 509 244
2009	I	740 835	30,3	2 447 506
	II	743 176	29,8	2 497 315
	III	738 119	29,8	2 476 486
	IV	729 911	30,3	2 407 610

Vuoden 2008 alusta alkaen Helsingin seutu käsittää 14 kuntaa, sitä aiemmat tiedot Helsingin seutu oli 12 kuntaa - Fr.o.m. början av året 2008 definieras Helsingforsregionen som bestående av 14 kommuner, dessförinnan 12 kommuner.

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus
Källa: Statistcentralen, arbetskraftundersökningen

15–64-vuotiaiden työllisyysaste 2007–2009, liukuva vuosikeskisarvo

Sysselsättningsgrad i åldern 15–64-år, 2007–2009, rörligt årsmedeltal

Vuoden 2008 alusta alkaen Helsingin seutu käsittää 14 kuntaa, sitä aiemmat tiedot Helsingin seutu oli 12 kuntaa. Fr.o.m. början av året 2008 definieras Helsingforsregionen som bestående av 14 kommuner, dessförinnan 12 kommuner.

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus
Källa: Statistiskcentralen, arbetskraftundersökningen

Keskittymisaste, Helsingin seudun osuus koko maasta, %

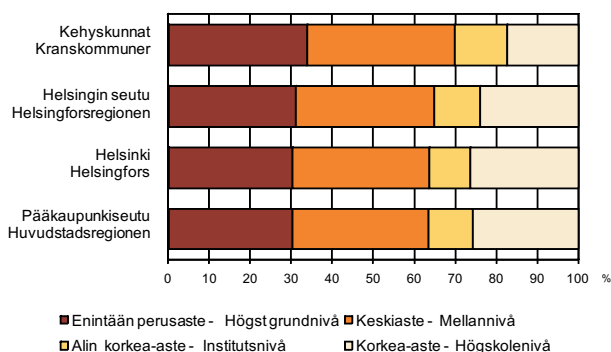
Utvecklingsgrad, Helsingforsregionens andel av hela landet, %

Talous - Ekonomi	%
BKT - BNP (2007)	33,8
Tutkimus-ja kehittämisenot (2008)	40,6
FoU-Utgifter (2008)	
Työpaikat (2009)	30,0
Arbetsplatser (2009)	
Yritysten likevaihto (2007)	43,5
Företagens omsättning (2007)	
Asunnot (2008)	24,1
Bostäder (2008)	
Hyvinvointi - Välfärd	%
Väestö (31.12..2009)	25,0
Befolkning (31.12.2009)	
Maahanmuuttajat, ulkomaan kansalaiset (2009)	48,6
Invandrare, utländska medborgare (2009)	
Toimeentulotuen saajat (2008)	24,4
Mottagare av utkomststöd (2008)	
Lastensuojelu, kodin ulkopuolelle sijoitetut (2008)	30,3
Barnskydd, placerade utanför hemmet (2008)	
Perusterveydenhuollon lääkärikäynnit (2008)	19,9
Läkarbesök inom bashälsövärd (2008)	

Lähde: Tilastokeskus, THL
Källa: Statistikcentralen, THL

Väestön koulutustaso 31.12.2008, 15 vuotta täyttäneet

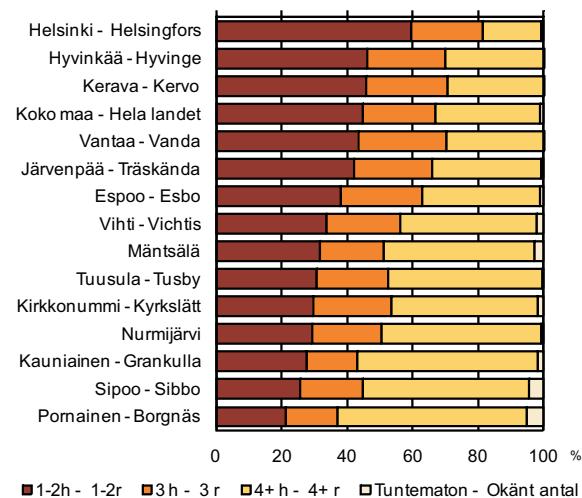
Befolkningens utbildningsstruktur, 15 år och äldre

Lähde: Tilastokeskus
Källa: Statistiskcentralen

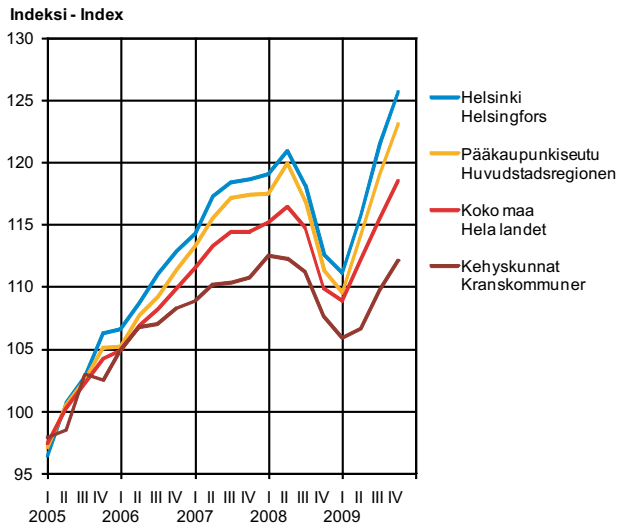
Asuinhuoneistojen huoneluku 2008

Antal rum i bostadslägenheter 2008

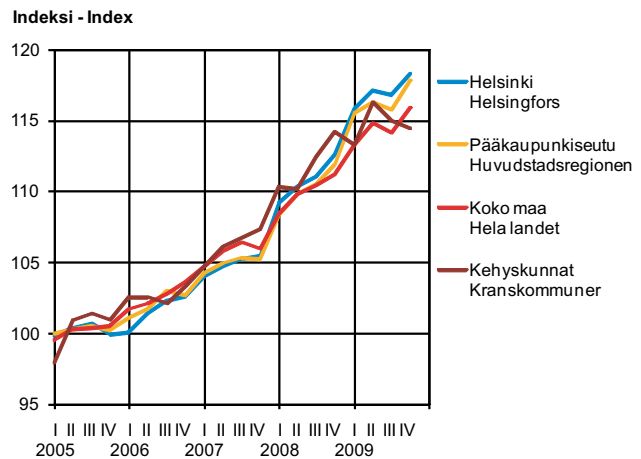
Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA
Källa: Statistiskcentralen, ALTIKA

Vanhojen asuntojen hintaindeksi perusvuodelle 2005
Prisindex för gamla bostäder enligt basåret 2005

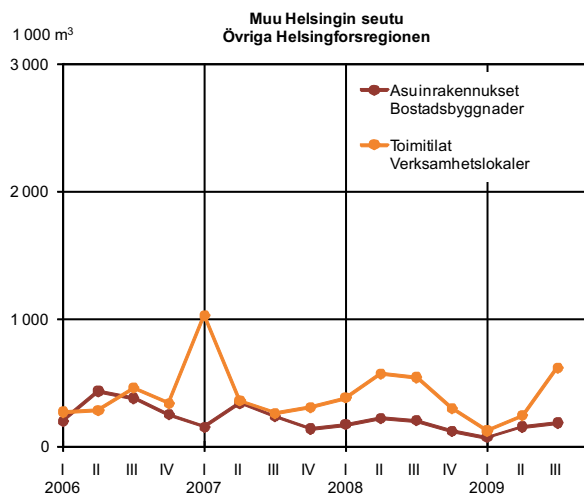
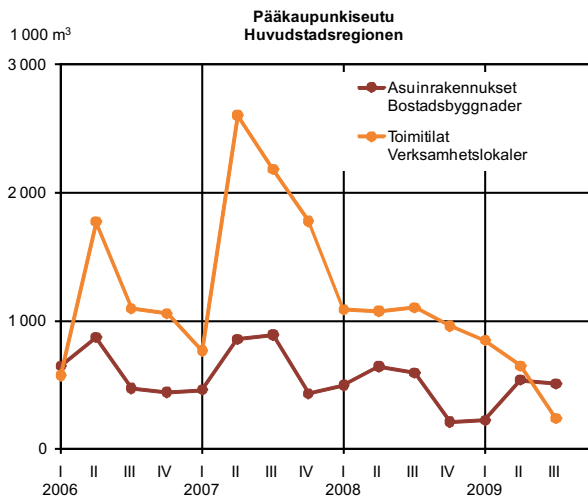
Lähde: Tilastokeskus
 Källa: Statistikcentralen

Asuntojen vuokrien hintaindeksi perusvuodelle 2005
Prisindex för bostadshyror enligt basåret 2005

Lähde: Tilastokeskus
 Källa: Statistikcentralen

Aloitettujen rakennustyöjen pääkaupunkiseudulla ja Helsingin seudulla 2006–2009
Påbörjade byggnadsarbeten i huvudstadsregionen och i Helsingforsregionen 2006–2009

Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA
 Källa: Statistikcentralen, ALTIKA

KVARTTI

KVARTTI 1/2010

Asta Manninen

Pekka Vuori

Suvi Linnanmäki

Seppo Laakso & Heikki A. Loikkanen

Georg Haggrén

Jouni Heinänen

UUTISIA - NYHETER

ARTIKKELIT 2009 - ARTIKLAR 2009

Kaupunki- ja aluetiedon kysyntä kasvavaa. Kasvaako Tilastokeskuksen tietotarjonta?

Växande efterfrågan på stads- och regionfakta. Växer Statistikcentralens utbud?

Aluetaloudet muutoksessa maailmanlaajuisesti
Regionekonomierna förändras globalt

Syntyneisyys äidinkielen mukaan Helsingin seudulla 2000-luvulla

Nativiteten i olika språkgrupper i Helsingforsregionen på 2000-talet

Kemikaaliviraston perustaminen Helsinkiin

Undersökning om Kemikalieverkets grundande

Helsingborg – Helsingin linna?

Helsingborg – Helsingfors slott?

Puistoja ja aukioita Helsingin nivelissä

Triangulära parker och skväarer i Helsingfors

Moniperheiset lapset, osa II

Flerfamiljsbarn, del II

Itämeren alueen kaupunkien talouskasvu 2003–2013

Ekonomisk tillväxt i Östersjöregionens städer 2003–2013

Kaupunginkirjasto vuosina 1940–2005 historiateos ilmestynyt

Stadsbibliotekets historia, del II

HELSINGIN KAUPUNGIN TIETOKESKUS HELSINGFORS STADS

FAKTACENTRAL